T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ–ÇİN HALK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ

Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ–ÇİN HALK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ

Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN
ORCID: 0000-0001-7246-1170

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....v
TEZ KABUL VE ONAY.....vi
ÖNSÖZ.....vii
ÖZET.....viii
ABSTRACT.....ix
KISALTMALAR.....x
ŞEKİL LİSTESİ.....xiii

1. GİRİŞ.....1

2. BÖLÜM: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ POLİTİKASI VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ.....5

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ.....5
2.1.1. ABD Dış Politikasının Somut ve Soyut Güç Kaynakları.....5
2.1.1.1. Somut Güç Kaynakları.....5
2.1.1.1.1. Askerî Güç.....5
2.1.1.1.2. Ekonomik Güç.....7
2.1.1.1.3. Siyasal Sistem.....7
2.1.1.1.4. Demografik Yapı.....8
2.1.1.1.5. Coğrafi Konum ve Doğal Kaynaklar.....9
2.1.1.2. Soyut Güç Kaynakları.....10
2.1.1.2.1. Tarih.....10
2.1.1.2.2. Liberal Demokrasi Anlayışı.....13
2.1.1.2.3. Manifest Destiny.....14
2.1.1.2.4. Amerikan İstisnacılığı.....15
2.1.2. ABD Dış Politika Stratejileri, İlkeleri ve İkilemleri.....15
2.1.2.1. Dış Politika Stratejileri.....15
2.1.2.1.1. Yalnızcılık Stratejisi.....16
2.1.2.1.2. Güç Dengesi Stratejisi.....16

2.1.2.1.3. Angajman Stratejisi....18
2.1.2.2. Dış Politikada İlkeler ve İkilemler....19
2.1.2.2.1. Yalnızcılık-Yayılmacılık İkilemi....19
2.1.2.2.2. İdealizm-Realizm İkilemi....20
2.1.2.2.3. Çok Taraflılık-Tek Taraflılık İkilemi....20
2.1.2.2.4. Pragmatizm-Tutarlılık İkilemi....21
2.1.2.2.5. Liberalizm-Statükoculuk-Emperyalizm İkilemleri....22
2.1.3. ABD Dış Politikasında Karar Alma Sistemi....23
2.1.3.1. ABD Devlet Sistemi....23
2.1.3.2. Dış Politika Aktörleri ve Yetkileri....25
2.1.3.2.1. Yürütme Yetkisi: Başkan....25
2.1.3.2.2. Yasama Yetkisi: Kongre....26
2.2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ DIŞ POLİTİKASI....27
2.2.1. ÇHC'nin Siyasal Sistemi....28
2.2.2. Mao Zedong Dönemi: ÇHC Dış Politikası İlkeleri....30
2.2.2.1. Tek Bir Tarafa Yaslanma Politikası ve Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkesi..31
2.2.2.2. Üç Dünya Kuramının ÇHC Dış Politikasına Yansıması....31
2.2.3. Deng Xiaoping Dönemi: Reform ve Dışa Açılma....32
2.2.4. Jiang Zemin Dönemi: Üç Temsil Düşüncesi....33
2.2.5. Hu Jintao Dönemi....33
2.2.5.1. Barışçıl Yükseliş ve Bilimsel Gelişim....34
2.2.5.2. Uyumlu Toplum: Harmoni Politikası....34
2.2.6. Xi Jinping Dönemi: "Çin Rüyası"....35

3. BÖLÜM: İKİLİ İLİŞKİLER....36
3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER (1949-1991)....36
3.1.1. İkili İlişkilerin Tarihi....36
3.1.1.1. Afyon Savaşları ve Boxer Ayaklanması....36
3.1.1.2. Açık Kapı Politikası....38
3.1.1.3. Yeni Kültür Hareketi ve Çin Milliyetçi Partisi....39
3.1.2. İkili İlişkilerde İlk Dönem: 1949-1969 Dönemi....40
3.1.2.1. Kore Savaşı....43
3.1.2.2. Vietnam Savaşı....45

3.1.3. Richard Nixon Dönemi: İkili İlişkilerde Yakınlaşma.....47
3.1.3.1. Nixon Doktrini.....47
3.1.3.2. Ping-Pong Diplomasisi ve ABD'nin Tek Çin Politikası.....48
3.1.3.3. ABD Başkanı Richard Nixon'un ÇHC'ye Resmî Ziyareti ve Şangay Bildirisi..49
3.1.4. Jimmy Carter Döneminde İkili İlişkiler.....50
3.1.4.1. Deng Xiaoping'in ABD'ye Resmî Ziyareti.....50
3.1.4.2. ÇHC'nin Vietnam'a Yönelik Askerî Operasyonu.....51
3.1.5. Ronald Reagan Döneminde İkili İlişkiler.....51
3.1.5.1. Üçüncü Tayvan Bildirisi ve Yeni Dengeler.....52
3.1.5.2. Tiananmen Olayları.....52
3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE İKİLİ İLİŞKİLER (1991-2001).....53
3.2.1. İkili İlişkilerde Belirsizlik Dönemi (1991-1996): Üçüncü Tayvan Boğazı Krizi...53
3.2.2. İkili İlişkilerde Canlanma Dönemi (1996-2001).....55

4. BÖLÜM: 11 EYLÜL 2001 SONRASI İKİLİ İLİŞKİLER (2001-2021).....57
4.1. GEORGE WALKER BUSH DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER.....57
4.1.1. 11 Eylül Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Değişen Güvenlik Anlayışı..57
4.1.1.1. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini.....58
4.1.1.2. ABD'nin Güvenlik Politikası ve 2008 Ulusal Savunma Belgesi.....60
4.1.2. ÇHC'nin Barışçıl Yükseliş Anlayışı Çerçevesinde Politik ve Ekonomik İlişkiler....61
4.2. BARACK HUSSEIN OBAMA DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER.....62
4.2.1. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi: Barack Hussein Obama'nın Güvenlik Anlayışı....62
4.2.2. Hillary Clinton'ın Dış Politika Yaklaşımı: ABD'nin "Pasifik Yüzyılı".....63
4.2.3. ÇHC Başkanı Hu Jintao'nun ABD Ziyareti ve İkili İlişkilerin Gelişimi.....64
4.2.3.1. ÇHC Başkanı Hu Jintao'nun Resmî Ziyareti.....64
4.2.3.2. ABD-ÇHC Stratejik ve Ekonomik Diyaloğu.....64
4.2.4. ABD'nin 2012 Ulusal Savunma Belgesi ve ÇHC.....65
4.2.5. ABD'nin 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi ve ÇHC.....66
4.2.6. ABD Başkanı Barack Hussein Obama'nın ÇHC'ye Resmî Ziyareti ve ÇHC Başkanı Xi Jinping'le Görüşmesi.....67
4.2.7. ÇHC'nin Küresel Güç Olma Mücadelesi.....68
4.2.7.1. "Çin Rüyası".....68
4.2.7.2. "Bir Kuşak, Bir Yol" Projesi.....69

4.3. DONALD TRUMP DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER.....71
4.3.1. ABD'nin 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi ve ÇHC.....72
4.3.2. ABD'nin 2018 Ulusal Savunma Belgesi ve ÇHC.....73
4.3.3. Nükleer Durum İnceleme Belgesi ve ÇHC.....73
4.3.4. İkili İlişkilerde Güvenlik Faktörü.....74
4.3.4.1. Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Denemeleri ve ABD-ÇHC İlişkileri.....76
4.3.4.2. Ticaret Savaşları ve Ambargolar.....77
4.3.4.3. "Çin Virüsü" Söylemi Olan COVID-19 ve Sonrası İkili İlişkiler.....79

5. SONUÇ.....81

KAYNAKÇA.....85
ÖZGEÇMİŞ.....100

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Amerika Birleşik Devletleri–Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

14.04.2023

.....

Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN tarafından hazırlanan *Amerika Birleşik Devletleri–Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri* başlıklı bu çalışma, *24.04.2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği/oy çokluğuyla* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Gökhan TELATAR	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Amerika Birleşik Devletleri–Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri başlıklı bu tez; Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında Çin Halk Cumhuriyeti'yle ilişkilerine; Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki hızlı ekonomik gelişimin ikili ilişkilere etkisine; ikili ilişkilerin, Amerika Birleşik Devlertleri'nin Japonya, Güney Kore gibi müttefik devletlerle olan ilişkilerine yansımasına; ikili ilişkilerin, Amerika Birleşik Devlertleri'yle Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerde süregelen gerginliğe yansımasına; Hindistan'ın yükselmekte olan gücünün bölgeye ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'yle Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere yapacağı muhtemel etkisine ve kısaca bu ikili ilişkilerin, Asya-Pasifik'in değişen dünya düzeni içerisindeki konumuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri–Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerinin dış politika kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu tez, kendi başıma muvaffak olamayacağım iki yıllık bir yolculuğun doruk noktasıdır. Bu yolculuğu tamamlamamda bana doğrudan ya da dolaylı olarak yardımcı olan herkese en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve hiçbir çabadan kaçınmayarak beni daima çok olumlu bir biçimde yönlendiren danışmanım Sayın Hocam *Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN'*a ve eğitim hayatım süresince yetişmemde katkısı olan *Prof. Dr. Gökhan TELATAR*, *Dr. Öğretim Üyesi İlhan SAĞSEN* ve burada adını sayamadığım bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tezimi tamamlamak için moralimi ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan başta eşim *Yusuf ÇİMEN*'e, babam *Selami ÖZDEMİR* ve annem *Gülfidan ÖZDEMİR* olmak üzere ailemin tüm fertlerine şükranlarımı sunarım.

14.04.2023

Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN

ÖZET

Tezin Başlığı : Amerika Birleşik Devletleri–Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri
Tezin Yazarı : Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN
Danışman : Ali Samir MERDAN
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 24.04.2023

Bu tezde, Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasındaki ilişkilerin gelişimi ele alınarak dış politika kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çerçevede Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında iki devlet arasındaki politik, ekonomik ve güvenlik boyutlu ilişkilerin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz gelişmelerin belirlenmesi; 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra başlayan yeni süreçte ikili ilişkilerin değerlendirilmesi ve son olarak da bu ilişkilerin hem ABD hem de ÇHC dış politikası bağlamında incelenmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezde, hem ABD'nin hem de ÇHC'nin temel dış politika öncelikleri ve sorunları kapsamında iki devlet arasındaki ilişkilerin bilimsel analizi yapılmıştır. Bu bağlamda iki devlet arasındaki ilişkiler başlangıçta ÇHC'nin uyguladığı tek bir tarafa yaslanma politikasından dolayı rakiplik çerçevesinde gelişim göstermişse de 1970'lerde yumuşayarak yakınlaşma dönemine girmiş ve 1980'lerde de özellikle ÇHC'de ekonomik reformların gerçekleştirilmesi gibi olumlu gelişmelerle yakınlaşmadan iş birliği sürecine yönelmiştir. Fakat ÇHC'de gerçekleşen Tiananmen olayları, ikili ilişkilerin bozulmasına ve 1990'larda belirsizlik döneminin yaşanmasına neden olmuştur. 2000'lere gelinirken de ikili ilişkiler olumlu gelişmelerle tekrar canlanma dönemine girmiş ve 2010'larda ise ticaret savaşlarıyla daha rekabetçi bir hâle gelmiştir. Bu durum, hem ÇHC'nin yürüttüğü ekonomi politikasına hem de ABD'nin Asya-Pasifik'e ve özellikle de ÇHC'ye yönelik politikasına dayandırılabilir. Böylece ÇHC'nin yürüttüğü ekonomi politikasının etkisi, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü hâline gelerek ABD'ye rakip olmasına yol açmıştır. ABD'nin Asya-Pasifik'e ve özellikle de ÇHC'ye yönelik politikasıysa çıkarlarına ve hedeflerine uygun olarak inşa edilmiş ve yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ABD, ÇHC, Asya-Pasifik, yakınlaşma, iş birliği, canlanma, ticaret savaşları.

ABSTRACT

Thesis Title : The Relations between the United States of America and the People's Republic of China
Author : Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN
Supervisor : Ali Samir MERDAN
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 24.04.2023

This thesis analyzes and evaluates the development of relations between the United States of America (USA) and the People's Republic of China (PRC) within the framework of the concept of foreign policy. Within this framework, the thesis examines the political, economic, and security relations between the two states during and after the Cold War period, identifies the positive and negative developments in these relations, evaluates the bilateral relations in the new process that began after the terrorist attacks of September 11, 2001, and finally examines these relations in the context of both USA and PRC foreign policy. In the thesis, a scientific analysis of the relations between the two states has been made in the context of the main foreign policy priorities and problems of both the USA and the PRC. In this context, although the relations between the two states initially developed within the framework of rivalry due to the PRC's one-sided policy, they entered a period of rapprochement by softening in the 1970s and turned from rapprochement to cooperation in the 1980s, especially with positive developments such as the realization of economic reforms in the PRC. However, the Tiananmen protests in the PRC led to a deterioration in bilateral relations and a period of uncertainty in the 1990s. In the 2000s, bilateral relations were revived with positive developments and became more competitive with trade wars in the 2010s. This can be attributed to both the PRC's economic policies and the USA policy toward the Asia-Pacific region and the PRC in particular. For example, the impact of the PRC's economic policy has led it to become the second largest economic power in the world, rivaling the USA. The USA policy toward the Asia-Pacific region and the PRC in particular has been constructed and implemented in accordance with its interests and goals.

Keywords: USA, PRC, Asia-Pacific, rapprochement, cooperation, revival, trade war.

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
a.e. : Aynı Eser
a.g.e. : Adı Geçen Eser
APEC : Asia-Pacific Economic Cooperation
APEİ : Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN : Association of Southeast Asian Nations
ASPAC : Asian and Pacific Council
a.y. : Yazara Ait Son Zikredilen Yer
B. : Baskı
b.a. : Eserin Bütününe Atıf
BBC : British Broadcasting Corporation
BEA : Bureau of Economic Analysis
Bkz. : Bakınız
Bkz.: Aş. : Bakınız Eserin Kendi İçinde Aşağıya
Bkz.: Yuk. : Bakınız Eserin Kendi İçinde Yukarıya
BM : Birleşmiş Milletler
BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C. : Cilt
CIA : Central Intelligence Agency
Cominform : Information Bureau of the Communist and Workers' Parties
COVID-19 : Coronavirus Disease 2019
ÇDP : Çin Devrimci Partisi
Çev. : Çeviren
ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP : Çin Komünist Partisi
Der. : Derleyen
Dr. : Doktor
DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
Ed. : Editör

GSMH : Gayri Safi Millî Hâsıla

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

Haz. : Yayına Hazırlayan

IMF : International Monetary Fund

IŞİD : Irak ve Şam İslam Devleti

Karş. : Karşılaştırınız

k.g. : Karşı Görüş

KMT : Kuomintang

MC : Milletler Cemiyeti

Md. : Madde

NATO : North Atlantic Treaty Organization

No : Numara/Sayı

Nşr. : Neşreden

PRC : People's Republic of China

Prof. : Profesör

RF : Rusya Federasyonu

s. : Sayfa

Sad. : Sadeleştiren

SALT : Strategic Arms Limitation Talks

SEATO : Southeast Asia Treaty Organization

ss. : Sayfalar

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİÖ : Şangay İşbirliği Örgütü

Tahk. : Tahkik/Muhakkik

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TPP : Trans-Pacific Partnership

t.y. : Basım Tarihi Yok

UHK : Ulusal Halk Kongresi

UHKDK : Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi

U.S. : United States

USA : United States of America

USINDOPACOM : United States Indo-Pacific Command

vd. : Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler

Vol.	: Volume
WBG	: World Bank Group
y.y.	: Basım Yeri Yok

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 2.1: Hint-Pasifik Komutanlığı Sorumluluk Alanı.....6

Şekil 4.1: "Kuşak ve Yol Girişimi"ndeki Kara ve Demir İpek Yolunun Üç Rotası.....70

1. GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) bir parçası olduğu Asya-Pasifik'in küresel güçlerin ilgilendiği ve birbirleriyle güç mücadelelerine girdiği coğrafi konumdan strateji ve politikalarda yer alan bir konuma gelmesi daha çok 20. yüzyılın başlarına denk geldi. Ancak bugün olduğu kadar değer ifade etmemekle birlikte yine de bölgenin ekonomik kaynaklarını, ticaret ağlarını ve güvenlik kaygılarını barındıran farklı stratejik görüşler Asya-Pasifik'i 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren dünya gündemine sokmuştu. 19. yüzyılda bölgede cereyan eden gelişmeler ve buradaki güç mücadeleleri, aynı zamanda bölgenin ne kadar çetrefil ilişkiler ağına sahip olduğunu da göstermişti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen uluslararası konjonktür ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminin atmosferi, bölgedeki gelişmelerin ve güç mücadelelerinin bir süre için stratejilere ve güvenlik boyutlu politikalara kaymasına neden oldu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla başlayan Soğuk Savaş sonrası dönemde de bölgedeki gelişmelerin ve güç mücadelelerinin ekonomik içerikli ticaret savaşlarıyla sahneye konulduğu ileri sürülmektedir.

SSCB'nin dağılmasına ve Soğuk Savaş sonrası dönemin başlamasına yol açan gelişmeler bu tarihe kadar mevcut olan iki kutuplu sistemin sonunu getirdi. SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan uluslararası sisteme Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından "Yeni Dünya Düzeni" adı verildi (Arı, 1996, ss. 71-72). Bu yeni düzende, Asya-Pasifik'te büyük bir jeopolitik rekabet meydana gelmiştir. 19. yüzyılın aksine ticaretin bugün ifade ettiği anlam çok daha fazla önem kazanmış, özellikle küresel güçlerin stratejik ve ekonomik çıkarları için hayati bir değer taşımıştır. Ayrıca nükleer silahların varlığı ve bu silahların kontrol altına alınma çabaları da bu bölgeyi farklı kılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgedeki mücadele bir bakıma 19. yüzyılda İngiltere, Fransa, Çarlık Rusyası ve ABD arasındaki güç mücadelesini hatırlatmaktadır. O dönemde toprakların, üzerinde yaşayan halkların ve ekonomik kaynakların kontrolü önemliyken bugün bunun yerini ekonomik rekabet ve ticaret savaşları almıştır. Bölgedeki güç dengesinde bugün kimin daha fazla ağırlığı olduğunu ise bu ekonomik rekabetten ve ticaret savaşlarından kimin ne kazanacağı ortaya koyacaktır. Aynı şekilde bugün dengeyi lehine çeviren taraf, ekonomik rekabetten ve ticaret savaşlarından elde edilecek çok yönlü kazanımlar sayesinde gelecekte de bölge politikalarına şekil veren taraf olacaktır. Buradan hareketle Asya-Pasifik'in,

bugün çok çetin ve zorlu bir oyuna sahne olduğu söylenebilir. Gerek mücadeleye katılan oyuncuların çeşitliliği gerekse de yüksek ekonomik kâr ve stratejik kazanımlar, Asya-Pasifik'teki mevcut ekonomik rekabet ve ticaret savaşlarını büsbütün karmaşık bir hâle getirmiştir.

Bu bağlamda hem bölge devletlerinden hem de mücadeleye katılan oyunculardan biri olan ÇHC, çıkar çatışmaları açısından stratejik olarak kilit konumda olmakla birlikte ABD'yle arasındaki ekonomik rekabetin ve ticaret savaşlarının merkezi olarak öne çıkmıştır. Bu ekonomik rekabetin ve ticaret savaşlarının sebeplerinden biri de yüksek ekonomik kâr ve stratejik kazanımlar elde etmek olmuştur. Uluslararası ilişkilerini ekonomi politikaları üzerine oluşturan ÇHC, ekonomik boyutlu dış politikasını da yeni bir düzlemde inşa etme çabası içerisine girmiştir.

ÇHC, Mao Zedong tarafından 1949'da ilan edilmesinden itibaren bölgedeki politik, güvenlik ve ekonomik boyutlu uluslararası rekabeti de göz önünde bulundurarak genel olarak dış politikasını "denge politikası" üzerine kurmuştur. İçinde bulunduğu harap ortam ve ülke içindeki istikrarsızlıklar ÇHC'yi 1980'lere kadar zor durumda bırakmıştı. Ülke içindeki istikrarın ve güvenliğin sağlanması için ÇHC, ilk başlarda tek bir tarafa yaslanma politikasıyla SSCB'ye bağlılığı ifade eden bir dış politika benimsemişti. Fakat daha sonralarıysa ülke içindeki ekonomik reformların başlamasıyla birlikte ABD'yle ilişkilerin gelişimine önem vererek iki kutuplu sistemde denge politikasını benimsedi. Bölgenin güvenliğiyle birlikte ülkenin güvenliğinin sağlanması ve ekonomik reformların başarıyla gerçekleşmesi için ÇHC'nin ABD'yle ilişkileri dış politikasında önemli bir yer tutmuştur.

Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında ABD'yle ÇHC arasındaki politik, ekonomik ve güvenlik boyutlu ilişkilerin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz gelişmelerin belirlenmesi; 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra başlayan yeni süreçte ikili ilişkilerin değerlendirilmesi; son olarak da bu ilişkilerin hem ABD hem de ÇHC dış politikası bağlamında incelenmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezde, hem ABD'nin hem de ÇHC'nin temel dış politika öncelikleri ve sorunları kapsamında konunun bilimsel analizi yapılması öngörülmüştür.

Tez, dört varsayım üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, ABD-ÇHC ilişkilerinde temel faktörlerin güvenlik kaygıları ve ekonomik rekabet olduğu varsayımıdır. İkincisi, ilişkilerdeki diğer

faktörlerden olan ABD'nin dış ticaret hacminin, ekonomi politikasında olduğu kadar dış politikasında ve özellikle ÇHC'yle ilişkilerinde de etkin olduğudur. Üçüncüsü, ABD'nin ÇHC'ye yönelik tutumu, diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla birlikte 1970'lerde başladığı, ÇHC'de ekonomik reformların gerçekleşmesiyle 1980'lerden itibaren açıkça değiştiği ve 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından ÇHC'nin kınama mesajı yayınlayıp istihbarat ve diplomasi desteği vermesiyle birlikte ikili ilişkilerin önündeki engellerin ortadan kalkma eğilimine girdiğidir. Dördüncüsü, ÇHC'deki hızlı ekonomik gelişimin, ticaret savaşlarıyla daha rekabetçi bir hâle gelen ikili ilişkilere yön verdiğidir.

Tez, giriş ve sonuçun dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ABD ve ÇHC'nin dış politikaları incelenecektir. Bu çerçevede ABD dış politikasını etkileyen temel ögeleri, dış politika stratejileri, ilkeleri ve ikilemleriyle ABD dış politikasında karar alma sistemi ele alınarak ABD'nin Asya-Pasifik politikasına yansıması ve özellikle ÇHC'yle ilişkilerine etkisi değerlendirilecektir. Ayrıca ÇHC'nin siyasal sistemi ele alınarak Mao Zedong, Deng Xiaoping, Jiang Zemin, Hu Jintao ve Xi Jinping dönemlerinde iç ve dış politik gelişmeler incelenecek ve bu gelişmelerin, ÇHC'nin ABD'yle ilişkilerine yansıması analiz edilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde, ABD-ÇHC ilişkileri ve bu bölümün alt başlıkları olan Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem incelenecektir. Bu çerçevede ABD-ÇHC ilişkilerinin tarihsel gelişimi; 1949-1969, Richard Nixon, Jimmy Carter, Ronald Reagan, George Herbert Walker Bush ve Bill Clinton dönemlerinde politik, ekonomik ve güvenlik boyutlu ikili ilişkiler ele alınacak ve ilişkilerdeki güvenlik kaygılarıyla ekonomik rekabet faktörlerinin ikili ilişkilere yansıması değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümdeyse 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından ABD-ÇHC ilişkileri ve bu bölümün alt başlıkları olan George Walker Bush, Barack Hussein Obama ve Donald Trump dönemleri incelenecektir. Bu çerçevede ABD'nin, 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra değişen güvenlik anlayışının ÇHC'yle ilişkilerine yansıması ve ÇHC'deki hızlı ekonomik gelişim sonucu daha rekabetçi bir hâle gelen ikili ilişkiler değerlendirilecektir.

Tez, 1949'dan bugüne kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Belirtilen bu zaman diliminin kapsamı çerçevesinde konu ve kavramlarla ilgili Türkçe ve İngilizce kitap, makale, dergi, internet sayfaları ve gazetelerden yararlanılmıştır.

ABD dış politikasında ÇHC'yle ilişkiler, Asya-Pasifik'in değişen dünya düzeni içerisindeki konumu çerçevesinde incelenmelidir. Çünkü ABD dış politikasında ÇHC'nin yeri, ABD'nin Japonya, Güney Kore gibi müttefik devletlerle olan ilişkilerinden, ABD'yle Rusya Federasyonu (RF) arasında süregelen gerginlikten, Hindistan'ın yükselmekte olan gücünün bölgeye yapacağı muhtemel etkisinden ve ÇHC'deki hızlı ekonomik gelişimin bölgeye etkisinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda ABD-ÇHC ilişkilerinin dış politika kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2. BÖLÜM
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ POLİTİKASI VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dış politikasının genel çerçevesi başlığı altında ABD dış politikasını etkileyen temel ögeler olan somut ve soyut güç kaynakları, dış politika stratejileri, ilkeleri ve ikilemleriyle ABD dış politikasında karar alma sistemi detaylı biçimde incelenecektir.

2.1.1. ABD Dış Politikasının Somut ve Soyut Güç Kaynakları

2.1.1.1. Somut Güç Kaynakları

Bu başlık altında askerî güç, ekonomik güç, siyasal sistem, demografik yapı, coğrafi konum ve doğal kaynaklar incelenecektir.

2.1.1.1.1. Askerî Güç

ABD'nin askerî gücünü temsil eden ve karargâhı Pentagon olan Savunma Bakanlığı, ABD silahlı kuvvetlerini sekiz komutanlığa ayırmıştır. Bunlar; Ordu, Deniz Kolordu, Donanma, Hava Kuvvetleri, Uzay Kuvvetleri, Sahil Güvenlik, Ulusal Muhafiz ve Muharip Komutanlıklarıdır. Savunma Bakanlığı, ABD'nin en büyük devlet kurumlarından biri olmasının yanında kuruluşundan bugüne ulusun ihtiyaçları doğrultusunda gelişim göstermiş ve Amerikan gücünün simgesi olarak kabul edilmiştir. Savunma Bakanlığının amacı gerekli askerî gücünü oluşturarak ulusun güvenliğini sağlamaktır. Bu bağlamda ABD Savunma Bakanlığı, yaklaşık üç milyon askerî ve sivil hizmet üyesi, 160'tan fazla ülkede 4800 askerî merkezi ve yaklaşık 750 milyar dolarlık dünyanın en büyük millî savunma bütçesine sahiptir (United States [U.S.] Department of Defense, 2021). Muharip Komutanlığının bünyesinde ise dünyanın dört bir yanında savaşta ve barışta bölgesel ya da işlevsel amaçlarla on bir

tane komutanlık faaliyet göstermektedir. Bunlar; Afrika Komutanlığı, Avrupa Komutanlığı, Hint-Pasifik Komutanlığı, Kuzey Komutanlığı, Güney Komutanlığı, Merkez Komutanlık, Siber Komutanlık, Uzay Komutanlığı, Özel Harekât Komutanlığı, Stratejik Komutanlık ve Ulaştırma Komutanlığıdır (Combatant Commands, 2021). Genel olarak bu komutanlıkların amacı da bölgesel krizlere hızlı yanıt vererek tehditleri caydırmak ve bölgede istikrarı ve iş birliğini sağlayarak ABD çıkarlarını korumaktır. ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen Hint-Pasifik Komutanlığı (United States Indo-Pacific Command-USINDOPACOM), 1947'de Muharip Komutanlığının bünyesinde en eskisi ve en büyüğü olarak kurulmuştu. ABD Kore Kuvvetleri ve ABD Japon Kuvvetleri tarafından da desteklenen USINDOPACOM, gerektiğinde Muharip Komutanlığı ve Savunma Bakanlığı aracılığıyla ABD Başkanına rapor verebilmektedir. USINDOPACOM, Asya-Pasifik devletleri arasındaki ilişkilerin gelişerek iş birliği seviyesine çıkarılmasına ve böylece bölgede güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Asya-Pasifik bölgesi dünyanın en işlek uluslararası deniz yolu ulaşımı ve en büyük on limanının dokuzunu bulundurmasından dolayı küresel ekonominin merkezi olarak görülmektedir. Hatta dünyanın en büyük on ordusundan yedisi ve nükleer silah sahibi olduğunu ilan eden devletlerden beşi bu bölgede bulunmaktadır (United States Indo-Pacific Command [USINDOPACOM], 2022).

Şekil 2.1: Hint-Pasifik Komutanlığı Sorumluluk Alanı

Kaynak: USINDOPACOM, 2022.

2.1.1.1.2. Ekonomik Güç

Dünyanın en büyük pazarlarından biri olan ABD, 331.176.646 nüfusu (Nufusu.com, 2023) ve 23.32 trilyon ABD doları (The World Bank, 2023) gayri safi yurt içi hâsılası (GSYİH) ile dünyanın en önemli ithalatçısı ve doğrudan yabancı sermaye kaynağıdır. Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) salgınıyla beraber 2020'de %3,5 (British Broadcasting Corporation [BBC] News Türkçe, 2021) küçülen ABD ekonomisi, gerçekleşen yönetim müdahalesinin ardından 2021'de %5,7 büyüdü. Özellikle işletmelere verilen krediler, eyalet ve yerel yönetimlere verilen hibe destekleri sonrası reel GSYİH, 2021'in ilk çeyreğinde %6,3, ikinci çeyreğinde %6,7, üçüncü çeyreğinde %2,3 ve dördüncü çeyreğinde %6,3 oranında arttı (Anadolu Ajansı, 2022). 2020'deki cari fiyatlara göre 21.06 trilyon ABD doları olan GSYİH, 2021'de 23.32 trilyon ABD doları oldu. 2021'de %5,7 oranında büyüyen ABD ekonomisinin reel GSYİH'si de 2022'de %2,1 oranında arttı (Bureau of Economic Analysis [BEA], 2022). Özellikle de ÇHC'yle rekabet hâlinde olan ABD ekonomisi, 2021 itibarıyla hâlâ dünyanın birinci büyük ekonomisi olduğu kabul edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti [T.C.] Ticaret Bakanlığı, 2022, s. 4) ki bu çerçevede ABD'nin dünya ekonomisini kontrol etme gücünü elinde bulundurduğu söylenebilir. Kamu sektörünün az olmasından ve üretimle hizmetlerin neredeyse tamamının özel sektör tarafından sağlanmasından dolayı ABD, küresel kapitalist ekonomik sistemin temel örneğidir. Bu nedenle ABD ekonomisinin gelişmesindeki en önemli iki faktör; zengin doğal kaynaklara ve nitelikli iş gücüne sahip olmasıdır.

2.1.1.1.3. Siyasal Sistem

ABD, çoğulcu demokrasiye dayalı, başkanlık sistemiyle yönetilen bir federal devlettir. ABD, klasik federal devlet yapısına dayalı bir yönetim modeli benimsemiştir. Bu çerçevede bağımsızlığın ilan edildiği 18. yüzyıldan itibaren çok çeşitli etnik yapısı, kültür, din, mezhep ve bireysel özgürlüklere olan bağlılık, ülkede eyaletlerin önemine ve bu eyaletlerle merkez arasında yetki paylaşımının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Remond, 2018, s. 35).

ABD'deki klasik federal devlet modeli, hem merkezî yönetimin hem de eyaletlerin egemenlik ve sosyal haklarını koruyan bir sistem ortaya koymuştur. Bu sistem merkezî yönetimle eyaletler arasındaki yetki paylaşımını anayasal güvencelerle koruyarak gerçekleştirmiştir.

Bu çerçevede merkezî yönetim, kendi egemenliğini sınırlandırıp yetkilerini bölüştürerek bir gücün diğer güce baskın çıkmasını engellemiş, bu sayede birey hak ve özgürlüklerini de koruma altına almıştır. Böylece toplum, iki sistem içinde yer alarak hem federal devletin otoriterleşmesini önlemiş hem de bireysel hakları güvence altına almıştır. ABD'deki klasik federal devlet sistemi bu nedenle liberal felsefi düşünce temeli üzerine kurulmuştur (Remond, 2018, s. 35).

ABD klasik federal devlet sisteminin en üstünde Başkan, Kongre ve Yüksek Mahkeme bulunmasına rağmen dış politika yapım süreci ise Başkan ile Kongre arasındaki yetki paylaşımıyla gerçekleşmektedir. Aslında ABD dış politikası Başkan ve Kongrenin birlikte ve birbirini dengeleyerek yaptığı bir süreçte belirlenmektedir. Ancak ÇHC'yle ilişkiler bakımından bir değerlendirme yapılırsa ABD Başkanının, yürütme yetkisini kullanarak bu ilişkilere yön verdiği söylenebilir. Ayrıca sivil toplum örgütleri, lobiler, baskı ve çıkar grupları, medya gibi aktörler de ABD'nin ÇHC'yle ilişkilerine doğrudan veya dolaylı yoldan katılmakta ve etkili olmaktadır (Merdan, 2020, ss. 75-80).

2.1.1.1.4. Demografik Yapı

ABD, bağımsızlığını ilan ettiği dönemden itibaren gerek politik, ekonomik, teknolojik ve istihdam olanakları ve gerekse de yaşam kalitesi sebebiyle sürekli göç alarak çok ırklı bir yapıya dönüşen ülkedir. Her on yılda bir yapılan nüfus sayımlarına göre güncel nüfusu 331.176.646'dır (Nufusu.com, 2023).

ABD'nin nüfus dağılımı şöyledir: %18,8'i 0-14 yaş aralığında iken %65,4'ü 15-64 yaş aralığındadır, %15,8'iyse 65 ve üstü yaştadır. ABD nüfusunun %82,2'si hayatını şehirlerde sürdürmektedir. Ortalama yaşam süresi kadınlar için 76,4 iken erkekler için 81,3 yıl olarak tespit edilmiştir. Nüfusun yaklaşık %40'ı farklı ırk ve etnik kökenden oluşmaktadır. Bunların %72,4'ünü beyazlar, %12,6'sını siyahlar, %4,8'ini Asya kökenliler, %0,9'unu Amerika ve Alaska yerlileri, %0,2'sini de Hawaii ve diğer Pasifik Adalarından gelenler oluşturmaktadır. Kültürel kökenleri bakımından İspanik olarak tabir edilenlerin %88,15'i beyazdır ancak Asya kökenliler de vardır ki toplam nüfusun %16,3'ü İspaniklerden oluşmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022, ss. 2-3). 2020 sayımına göre çok ırklı, Latin ve Asyalı olarak tanımlanan nüfus artarken ABD nüfusunu oluşturan beyaz ırksa azalarak

%58,7'ye düşmüştür. Yani çok ırklı olarak ifade edilen nüfus artarak yaklaşık 34 milyona ulaşmıştır. ABD'nin ulusal verilerine göre nüfus artış hızı önceki yıllara göre azalırken eyalet bazında bu nüfus azalışı olarak ifade edilmektedir (United States [U.S.] Census Bureau, 2021).

2018-2019 dönemi verilerine göre ABD toplumunun dinî yönelimleriyse %65'i Hristiyan, %4'ü ateist, %5'i agnostik iken %17'si de kendilerini herhangi bir dinle bağlantılı görmediklerini belirtmiştir. Hristiyanlığa inancın yıllara göre hızla azaldığı ifade edilmiştir. Nüfusun %1'i Yahudilerden, Hindulardan, Budistlerden ve Müslümanlardan oluşurken %2'siyse başka diğer dinlere inanmaktadır (BBC News Türkçe, 2019). Kısaca ABD'nin söz konusu bu demografik yapısının, dış politikasını etkileyen temel ögelerden biri olduğu ve ÇHC'yle ilişkilerini de dolaylı olarak belirlediği söylenebilir.

2.1.1.1.5. Coğrafi Konum ve Doğal Kaynaklar

Yüzölçümü 9.833.520 kilometrekare olan ABD'nin coğrafi konumu şöyledir: Amerika kıtasının kuzeyinde, Kuzey Atlantik Okyanusu ile Kuzey Pasifik Okyanusu'nun kıyısında yer almakta ve güneyden Meksika, kuzeyden de Kanada ile komşudur. ABD'nin sahip olduğu toprakların %5'ini şehir ve yollar, %26'sını ekilebilir araziler, %21'ini ormanlar ve %21'ini de diğer alanlar oluşturmaktadır. ABD'nin, doğu-batı şeridinde farklılık gösteren iklim yapısıyla çöl, dağ, orman, göl ve nehir bakımından çeşitlilik arz eden bir coğrafi yapısı vardır. Özellikle dünyanın en büyük göllerinden olan Michigan-Huran ile Superior Gölleri ve dünyanın en uzun nehirlerinden olan Mississippi ile Missouri Nehirleri ABD'de bulunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022, ss. 2-3). Genel olarak coğrafi yapısı ve komşuları açısından bakıldığında ABD, süper güç olmasına yardımcı olabilecek ve bu bağlamda ÇHC'yle ilişkilerini yönlendirerek etki edebilecek çok uygun koşullara sahiptir.

ABD'de bulunan doğal kaynakların başlıcaları ise kömür, bakır, kurşun, molibden, fosfat, uranyum, boksit, altın, demir, cıva, nikel, gümüş, tungsten, çinko, petrol ve doğal gaz olarak sıralanabilir. ABD, %27'lik oranla dünyanın en büyük kömür ve kendisine yetecek kadar da petrol ve doğal gaz rezervine sahiptir. Ayrıca ülkede değerli ve nadir bulunan elementler olan Arsenik, Sezyum, Fluorspar, Galyum, Grafit, İndiyum, Manganez, Niyobyum, Rare Earths, Rubidyum, Skandiyum, Tantal, İtriyum gibi stratejik kaynakların varlığı da

bilinmektedir (Central Intelligence Agency [CIA], 2023). Bugün ABD, sahip olduğu doğal kaynakların yardımıyla enerji piyasasından pek etkilenmeyerek dış politikada aktif bir ekonomik politika izlemiş ve bu da ÇHC'yle ilişkilerine yansımıştır.

2.1.1.2. Soyut Güç Kaynakları

Bu başlık altında ABD'nin tarihi, liberal demokrasi anlayışı, "Manifest Destiny" ideolojisi ve Amerikan istisnacılığı incelenecektir.

2.1.1.2.1. Tarih

İngiltere'nin okyanus ötesi ticaretinin önemli koloni ülkelerinden biri olan ABD, 18. yüzyılın son çeyreğinde bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ticari anlamda da bağımsızlığını elde etmişti. Bu bağlamda ABD, başta tarımsal ürünler ve ham madde olmak üzere yerli sanayisi ile dış ticaretini geliştirmeye başlamıştı. 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğindeyse uygulanan başarılı politikaların etkisiyle ABD, sanayisindeki gelişim sayesinde Avrupalı devletlerle yarışabilir konuma gelerek yeni pazarlara yöneldi. Bu çerçevede ABD, bağımsızlık mücadelesi veren Latin Amerika sömürgelerine müdahale edilmesini engellemek için 1823'te ilan edilmiş olan Monroe Doktrini ile bu bölgede hızla etkinliğini artırdıktan sonra dünyanın uzak köşelerine doğru yayılmaya başladı. Bu doğrultuda 1898'de yaşanan İspanya Savaşı'yla ABD; Küba, Porto Riko, Filipinler, Guam gibi bazı kazanımlar elde ederek hem Latin Amerika ve Karayipler'de etkili güç oldu hem de Asya-Pasifik'e yayılmaya başlayarak bölgede önemli ekonomik kazanımlar elde etti (Hunt, 1994, ss. 5-6).

İspanya Savaşı'nın ardından ABD, Asya-Pasifik'teki ticari faaliyetlerini geliştirdi. Bu bağlamda ticari açıdan önemli ülkelerden biri olan Çin'le 19. yüzyılda ticaretini sürekli artıran ABD, 1899'da Boxer Ayaklanması'nın başlamasının hemen ardından Çin'in toprak ve yönetim bütünlüğünün sağlanmasının ticari çıkarları açısından daha faydalı olacağı düşüncesiyle Açık Kapı Politikası'nı benimsedi. Bu politika, 1899'da Başkan William McKinley döneminde Dışişleri Bakanı olan John Hay tarafından ortaya atıldı. Politika temelde Çin'in sömürülmemesini ve Çin'deki ticari haklardan bütün devletlerin eşit bir şekilde yararlanmasını savunuyordu. Hatta ABD, Çin'in bağımsızlığını korumayı taahhüt ederek siyasi anlamda Çin'le ilişkilerini de güçlendirdi (Hunt, 1994, s. 7).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan I. Dünya Savaşı'nda artan maliyetleri karşılayamayan İngiltere, savaşın ilk başlarında güçlenen ABD'den hem ekonomik hem de mühimmat olarak destek aldı. Her iki tarafa da fayda sağlayan bu etkileşimler ABD ekonomisinin daha da büyüyerek güçlenmesine yol açtı. Savaşın sonlarına doğruysa Almanya'nın Meksika'ya sunduğu ittifak önerisinin ABD tarafından fark edilmesiyle ABD savaşa dâhil oldu. Ekonomik açıdan elini güçlendiren İtilaf Devletleri, siyasi anlamda ABD Başkanı Woodrow Wilson'un savaş sonrası düzeni konu alan siyasi düşüncelerinden dolayı çıkmaza girdi. Yine de Başkan Woodrow Wilson, 14 maddeden oluşan ilkelerini; açık antlaşmalar, açık denizlerde serbestlik, uluslararası ticarette engellerin kaldırılması, silahlanma yarışının azaltılması, devletlerin bağımsızlık ve kaderlerinin güvence altına alınması ile uluslararası bir örgütün kurulması şeklinde liberal, idealist ve ulusçu bir anlayışa uygun olarak açıkladı (Sander, 2010, s. 386).

Savaşın ardından ABD, hem uluslararası sistemin beklentilerine karşılık verememesinden hem de Kongrenin baskılarından dolayı Monroe Doktrini'ne geri dönerek Avrupa siyasetinden uzaklaştı. 1929'a gelindiğinde ise I. Dünya Savaşı'nın ardından ABD borsasında başlayan bunalım, tüm dünyayı etkileyerek ekonomik anlamda tam bir yıkıma neden oldu. ABD'nin krizden çıkışı ancak 1933'te ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından ilan edilen "New Deal" programıyla söz konusu olabildi. Bu program, ekonomik bunalımdan çıkabilmek için arz ve talebe uygun düzenleme, serbest piyasa için hükûmet fonlarını kullanma gibi esaslara dayanmaktaydı (Sander, 2012, s. 67).

II. Dünya Savaşı başladığı esnada yalnızcılık politikası doğrultusunda hareket eden ABD, 1941'in ilk aylarında ekonomik temelli "Ödünç Verme ve Kiralama" Yasası çerçevesinde Avrupalı devletlere yardım etti (Potyemkin, 2009, s. 206). Elli milyar dolarlık bu yardımın altı milyarlık kısmı yiyecek, dört milyarlık kısmı hizmet ve kalan kısmı da silah ve savaş mühimmatlarını kapsamaktaydı (Sander, 2012, s. 162). Çıkarılan bu yasanın ardından ABD, Ağustos 1941'de İngiltere ile birlikte Atlas Okyanusu açıklarında demirlemiş olan iki zırhlı askerî gemide savaş sonrası düzene dair sekiz maddelik Atlantik Bildirisi'ni hazırladı (Potyemkin, 2009, s. 313). Bu bildiriyle ABD bir bakıma yalnızcılık politikasından uzaklaştığını ve yeni dünya düzeninin kurucularından biri olacağını ilan etti. Bu bildirideki maddeler, daha sonra imzalanan Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda da yer aldı (Sander, 2012, s. 169).

II. Dünya Savaşı bittikten sonra devletler, iki kutuplu sistemle tanıştı. Savaşın önemli konferanslarından biri olan Yalta Konferansı, savaş sonrasında oluşan sistemin yeni liderlerini de ortaya çıkardı. Müttefik devletler arasındaki uzlaşı, gerçekleştirilen konferansların ardından yerini Soğuk Savaş'a bıraktı. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu dönem aslında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ABD arasında yaşanan güç mücadelesi olarak tanımlanabilir. Soğuk Savaş dönemi boyunca taraflar Batı Bloku-Doğu Bloku şeklinde tabir edilen bloklara ayrıldı. Siyasi anlamdaki bu keskin çizgi savaş sonrası kurulan örgütlerde de kendini hissettirdi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünün (North Atlantic Treaty Organization-NATO), Uluslararası Para Fonunun (International Monetary Fund-IMF) ve Dünya Bankası Grubunun (World Bank Group-WBG) kurulması ile askerî ve ekonomik anlamda sınırlar kalın çizgilerle belirlendi. ABD, II. Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik olarak çökmüş Avrupalı devletlere Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile bu devletlerin kalkınmasına destek sağladı. Bu sayede komünist ideolojiye eğilim gösteren devletleri liberal serbest ekonomik düzene dâhil etti ve bu devletlerle aralarındaki iş birliğini geliştirerek müttefiklik seviyesine çıkardı (Merdan, 2020, s. 42).

Soğuk Savaş döneminde ABD, SSCB'nin yayılmasını önlemek amacıyla "çevreleme politikası" uyguladı. Bu politika, ABD Başkanı Harry S. Truman tarafından realizmin temel varsayımlarından hareketle ortaya çıkarak uygulanan bir politikaydı. Soğuk Savaş dönemi bu bağlamda idealist hedeflere ulaşmak için realist politikalarla hareket etmeyi gerekli kılmaktaydı. Çevreleme politikası temelde, yayılmacı eğilimlerin çeşitli güvenlik politikaları aracılığıyla durdurulacak olursa SSCB'nin yıkılacağı varsayımına dayanmaktaydı (Özcan, 2019, s. 1). Çevreleme politikası, ABD'nin güvenlik ve ekonomi politikalarının temeli olmakla birlikte Asya-Pasifik'te gerçekleşen birçok askerî müdahalenin de ana odağıydı. Bu çerçevede çevreleme politikasının Asya-Pasifik'te uygulanma şekli "domino etkisi" ile ifade edildi. Bu bakış açısı ABD'nin Asya-Pasifik'teki ekonomik ve siyasi etkinliğinin somut zeminde açıklanmasını sağladı.

ABD'nin tarihine bakıldığında genellikle kendini dünyanın süper gücü ve Latin Amerika, Karayipler ile Asya-Pasifik bölgelerinin de lideri ya da en etkin gücü olarak algılamaktadır. Özellikle ABD'nin tarihî geçmişi incelendiğinde dikkat edilmesi gereken noktaysa ABD'nin bu bölgelerde sömürgecilik politikası uygulayıp uygulamadığıdır. Sömürgecilik politikası

uygulayan ABD'nin bu bölgelerdeki devletlerle olan ilişkilerinde kendine olan güveni çok yüksek olduğu ve bağımlılığın da o nispette çok az olduğu söylenebilir. ABD'nin özellikle Asya-Pasifik bölgesine yönelik politikası ve ÇHC'yle olan ilişkileri de bu çerçevede değerlendirilebilir.

2.1.1.2.2. Liberal Demokrasi Anlayışı

Klasik güvenlik yaklaşımlarından biri olan liberalizm, devleti önemli aktör olarak tanımlasa da uluslararası örgütler vasıtasıyla karşılıklı bağımlılık, iş birliği, barış ve güvenliğin sağlanabileceğini kabul etmiştir. Liberalizmin demokratik barış teorisinin temeli olmakla birlikte realizmden farklı olarak savunduğu görüş, artan ekonomik iş birliği ve serbest ticaretin gelişmesiyle devletlerin savaşması fikrinden vazgeçmesi üzerine kurulmuştur. Demokratik barışın sağlanması ve küreselleşme sayesinde ulusal sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte dünya toplumunun oluşacağı düşüncesini savunmaktadır (Booth ve Smith, 2015, s. 177). Liberalizmde gücü elinde bulunduran sermayedarlar, özel mülkiyet ve ekonomik hakların korunmasını istemiştir. Bu bakımdan liberalizm devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Demokratik barış teorisi, uluslararası ilişkiler bağlamında gerçekleştirilen birçok müdahalenin ve çatışmanın temel meşruiyetini sağlayan ekoldür. Bu minvalde demokratik barış teorisinin dayandığı temel hipotezleri tanımlama konusunda en iyi söylemleri ve idealleri literatüre kazandıran, ünlü düşünür Immanuel Kant'tır. Immanuel Kant'a göre ebedi barışın nasıl sağlanacağına dair verilen en güzel yanıt devletlerin cumhuriyetle yönetilmesi gerektiği inancıdır. Dahası Immanuel Kant, yapılan barış antlaşmalarının ağır maddeler içermemesi gerektiğini, devletlerin bağımsızlıklarının sağlanması için demokratik devletlerin de üzerine bazı sorumluluklar düştüğünü ileri sürmüştür. Aynı zamanda daimî orduların dağıtılması gerektiğini çünkü bu durumun diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanarak ebedi barışın sağlanmasında engel teşkil ettiğini savunmuştur. Bu bağlamda despot rejimlerin engellenmesi gerektiğini, savaşların dünya düzeni içinde yer almaması gerektiğini savunarak devletlerin savaştan kaçınması gerektiğini ifade etmiştir (Viotti ve Kauppi, 2016, ss. 134-135). Bu görüşler çerçevesinde demokratik devletler birbirleri ile savaşmazlar çünkü barışçıl bir dış politika ve ekonomik olarak iş birliği içerisindedirler. Bu bağlamda demokrasi ve barış arasında yakın bir ilişki vardır.

Demokrasi rejimleri uzlaşma rejimleridir; bu bağlamda devletler iç ve dış politikalarında barışçıl politikalar izlerler. Antidemokratik devletler ise meşruiyet sorunu yaşarlar ve politikalarına karşı gelen halklara baskı uygularlar çünkü baskı ve korku rejimi ülkede egemen olmazsa halk iktidardaki yönetimi ilk fırsatta devirmek isteyecektir. Demokratik liberal devletler sadece antidemokratik devletlerle savaşır. Bunun üç nedeni vardır. Bunlar; insanı koruma yani insani müdahale, self determinasyon yani kendi kaderini tayin ve ulusal güvenlik yani meşru müdafaa olarak sıralanabilir. Demokratik devletler herhangi bir devlete ancak bu doğrultuda müdahale eder ve savaşır. Demokratik barış teorisine yapılan en temel eleştirilerden biri emperyalist devletlerin antidemokratik devletler olarak niteledikleri devletlere müdahalelerine meşru bir zemin oluşturmak amacıyla kullanıldığı düşüncesidir (Viotti ve Kauppi, 2016, s. 155).

Bu görüşler çerçevesinde demokrasi anlayışını oluşturan ABD, liberal devletlerin temel amacının güçsüz olan antidemokratik devletlerin açık pazar ekonomisine geçişini hızlandırarak ABD'nin sahip olduğu demokratik kazanca geçişini sağlamak üzerine kurmuştur. Liberal demokratik düzenin kurulması amacıyla I. Dünya Savaşı'nın ardından Wilson İlkeleri uygulamalarını hayata geçirmiş ve aynı zamanda Milletler Cemiyetinin (MC) kuruluşuna da öncülük etmiştir. Gilford John Ikenberry'nin "liberal uluslararasıcılığın ilk sürümü" olarak tanımladığı düzen, ekonomik bunalımlar ve faşizmin Avrupa'da yükselişiyle başarısızlığa uğramıştır. II. Dünya Savaşı'yla birlikte gücünü artıran ABD, "liberal uluslararasıcılığın ikinci sürümü" ile NATO, BM, IMF, WBG gibi uluslararası örgütler vasıtasıyla liberal demokratik sistemini inşa etmiştir (Ikenberry, 2013, ss. 24-50). Bu görüşler çerçevesinde liberal demokratik sistemini inşa eden ABD'nin, sosyalist bir devlet olmasına rağmen ekonomik reformlar gerçekleştiren ÇHC'yle ilişkilerini değerlendirmek gerekir.

2.1.1.2.3. Manifest Destiny

1839'da John Louis O'Sullivan tarafından kaleme alınan Manifest Destiny, 1845'te The United States Democratic Review dergisinde yayımlanmıştı (The American Yawp Reader, t.y.). Bu, ABD tarihi bakımından önemli bilgiler ve ilkeler içermesinin yanında yayımlandığı dönemde birçok ABD'liyi etkileyerek yayılmasına ve geleceğe dair umutların artmasına katkı sunmuştu.

John Louis O'Sullivan, ABD'nin millî doğuşunu yeni bir tarihin başlangıcı olarak tanımlamıştı. ABD'nin gelişiminin insan hakları ve özgürlüklerin ahlaki ve politik olarak gelişmesine katkıda bulunması açısından oldukça önemli olduğunu ifade etmişti. Hatta ABD'nin; özgürlüklerin, evrensel demokratik sistemlerin ve eşitlik gibi kavramların yegâne örneği olduğunu öne sürmüştü. ABD'nin ahlaki amacının özgürlük ve eşitliğin hayat veren ışığından mahrum olan dünya ülkelerine bu idealleri yaymak için seçildiğini açıklamıştı. Dolayısıyla da ABD'nin, geleceğin büyük ulusu olmasının onun kaderi olduğunu ileri sürmüştü (O'Sullivan, 1845, ss. 5-10). Bu bağlamda Manifest Destiny ideolojisinin dış politikaya yansımasıysa liberal demokrasi anlayışının dünyanın geri kalan kısmına da özgürlük ve demokrasi tesis etme fikrine evrilmiştir (Örmeci, 2017, s. 80). ABD'nin ÇHC'yle ilişkileri de bu çerçevede değerlendirilebilir.

2.1.1.2.4. Amerikan İstisnacılığı

ABD dış politikası üzerinde etkili olan kavramlardan biri de Amerikan istisnacılığıdır. Amerikan istisnacılığı, ABD'nin tarihsel olarak da gelişimi göz önünde bulundurularak politik ve dinî kurumlarıyla diğer milletlerden eşsiz ve üstün bir ulusal bilince sahip olduğu inancına dayalıdır. Yani bu kavram temelde Amerikan liberal siyasal sisteminin kendine has ve Avrupalı demokrasilerden daha ileride olduğunu ifade etmektedir. Zaten bunu "Amerika'da Demokrasi" başlıklı eserinde Alexis de Tocqueville, emek tarihi, kadın tarihi ve dış politika alanlarında diğer uluslara örnek politikalar izlemesiyle ABD'nin Avrupalılardan farkını özellikle vurgulamıştı (Tocqueville, 2016, ss. 137-139). Bu çerçevede Amerikan istisnacılığıyla dış politika arasındaki bağlantı incelendiğinde en önemli faktör ise bağımsızlık ve gelişme başarısının doğurduğu öz güvenin ABD dış politika kültürüne yansımasıdır. Yani Amerikan istisnacılığıyla oluşan bu öz güven, ABD'lilerin Çinlilerden farklı, ayrıcalıklı ve üstün olduğu inancını da doğurmuş ve bu da ABD'nin ÇHC'yle ilişkilerini belirlemiştir.

2.1.2. ABD Dış Politika Stratejileri, İlkeleri ve İkilemleri

2.1.2.1. Dış Politika Stratejileri

Bu başlık altında yalnızcılık stratejisi, güç dengesi stratejisi ve angajman stratejisi incelenecektir.

2.1.2.1.1. Yalnızcılık Stratejisi

ABD Başkanı James Monroe tarafından 1823'te Kongreye sunulan doktrinle ilan edilen yalnızcılık stratejisi, Napolyon Savaşları'nın sonunda Avrupa siyasetinin gerekliliklerine bir yanıt olarak ortaya çıkmıştı. Özellikle 1815'teki Viyana Kongresi'yle oluşan Avrupa uyumuyla birlikte Latin Amerika'ya yönünü çeviren Avrupalı devletlere karşı oluşturulan yalnızcılık stratejisi, aslında ABD'nin genişlemesi için değil Avrupalı devletlerin Amerika'daki bölgesel müdahalelerini engellemek ve koloni taleplerini sınırlamak içindi (Cox ve Stokes, 2012, s. 284). Amerika'daki özgürlük, demokrasi ve barış gibi değerleri destekleyen yalnızcılık stratejisi, ABD'nin Avrupalı devletlerle politik ve askerî boyutlu ilişkilerini koparan, buna karşın ekonomik boyutlu ilişkilerini geliştiren bir politikaydı (Gilderhus, 2006, ss. 5-7). Bu politikayla ABD, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Latin Amerika olmak üzere Amerika'daki etkinliğini artırdı ve başta Asya-Pasifik olmak üzere dünyanın uzak köşelerine doğru da yayılmaya başladı (Cox ve Stokes, 2012, s. 284).

ABD dış politikasının 1823-1917 ve 1921-1941 dönemlerinde uygulanan yalnızcılık stratejisi, ABD ve Avrupalı devletler olarak birbirlerinin iç işlerine ve bölge sorunlarına karışmayacaklarını taahhüt etmekteydi. Yani bu stratejiyle ABD, Avrupalı devletlerin Amerika'daki sorunlara karışması hâlinde barış ve güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılayacaktı (Office of the Historian, t.y.). Yalnızcılık stratejisinin uygulandığı dönemlerde ABD, ülke içinde ve çevresinde güvenliği sağlamakla birlikte aynı zamanda ekonomik gelişimini de sağladı. Özellikle bu stratejinin uygulandığı 1823-1917 döneminde imzalanan antlaşmayla Japonya'dan "en çok gözetilen ulus" statüsünü elde eden ve Çin'e yönelik Açık Kapı Politikası'nı da yürüten ABD, Asya-Pasifik'teki ticari faaliyetlerini artırdı ve bunun ekonomik büyümesine çok büyük etkisi oldu (Gilderhus, 2006, ss. 12-15).

2.1.2.1.2. Güç Dengesi Stratejisi

Uluslararası sistemde bir savaşın meydana gelmesi, sistemin bizzat devletler arasındaki ilişkileri ve rekabeti düzenleyememesinden dolayı çökmesi olarak tanımlanmıştır (Waltz, 2015, s. 245). Yapısal realizm, devletleri, analiz edilebilen anarşik uluslararası sistemin temel aktörü olarak kabul etmekte ve bu devletlerin, güçleriyle uyumlu çıkarlar belirlediklerini

savunmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik olmasından dolayı devletler güvenliklerini sağlamak için silahlanırlar, bu durum güvenlik ikilemi yaratsa da güç elde etmek için gereklidir. Realizmde devletler rasyoneldir ve caydırıcılık, güç kullanımı, silahlanma, güç dengesi gibi rasyonel metotlarını kullanırlar. Bu bağlamda realizm için ulusal ya da uluslararası güvenliği tehdit eden askerî ve siyasi sorunlar küresel politikada önemlidir (Viotti ve Kauppi, 2016, ss. 39-40). Realizmde askerî, siyasi ve güvenlikle ilgili gelişmelerin uluslararası politikada yer almasından dolayı devlet asıl bu konularla ilgilenmelidir. Çevre ve ekonomi gibi sorunlarsa ulusal politika alanında kalabilecek konulardır (Arı, 2013, s. 138).

Realizme göre devletin temel amacı güvenliği sağlamaktır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı gereği devletler ulusal çıkarlarını korumak için güçlerini maksimize etmek zorundadır. Devletler güç dengesi stratejisini anarşik düzen durumunda izlerler. Yani potansiyel bir hegemon gücün ortaya çıkmasını engellemenin tek yolu devletlerin gücünü dengelemektir (Collins, 2017, s. 19). Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş dönemi, sadece iki süper gücün sebep olduğu bir durumdan ziyade güç dengesi üzerinden tesis edilen iki kutuplu düzenin bir sonucudur (Burchill ve diğerleri, 2012, s. 57). Bu dönemdeyse Batı Blokunun liderliğini üstlenen ABD, temel olarak askerî ve güvenlik politikalarına odaklandı. Bu bağlamda ABD, ÇHC'nin de dâhil olduğu Doğu Bloku ve bu blokun da liderliğini üstlenen SSCB'nin yayılmasının askerî güçle dengelenmesini realist bakış açısı çerçevesinde çevreleme politikasının ortaya çıkmasıyla meşrulaştırdı (Turan ve Keskin, 2020, s. 490).

Realist bakış acısında güç dengesinin tanımlanmasında net bir uzlaşı sağlanamamıştır. Klasik realistlere göre güç dengesinin dört temel nitelemesi vardır. Bunlar; mevcut duruma odaklanan politika, asıl durum ya da hedef, Soğuk Savaş dönemindeki güç dağılımı ve güç dengesi durumunun değişerek parçalanması hâlidir. Yapısalcı realistlerse güç dengesini yedi farklı niteleme için kullandılar. Bunlar; güç dağılımı, dengeleme, hâkimiyet, istikrar ve barış, istikrarsızlık ve savaş, küresel tarih normu ve güç politikalarıdır (Viotti ve Kauppi, 2016, s. 77). Bu açıdan dengeleme, güç dengesi politikasını da ifade etmektedir. Yani devletler, mevcut durumun bozulmaması için dengelemeyi veya güç dengesi stratejisini izleyerek önleyici tedbirler almaktadırlar. Buna göre ABD de başta Avrupa ve Asya-Pasifik olmak üzere dünyadaki güç dengelerini dikkate alarak, bazen güç dengesi oluşturarak, bazen güç dengelerini etkileyerek, bazen de güç dengelerini değiştirerek dış politika amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla ittifaklar kurmuş, uluslararası örgütlerin

kuruluşuna ve işleyişine öncülük etmiş ve uluslararası sorunlara dâhil olmuştur. Örneğin ABD, uluslararası politikadaki yeni güç dengesinde ÇHC öne çıkınca bunu dengelemek için NATO'nun stratejik konseptinde ÇHC'yi bir tehdit olarak tanımlatmıştır.

2.1.2.1.3. Angajman Stratejisi

Dünyaya açılmak ve yerleşmek amacıyla geliştirilen angajman stratejisine göre ABD, dünyanın birçok bölgesi ve devletiyle politik, ekonomik, ticari, askerî ve kültürel bağlantılar kurarak uluslararası sistemi şekillendirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikada etkin olmak için ABD tarafından uygulanan angajman stratejisinin dört farklı biçimi vardır: Aktif angajman, pasif angajman, aşırı angajman ve angaje olmama (Monteiro, 2011, s. 22). Bunlar aynı zamanda ABD'nin, Avrupa ve Asya-Pasifik gibi dünyadaki stratejik bölgelere ilişkin izlediği "grand strateji"nin seçenekleridir. Grand strateji, ABD'nin belli çıkarları elde etmek amacıyla politik, ekonomik, diplomatik, askerî gibi ulusal kaynakların nasıl en etkin şekilde kullanılacağı hususunda en rasyonel yolu göstermeye yarayan devlet politikasıdır (Art, 2003, ss. 1-2). Bu strateji iki gelenek üzerinden yönetilmiştir: Güç politikası ve liberal demokrasi geleneği (Karaosmanoğlu, 2020, ss. 27-29). Güç politikası geleneği, teorik bakış açısına bağlı olarak bir devletin çıkarları, devletin hayatta kalmasını sağlamak, ideolojik hedefleri belirlemek veya belirli bir bölgesel ve küresel düzen kurmak gibi hedeflere odaklanmıştır. Bununla beraber geniş kapsamlı hedeflerden ziyade, devletin tüm kaynaklarının bu çıkarlara uygun olarak yönetilmesini önermiştir. Büyük strateji kavramı, aslında askerî alanda doğmuş olmakla birlikte hem savaş hem de barış zamanlarında tüm kaynakların etkin kullanımını öne sürmüştür. Yani askerî gücün ötesinde ittifak kurma, diplomasi, ekonomi politikası, kamu diplomasisi gibi araçları kullanmıştır (Hooft, 2017). Liberal demokrasi geleneğiyse II. Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeniyle birlikte gelişim göstermiştir. Bu gelenek açık pazar anlayışı, küresel güvenlik ve iş birliği, çok taraflılık ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde gelişmiştir (Karaosmanoğlu, 2020, s. 29). Her iki gelenek de ABD'nin grand stratejisinde benimsenmiştir. Örneğin son dönemde ABD'nin grand stratejisinde Asya-Pasifik'teki rakibi olarak ÇHC belirtilmiştir. Bu bağlamda ABD, hem güç politikası geleneğine uygun olarak Asya-Pasifik'te Japonya, Güney Kore gibi ittifak kurduğu devletlerle iş birliğini artırarak ÇHC'yi çevreleme politikası uygulamış hem de liberal demokrasi geleneğine uygun olarak ÇHC ile etkin bir şekilde ekonomide rekabet etmeye başlamıştır (Gürdal, 2021, s. 213).

2.1.2.2. Dış Politikada İlkeler ve İkilemler

ABD dış politikasının temel hedefleri, bağımsızlığını elde etmiş her devlet gibi, çıkarlarını korumak, askerî güvenliğini sağlamak, yumuşak ve sert güç unsurlarını kullanarak müttefik devletlerle ilişkilerini geliştirmek, ideolojik değerlerini üçüncü dünya devletlerine yaymak ve ekonomik bağımsızlığını sağlamlaştırmak olarak ifade edilebilir. Bu hedefleri hayata geçirebilmek amacıyla ABD bazı ilkeler doğrultusunda politikalar izlemiştir. Bu ilkeler zaman zaman iş birliği içerisinde uygulansa da hem ABD dış politikasında etkinlik sağlamış hem de rekabet ortamı oluşturmuştur. Bu açıdan ABD dış politikasının yapım sürecinde etkili olan ilkeler uygulanırken ikilemleri de ortaya çıkarmıştır. Bu ikilemlerse yalnızcılık-yayılmacılık ikilemi, idealizm-realizm ikilemi, çok taraflılık-tek taraflılık ikilemi, pragmatizm-tutarlılık ikilemi ve liberalizm-statükoculuk-emperyalizm ikilemleri olarak sınıflandırılmıştır.

2.1.2.2.1. Yalnızcılık-Yayılmacılık İkilemi

ABD dış politikasında en etkili olan ilke ve ikilemlerden biri, yalnızcılık ve yayılmacılık ikilemidir. Bu durumun temel nedeni ABD'nin dönemsel olarak benimsemiş olduğu farklı politikalar ve stratejilerin oluşturduğu sistemdir. Yalnızcılık ilkesi daha önce de belirtildiği gibi ABD'nin 1823-1917 ve 1921-1941 dönemlerinde uyguladığı Avrupa siyasetinden uzak kalma politikası olarak ifade edilmektedir. Yani bu ilke, ABD'nin Avrupalı devletlerin politik ve askerî boyutlu ilişkilerinden uzak kalması, kendi iç işlerine ve bölge sorunlarına yönelerek Avrupalı devletlerin de iç işlerine ve bölge sorunlarına karışmaması olarak açıklanmaktadır. Angajman stratejisi olarak da bilinen yayılmacılık ilkesiyse yalnızcılık ilkesinin tam tersi şekilde ABD'nin küresel dünya sisteminin bir parçası olarak dış politika yapım süreçlerine katılması ve diğer devletler üzerinde etkinlik kurma çabalarına odaklanmıştır. Yani ABD, sahip olduğu değerler ve güç kaynaklarına dayanarak özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya siyasetinde etki alanları oluşturarak yeni bir düzen kurup liberal sistemini diğer devletlere yaymıştır. Bu ilkelerin ABD'nin ÇHC'ye yönelik politikasına yansımasıysa Açık Kapı Politikası'ndan zamanla korumacı dış ticaret politikasına dönüşmesidir. Bu açıdan yalnızcılık ve yayılmacılık ilkeleri, hem birbirlerini tamamlayan ilkeler olmuş hem de birbirlerine karşıt ikilemler oluşturmuştur. Bu ilke ve ikilem aynı zamanda ABD'nin dönemsel olarak kabul ettiği stratejiler veya politikalar olarak da ifade edilmiştir.

2.1.2.2.2. İdealizm-Realizm İkilemi

İdealizm anlayışı, I. Dünya Savaşı sonrası şekillenen Başkan Woodrow Wilson'un 14 maddeden oluşan ilkelerine dayanarak ABD politikasının, demokrasisinin ve özgür dünyasının küresel sisteme dâhil edilmesi fikriyle ortaya çıkmıştı. Bu açıdan idealizm temel olarak ideal bir devlet düzeninin kurulabileceği iddiasıyla hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi, sivil toplum ve demokrasi ilkelerine dayanmaktadır (Karabulut, 2014, s. 58). Realizme göreyse uluslararası sistemde süper güç olan devletlerin varlığı, görece güçsüz olan devletlerin iç işlerine müdahale edilmesine yol açar. Bu da iki süper gücün Soğuk Savaş döneminde dünyayı yönetmesini kaçınılmaz kılmaktadır (Waltz, 2015, s. 249).

Bu bağlamda ABD'nin, II. Dünya Savaşı'nın ardından politikası realist politikalar doğrultusunda başat güç olma hedefi ve etki alanını genişletme düşüncesi içinde olmuştur. Realizmde devletler rasyoneldir ve caydırıcılık, güç kullanımı, silahlanma, güç dengesi gibi rasyonel metotları tercih ederler. Bu bağlamda realizm için ulusal ya da uluslararası güvenliği tehdit eden politik ve askerî gelişmeler küresel politikada da önemlidir (Viotti ve Kauppi, 2016, s. 40). Bu açıdan II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, realist politikalar doğrultusunda askerî ve güvenlik konularına odaklanmıştır. Aynı zamanda ABD, hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi ilkelerine dayanan idealist politikalarla hareket ederek "özgür dünyanın" savunuculuğunu da yapmıştır (Telatar, 2012, s. 56). II. Dünya Savaşı'ndan sonra ÇHC'yle ilişkiler bağlamında değerlendirildiğindeyse ABD, hem realist politikalar doğrultusunda ÇHC'ye çevreleme politikası uygulamış hem de idealist politikalar doğrultusunda serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasi geleneklerine uygun olarak ÇHC'yle diplomatik ilişkiler kurmuş ve ekonomik reformlarını desteklemiştir.

2.1.2.2.3. Çok Taraflılık-Tek Taraflılık İkilemi

ABD'nin eşsiz bir devlet olduğuna dair inancından dolayı 1823-1917 ve 1921-1941 dönemlerinde uyguladığı politikaları da tek taraflılık ilkesi çerçevesinde kendisini göstermiştir. Tek taraflılık ilkesi genellikle yalnızcılık stratejisinde uygulanmakla birlikte angajman stratejisinde de ABD'nin tek taraflı hareket ettiği dönemler olmuştur (Sümer, 2008, s. 122-129). Yani II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin uluslararası sisteme katılımında

ve yayılmacılığında da ender de olsa tek taraflılığı tercih ettiği görülmüştür. Çok taraflılık ise ABD'nin uluslararası normlara uymasını ve uluslararası örgütlere daha fazla katılmasını gerektirir; bu durum ABD'nin uluslararası ilişkilerin nasıl yürütülebileceği konusu açısından tek taraflılıkla çelişmektedir. Buna karşılık tek taraflılık ve çok taraflılık aslında ABD'nin çıkarları çerçevesinde dış politikasını nasıl yürüttüğüne odaklanmıştır (Tago, 2017).

Tek taraflı politikalarının aksine ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uyguladığı angajman stratejisi doğrultusunda çok taraflı politikalar izleyerek yeni bir uluslararası düzen kurmada ve yeni örgütlerin oluşum aşamalarında etkin olarak rol almıştır. Bu amaç doğrultusunda müttefik devletlere yapılan Marshall yardımlarıyla ekonomik anlamda müttefik devletlerin kalkınmasını sağlamıştır. Ayrıca WBG, IMF, NATO, Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (Southeast Asia Treaty Organization-SEATO) gibi örgütleri uluslararası sisteme kazandırarak çok taraflı politikalar izlemiştir. Bu açıdan angajman stratejisinin uygulandığı dönemde ABD dış politikasında genellikle çok taraflılık ilkesi tercih edilmiştir. Fakat bu dönemde ender de olsa ABD'nin çıkarları çerçevesinde dış politikasında tek taraflı hareket ettiği de görülmüştür. Çok taraflılık-tek taraflılık ikileminin en tipik örneği de ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği müdahalelerdir. ABD'nin 1990'daki Irak müdahalesi BM içinde çok taraflı iş birliğiyle gerçekleşti, buna karşın 2003'teki müdahalesiyse BM'den destek almayınca tek taraflı olarak gerçekleşti. Yine aynı şekilde ABD, ÇHC'ye yönelik çevreleme politikasını çok taraflı iş birliğiyle uygulamış, buna karşın ÇHC'yle ekonomik rekabetiyse tek taraflı olarak gerçekleştirmiştir.

2.1.2.2.4. Pragmatizm-Tutarlılık İkilemi

Pragmatizm, ideal düşünceyle pratik eylemin fayda kıstasına göre değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Yani bir düşünce ancak faydalı bir sonuç doğuracaksa eyleme dönüştürülebilir. Bu nedenle ideallerde değil faydalarda süreklilik olmalıdır (Franke ve Helmann, 2017). Bu açıdan ABD dış politikasında yaygın bir yaklaşım olan pragmatizm, gelişen teknoloji ve şartlarda maksimum faydayı elde etmeyi amaçlar nitelikte politikalar izlemektedir. Bu bağlamda ideal düşüncelerle pratik eylemlerin sürekli olarak birbiriyle tutarlı olacağı yönde bir çaba da yoktur. Çünkü tutarlılık, kelime anlamı olarak herhangi bir duruma uygulanan güç dengesini ifade etmektedir. Hatta bölgesel barış ve savaş ile birlikte değişen koşullara uygun olarak mevcut denge zamanla değişse bile güç dengesi sayesinde istikrarın korunabileceğini

ifade etmektedir. Liberal dünya düzeninde istikrarı koruyan düzen sağlayıcı devletler ve uluslararası örgütlerin güç dengesinin sağlanmasında önemli katkılarının olacağını vurgulamaktadır (Antonini, 1999, ss 6344-6345). Bu açıdan bakıldığında ABD'nin ÇHC'ye yönelik tutarlı politikalar izlemesinden ziyade pragmatist politikalar izlediği, ikili ilişkilerini çıkarlarına ve hedeflerine uygun olarak inşa ettiği söylenebilir.

2.1.2.2.5. Liberalizm-Statükoculuk-Emperyalizm İkilemleri

Liberalizm, devletlerin karşılıklı bağımlılığı, iş birliği ve serbest pazar ekonomisi anlayışı üzerine kurulmuştur. Liberalizmin savunuculuğunu yapan ABD de sahip olduğu gücü sadece askerî alanlarda değil ekonomik ve sosyal alanlarda da antidemokratik devletlerin küresel dünya düzenine geçişini sağlamak için kullanmıştır (Viotti ve Kauppi, 2016, ss. 130). Ayrıca ABD, WBG, IMF gibi örgütlerin kuruluşuna öncülük ederek bu örgütler vasıtasıyla da devletlerin karşılıklı bağımlılığının, iş birliğinin ve serbest pazar ekonomisinin sağlanabileceğine inanmıştır. Fakat ABD, karar alma aşamasında her zaman liberal değerler ekseninde politikalar uygulamamış, çıkarlarına uygun olan politikalara da yönelmiştir. Bu eksende en çok tercih ettiği politikalarsa statükoculuk ve emperyalizmdir.

Statükoculuk, kavram olarak diplomatik bir terim olup "statüs quo ante bellum"dan ortaya çıkmıştır. Statükoculuğun amacı yaşanan herhangi bir savaştan önceki dengenin tesis edilmesini ve korunmasını sağlamaktır. Yani savaş öncesi durumu aynen korumak veya tesis etmektir. Bu amaç doğrultusunda taraf devletler ya da uluslararası örgütler, barış antlaşmaları ve müzakereler esnasında güç dağılımını korumak ya da sürdürmek amacıyla her türlü aracı kullanabilirler (Morgenthau, 1978, ss. 21-23).

Emperyalizm iki veya daha fazla devletin karşılıklı çıkarları doğrultusunda güç ilişkilerini yeniden düzenleme ya da statükonun kendi lehine yönelik olarak değiştirmesi şeklinde tanımlanabilir (Arı, 2015, s. 285). Emperyalizm, Marksizm ve liberalizm kuramlarıyla bağlantılı olmakla beraber Marksizm ekolü çerçevesinde ekonomik sistemin bir ürünü olarak kapitalizmi örnek vermiştir. Öte yandan emperyalizmi statükonun değişimi olarak tanımlayan realistlere göreyse emperyalizmin üç amacı vardır. Bunlar; dünya egemenliğini ele geçirmek, kıtasal hegemonya ve yerel üstünlüktür. Bu amaçlar, emperyal politikalar izlenmesi hedef alınan coğrafyanın sınırlarına, doğal kısıtlamalarına göre değişim ve gelişim göstermektedir.

Bu amaçlara ulaşmak içinse askerî, ekonomik ve kültürel emperyalizm araçları etkin bir biçimde kullanılabilir (Morgenthau, 1978, ss. 29-42).

Liberalizm-statükoculuk-emperyalizm ikilemleri çerçevesinde ABD-ÇHC ilişkileri şu şekilde değerlendirilebilir: ABD, sosyalist bir devlet olan ÇHC'nin ekonomik reformlarını liberal değerler ekseninde desteklemiş, statükoyu sürdürmek için NATO'nun stratejik konseptine uluslararası politikadaki yeni güç dengesinde öne çıkan ÇHC'yi eklemiş ve emperyalist çıkarları için ÇHC'ye yönelik Açık Kapı Politikası'ndan korumacı dış ticaret politikasına yönelmiştir.

2.1.3. ABD Dış Politikasında Karar Alma Sistemi

Genel olarak ABD dış politikasının ve özel olarak da ÇHC'yle ilişkilerinin anlaşılması için dış politikada karar alma sistemine yönelmek gerekir. Bu bağlamda öncelikle devlet sistemi başlığı altında ABD Anayasası ile devletin kurumsal ve bürokratik yapısı incelenecektir. Daha sonraysa dış politika aktörleri ve yetkileri başlığı altında yürütme yetkisini kullanan Başkan ile yasama yetkisini elinde bulunduran Kongrenin dış politika karar alma sürecindeki rolleri incelenecektir.

2.1.3.1. ABD Devlet Sistemi

1789'da yürürlüğe girmiş olan ABD Anayasası, ABD'nin yönetim biçimini belirler ve ABD toplumunun hak ve ödevlerini tanımlar. Anayasanın ön sözünde birliği ve iç güvenliği sağlamak, toplumun hak ve özgürlükleriyle adaleti tesis etmek gibi devletin amaçları belirtilmiştir. ABD Anayasası, toplumun refahının sağlanması için bu amaçlar bağlamda kabul edilmişti. Anayasa, ABD'nin temel ve en yüksek yasasıdır. Yönetim sisteminin yapısını belirlediği gibi aynı zamanda ABD toplumunun sahip olduğu bütün yasal hakları garanti etmektedir. ABD Anayasası üç temel özelliğinden dolayı dünyadaki diğer anayasalardan farklıdır. İlk olarak, ABD Anayasası uluslararası bir antlaşma özelliği göstermektedir. Yani Anayasa, bağımsız ve egemen devletler olan on üç koloni tarafından kendi Meclislerinde onaylanmış bir sözleşmedir. Bu bağlamda iki ya da daha çok devletin bir araya gelip de imzaladıkları uluslararası antlaşmaların niteliğini taşımaktadır. İkincisi, kuvvetler ayrılığı dengesini muazzam şekilde kuran ilk anayasa örneği olmasıdır. ABD Anayasası'nı farklı kılan son

temel özelliği de hem kısa hem de anlaşılır olması, çok az değişikliğe uğraması ve "check and balance"ın, yani kontrol ve dengenin kurulmuş olmasıdır (Atatüre, 2017, s. 105). Anayasa, 1789'da yürürlüğe girdi ve ABD'yi federal bir birlik olarak ve önceki konfederasyon maddelerinin yerini alarak kurdu. Anayasanın değiştirilmesiyse iki ayrı süreci gerektirir. Birincisi, Kongredeki her iki kanadın üçte ikisinin onayıyla değişiklikler önerildikten sonra her bir eyaletin yasama organının üçte ikisinin onayıyla değiştirilebilmesidir. Fakat böyle bir durum şimdiye kadar hiç gerçekleşmedi. İkincisiyse önerilen herhangi bir değişikliğin doğrudan Kongrede onaylanmasıdır. Kongrenin takdirine bağlı olarak önerilen herhangi bir değişiklik için her bir eyaletin yasama organının üçte ikisinin teklifi ve dörtte üçünün onayı gerekir. ABD Anayasası'nın kabul edildiği 1789'dan itibaren sadece 27 kez değişiklik önerisinde bulunuldu ve bunların 1800'lerden itibaren sadece 16 tanesi kabul edilerek yürürlüğe girdi (Our American Government, 2003).

ABD; yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşan, kuvvetler ayrılığını benimseyen, temsilî demokrasiye sahip bir devlettir. Kuvvetler ayrılığı Anayasa'nın esasını oluşturan temel ilkedir. Anayasa'da yasama, yürütme ve yargı organlarının yapısı, görevi ve yetkileri ayrı ayrı maddelerde düzenlenmiştir. Yasama organı olan Kongre, üye sayısına göre eyaletler arasında eşit biçimde paylaştırılan bir Senato ve eyaletler arasında nüfusa göre paylaştırılan bir Temsilciler Meclisi olmak üzere iki kanatlıdır ve federal yasaları yapmakla yetkilidir. Yürütme organının başı olan Başkan ise federal yasaların uygulamasından sorumludur. Yargı organı olan Yüksek Mahkeme de yasaları yorumlayarak uygulamak ve federal mahkemelerde görülmekte olan davaları karara bağlamakla yükümlüdür. ABD Anayasası; yasama, yürütme ve yargı gücünü "check and balance" ile sınırlandırmıştır. Örneğin Başkan, Kongre tarafından onaylanan yasa önerilerini veto edebilmekte, federal yargıya aday gösterebilmekte; Yüksek Mahkeme, Kongre tarafından çıkarılan bir yasayı veya Başkanın bir eylemini anayasaya aykırı ilan edebilmekte; Kongre de Başkan ya da federal mahkeme yargıçlarını görevden alabilmektedir (Our American Government, 2003).

Haklar Bildirgesi, 1791'de gerekli sayıda eyaletin onayladığı, anayasal olarak yasalarla korunan Amerikan vatandaşlarının sahip olduğu bir dizi hakları içeren belgedir. Bu haklar; din, konuşma ve basın özgürlüğü hakkı, barışçıl bir şekilde toplanma ve yönetime dilekçe verme hakkı, ortak savunmada silah bulundurma ve benzeridir. ABD toplumunun yönetim karşısındaki rolüyse katılımcı demokrasi çerçevesinde toplum için yönetim ve vatandaşlığa hizmet eden kamu politikaları ile kurumsal sorumluluklar olarak açıklanmıştır. Ayrıca en

temel düzeyde toplumun oy kullanma hakkı doğrultusunda nihai anlamda sorumlu olacakları seçme, yasalara uyma, vergi ödeme gibi süreçlere dâhil olmayı ifade eder (Our American Government, 2003). Kısaca ABD'nin yönetim sistemi, Kongre tarafından çıkarılan yasaların Başkan tarafından uygulanan bir sistem şeklinde ifade edilse de esasında daha karmaşık ve karşılıklı etkileşimin yoğun biçimde yaşandığı bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Federal demokrasi anlayışının hâkim olduğu ABD siyasal sisteminde, Anayasa federal ve eyalet yönetimlerinin yapılandırılma şeklini belirlemekten ziyade, yetkilerinin sınırlandırıldığını açıklamaktadır (ABD'deki ulusal hükûmetlere, eyalet…, 2005).

2.1.3.2. Dış Politika Aktörleri ve Yetkileri

2.1.3.2.1. Yürütme Yetkisi: Başkan

ABD, başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Anayasa'ya göre başkanlık sisteminde yer alan yürütme organı; başkan, başkan yardımcısı, başkanın atadığı bakanlar ve başkanın icra ofisiyle federal bürokrasiden oluşmaktadır (Atatüre, 2017, s. 157). Başkan belirli bir zaman dilimi için halk tarafından seçilen, seçildikten sonra görevden alınamayan ve kendi kabinesini oluşturan, oluşturduğu kabinenin de yasamanın güvenoyuna tâbi olmayan en üst yönetici ve yürütücüdür. Başkanın en üst yönetici olması nedeniyle de aynı zamanda devletin başıdır. Hem devletin başı hem de en üst yönetici olması nedeniyle başkan, ABD dış politikasını belirleyen en son makamdır (Targonski, 2000, s. 41). Özellikle ABD'nin ÇHC'yle ilişkileri bakımındansa başkan en etkin makamdır.

Başkan, en üst yönetici olmasının yanında aynı zamanda ABD silahlı kuvvetlerinin de başkomutanıdır. Başkan, Kongrenin çıkardığı yasaları uygulanmakla yükümlüdür. Bu nedenle kabine üyelerinin de dâhil olduğu tüm federal kurumlara atamalar yapar. Başkan yardımcısı da aynı zamanda yönetimin bir parçasıdır ve ihtiyaç duyulması hâlinde başkanlığı devralır (The White House, 2021). Anayasa, başkan seçilmek için en az 35 yaşında olmayı, doğuştan ABD vatandaşı olmayı ve en az 14 yıl ABD'de yaşamış olmayı gerektiren şartlar sunmuştur. Halk tarafından seçilen başkanın göreve başlama tarihiyse 20 Ocak'tır ve görev süresi tekrar seçilmesi durumunda da iki dönem olarak belirlenmiştir (Targonski, 2000, s. 42).

Başkanın görev ve yetkilerine gelince Kongreden onay için gönderilen yasaları onaylayarak yürürlüğe girmesini sağlamak veya veto etmek, yürütme bürokrasisine personel atamalarını ve federal yargıçların atamasını gerçekleştirmek, devletleri tanımak, diplomatik faaliyetler yapmak, devletlerle antlaşmaları müzakere ederek imzalamak, kamuoyunu şekillendirmek ve doktrinleri yayınlamaktır (Atatüre, 2017, s. 161). Başkan, Kongre tarafından çıkarılan yasa önerilerini veto etme yetkisine sahiptir ancak Kongrenin her iki kanadının üçte iki oyuyla bu veto geçersiz kılınabilir. Başkan diplomatik faaliyetler gerçekleştirebilir, bu bağlamda devletlerle antlaşmalar müzakere edebilir, bu antlaşmaları gerektiğinde imzalayabilir. Ancak imzalanan bu antlaşmalar yürürlüğe girebilmesi için Senatonun üçte iki çoğunlukla onaylaması gerekir (The White House, 2021).

Başkanın diğer yetkileriyse affetme, af çıkarma ve güç zorlama yetkisidir. Affetme, af çıkarma yetkisi mahkemelerce ceza verilmiş bazı kişileri bağışlama yetkisi olarak da ifade edilir. Her ne kadar bu durum anayasal anlamda tartışmalı bir yetki olarak ifade edilse de başkana güç veren önemli yetkilerdendir. Güç zorlama yetkisiyse ABD'nin acil askerî durumlarda savaş ilan edebilme yetkisidir. Fakat Kongre, güç zorlama yetkisini yasal zemine oturtmak ve başkanı sınırlamak amacıyla 1973'te "War Power Revolution" adıyla çıkardığı kararla başkanın Kongreyle birlikte hareket etmesi ve belirli anayasal kurallara bağlı olmak şartıyla savaş ilan etme ve ülkenin güvenliğine yönelik faaliyetlerde kuvvet gönderme yetkisi verilmiştir (Atatüre, 2017, s. 164).

Bu görev ve yetkilerinin yanında başkanın, Kongreye bilgi vermek ve gerekli önlemleri önermek gibi anayasal sorumlulukları da vardır. Başkanın bu sorumluluğunu istediği şekilde yerine getirme hakkı olsa da geleneksel olarak her ocak ayında Kongrenin ortak oturumunda başkan, gelecek yıl için gündemi belirleyen bir konuşma yapmaktadır (The White House, 2021).

2.1.3.2.2. Yasama Yetkisi: Kongre

ABD dış politikasında en az başkan kadar görev ve yetkiye sahip olan organ da Kongredir. Kongre iki kanatlıdır: Temsilciler Meclisi ve Senato. Bir yasa önerisi başkanın onayına gitmeden önce her iki kanadın da onaylaması gerekir. Başkansa bu yasa önerisini ya onaylayarak yasalaştırır ya da veto ederek geri çevirir. Geri çevrilen yasa önerisiyse bu sefer Kongrenin her iki kanadının üçte iki oyuyla başkanın onayı olmadan otomatik yasalaşır. Yani

ABD siyasal sisteminde Kongreyle başkan arasında bir dengeleme ve denetleme mekanizması söz konusudur. Aynı mekanizma ABD dış politikası ve özellikle de ABD'nin ÇHC'yle ilişkilerinde de geçerlidir. Yani başkanın ÇHC'yle imzaladığı tüm antlaşmaların yürürlüğe girmesi için Senatonun üçte iki çoğunlukla onayı, başkanın ÇHC'yle ilişkilerine yönelik tüm harcamalarıysa Temsilciler Meclisinin onayı gerekir (Atatüre, 2017, s. 115).

Temsilciler Meclisi, nüfus dağılımına orantılı bir temsil sistemiyle oluşturulmaktadır. Yani Temsilciler Meclisi üyeleri olan milletvekilleri nüfusa orantılı olarak seçilmektedir. Temsilciler Meclisinde toplam 435 milletvekili olup iki yıllığına seçilirler (Our American Government, 2003). Yasa önerisini onaylayarak yasalaşmasını sağlaması ve ABD bütçesini onaylamasının dışında Temsilciler Meclisinin görev ve yetkilerine gelince üç önemli gücü elinde bulundurmaktadır. Bunlar; para basılmasını kabul etmek, başkanlık seçimlerinde eşitlik durumunu gerçekleşecek olursa çözümlemek ve yürütmeyle yargı organlarındaki üyeleri Anayasa'ya aykırı şekilde işledikleri suçlar bağlamında yargılama sürecini başlatmaktır (Atatüre, 2017, ss. 127-130).

Senatodaysa tüm eyaletler, eşitliğinin vurgulanması çerçevesinde her eyaletin nüfus sayısı dikkate alınmaksızın ikişer senatörle temsil edilmektedir. Senatonun görev ve yetkiler de Temsilciler Meclisine göre daha fazla olup beş önemli gücü elinde bulundurmaktadır. Bunlar; başkan tarafından yapılmış atamaları onaylamak, yüksek mahkemeye atanacak yeni üyeleri onaylamak, uluslararası antlaşmaları onaylamak, yürütme ve yargı organlarındaki üyeleri Anayasa'ya aykırı suçları bağlamında yargılama sürecini başlatan Temsilciler Meclisinin kararını onaylamak ve başkanlık seçimlerinde yaşanan sorun çerçevesinde başkan yardımcısını seçme yetkisidir (Atatüre, 2017, ss. 127-130). Anayasa'ya göre başkan yardımcısı Senatonun da başkanıdır ve eşitlik olmadığı sürece oy kullanma hakkı yoktur. Temsilciler Meclisi kendi başkanını seçer fakat Senato başkanı, başkanlık seçimleriyle seçilir (Our American Government, 2003).

2.2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ DIŞ POLİTİKASI

Bu başlık altında önce ÇHC'nin siyasal sistemi ele alınacak, daha sonraysa Mao Zedong, Deng Xiaoping, Jiang Zemin, Hu Jintao ve Xi Jinping dönemleri incelenecektir.

2.2.1. ÇHC'nin Siyasal Sistemi

ÇHC, tarihi, kendine özgü kültürü, edebî anlayışı ve geleneklere sahip olan bir dünya medeniyeti olmasının yanında 1.408 milyon nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir (The World Bank, 2022). Anayasa'ya göre ÇHC, işçi sınıfının önderlik ettiği, işçi ve köylü ittifakına dayalı sosyalist bir devlettir. Sosyalist sistem, ÇHC'nin temel sistemi olarak ifade edilmekle birlikte Çin Komünist Partisinin (ÇKP) liderliği, ÇHC'ye özgü sosyalizmin en temel özelliğidir. Herhangi bir kuruluşun veya bireyin sosyalist sisteme aykırı hareket etmesini yasaklamıştır. ÇHC'nin devlet kurumları merkeziyetçilik ilkesini uygulamaktadır. Ayrıca Ulusal Halk Kongresi (UHK) ve çeşitli düzeylerdeki yerel halk kongreleri seçimle göreve gelir, halka karşı sorumludur ve onların denetimine tâbidir (Constitution of the People's Republic of China, 2018).

1949 devrimiyle ÇKP önderliğinde hem Marksist-Leninist düşüncenin hem de Mao Zedong düşüncesinin rehberliğinde tüm etnik gruplardan oluşan ÇHC halkının sosyalist modernleşmeye önderlik etmesi, doğruyu savunması, yanlışları düzeltmesi ve birçok zorluk ve engelin üstesinden gelmesi gerektiği Anayasa'da açıkça belirtilmiştir. Ayrıca Deng Xiaoping Teorisi, "Üç Temsil" düşüncesinin rehberliğindeki halk kurumsallaşmış otoriter rejime bağlı kalmaya devam etmiştir. Son olarak "Kalkınma Üzerine Bilimsel Bakış" ve Xi Jinping'in "Yeni Bir Çağ İçin Çin Nitelikli Sosyalizm Üzerine Düşünce"si temel alınarak reform ve dışa açılmayı, sosyalist piyasa ekonomisini, yeni kalkınma kavramını, endüstri devrimi ve tarımı, bilim ve teknolojinin modernizasyonunu kademeli olarak gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca ÇHC'nin hedefleri arasında siyasi medeniyetin gelişimine katkı sağlamak ve güçlü bir sosyalist devlet hâline gelmek olarak da ifade edilmiştir (Constitution of the People's Republic of China, 2018).

ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte sosyalist toplumun inşasının ve ekonomik reformunun başarısı, uluslararası toplumun desteğinden ayrı düşünülmemektedir. Çünkü ÇHC'nin geleceği, dünyanın geleceğiyle yakından bağlantılıdır. ÇHC, uluslararası sistemde kabul edilen egemen eşitlik, iyi niyet, kuvvet kullanmama, barışçıl yöntem, iç işlerine müdahale etmeme gibi ilkelere bağlı kalmıştır. Bu çerçevede ÇHC, egemenliğe ve toprak bütünlüğe karşılıklı saygı ilkesi çerçevesinde bağımsız bir dış politika yürüterek "barış içinde bir arada yaşama"ya yönelmiştir. Bu bağlamda diğer devletlerle ekonomik ve kültürel ilişkiler kurarak iş birliğini geliştirmiş, bu

durum da ortak bir geleceğe sahip uluslararası toplumun inşasını teşvik etmiştir. Yine bu çerçevede emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı çıkarak dünyanın her yerinden toplumlarla iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Özellikle gelişmekte olan devletlerin ulusal bağımsızlıklarının korunması ve ekonomilerinin geliştirilmesiyle birlikte dünya barışının korunması ve sürdürülmesinde uluslararası toplumu desteklemiştir (Constitution of the People's Republic of China, 2018).

ÇHC'nin siyasal sisteminde en yüksek devlet organı UHK'dir. Daimî organsa Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesidir (UHKDK). UHK ve UHKDK devletin yasama yetkisini kullanmaktadır. UHK, iller, özerk bölgeler, doğrudan merkezî yönetime bağlı belediyeler ve özel idari bölgelerden seçilen milletvekillerinden oluşur ve tüm etnik azınlıklar uygun sayılarda temsil edilmektedir. UHK'nin görev süresi beş yıldır. UHK'nin oturumu yılda bir kez yapılır ve UHKDK tarafından toplanır. UHK'nin temel görevleri; Anayasa'yı değiştirmek; Anayasa'nın uygulanmasını denetlemek; ceza, hukuk gibi temel yasaları ve devlet kurumlarına ait yönetmelikleri değiştirmek; devlet başkanıyla başkan yardımcısını seçmek; seçilen başkana göre başbakan adayıyla Devlet Konseyi adaylarını belirlemek; Merkezî Askerî Komisyon başkanını seçmek ve bu komisyonun adaylarını belirlemektir. Ayrıca Ulusal Denetleme Komisyonu direktörünü, Yüksek Halk Mahkemesinin başkanı ile Yüksek Halk Savcılığı başsavcısını seçmek; ulusal ekonomi ve sosyal kalkınma planlarıyla bu planların uygulanmasına ilişkin raporları inceleyerek onaylamaktır. Bunlara ek olarak devletin bütçesini ve bütçenin uygulanmasına ilişkin raporları incelemek ve onaylamak; UHKDK'nin uygun olmayan kararlarını değiştirmek veya iptal etmek; doğrudan merkezî yönetime bağlı iller, özerk bölgeler ile belediyelerin kuruluşunu onaylamak; özel idare bölgelerinin kuruluş ve sistemine karar vermek; savaş ve barışa dair konularda karar vermek de görevleri arsında sayılabilir (Constitution of the People's Republic of China, 2018).

ÇHC dış politikasını belirleyen ve özellikle ABD'yle ilişkileri bakımından en etkin makam olan başkan ve onun yardımcısı UHK tarafından seçilir. Seçme ve seçilme hakkına sahip ve 45 yaşını doldurmuş her ÇHC vatandaşı, başkan ve başkan yardımcısı olarak seçilebilirler ve bunların görev süresi de UHK ile aynıdır. Başkan, UHK ve UHKDK'nin kararlarına uygun olarak yasaları ilan eder; başbakan, başbakan yardımcıları, bakanlar, devlet encümenleri, başkanları atar ve görevden alır. Ayrıca başkan, ulusal madalyalar ve fahri unvanlar verir, af emirleri, olağanüstü hâl ilanı, savaş hâli ilanı ve seferberlik emri çıkarma yetkisine sahiptir. Dış politika bakımındansa başkan, ÇHC'nın diğer devletlerle ikili ilişkilerini ve uluslararası

örgütlerdeki faaliyetlerini yürütür, ÇHC'ye atanan büyükelçileri kabul eder, UHKDK'nin kararına göre yurt dışına yetkili temsilciler gönderir ve geri çağırır, diğer devletlerle yapılan antlaşmaları ve önemli anlaşmaları onaylar ve yürürlükten kaldırır (Constitution of the People's Republic of China, 2018).

2.2.2. Mao Zedong Dönemi: ÇHC Dış Politikası İlkeleri

Milliyetçilere karşı yapılan savaşı kazanarak ÇHC'yi ilan eden Mao Zedong, 1949-1976 döneminde ÇKP Genel Sekreteri olarak ÇHC'yi yönetmişti. Bu dönemin ilk yarısında ÇHC, hem örgütsel hem de ideolojik olarak SSCB'yle birlikte hareket etmiş ve bu devlette, Konfüçyüs ekolü çerçevesinde gelişen, Marksizm ve Leninizm kuramlarını içerisinde barındıran Mao Zedong düşüncesi kabul edilmişti. Mao Zedong, önceki Çin geleneklerinden ayrılarak Çin tarihinde bir devlet politikası uygulayan ilk lider olmuştu. Bu açıdan Mao Zedong, eski düzeni ortadan kaldırdığında halk üzerinde atomun parçalanmasına benzer bir etki yaratarak büyük başarılar elde edeceğini savunmuştu. Çin geleneklerini geride bırakma düşüncesinin temelindeyse yıllardır süregelen aşağılanma ve Mao Zedong'un benimsediği ideolojik anlayış vardı (Kissinger, 2011, s. 132). Mao Zedong, ÇHC'nin kuruluşundan itibaren sosyalizmde var olan çelişkileri yeniden düzenleyeceğini ifade etmişti. Bu çerçevede devletin bürokratik yapısını oluştururken itici güç olarak Marksizm ve Leninizm ideolojilerini temel almıştı.

"Büyük uyum" çerçevesinde ilerleme düşüncesi, erdemli bir şekilde çok çalışmak anlamına gelmekteydi. Büyük uyumun temel yapı taşı olarak kabul edilen bu düşünce doğrultusunda aydın sınıfa çağrıda bulunulmuş ve 1956'da Yüz Çiçek Kampanyası ile 1958'de Büyük İleri Atılım politikası başlatılmıştı. Mao Zedong aslında devriminin başarıya ulaşmasının temelinde ideoloji yattığını çok iyi biliyordu (Kissinger, 2011, ss. 146-152). Bu nedenle ideoloji temelinde ilerleme düşüncesi doğrultusunda aydın sınıfa çağrıda bulunulması ve ardından 1958'de Büyük İleri Atılım politikasının başlatılmasındaki asıl amaçsa feodal düzenden sosyalizme hızlı bir şekilde geçiş yapmaktı. Fakat yaşanan kuraklıktan etkilenen tarım sektöründeki stoklar azaldığından tarihin en büyük açlık sorunu yaşandı (Timurtaş, 2018, s. 56). Yaşanan bu felaket sonrası yönetime karşı güven duygusu da azaldı ve bu durumun devrime zararı büyük oldu (Çalık, 2011, s. 190). Büyük İleri Atılım politikasının zararını gidermek amacıyla ortaya atılan Kültür Devrimi ise ekonomiyi yeniden canlandırma, sosyalizmi pekiştirme gibi amaçlara odaklandı. Kültür Devrimi, ideolojik bir hareket olarak ortaya çıkmasının yanında ülkedeki kutuplaşmayı

önlemeyi de hedefledi. Geleneklerden uzaklaşmayı da hedefleyen Kültür Devrimi dört eski düşünceyi yok edip yeniyi oluşturmayı amaçlamasına rağmen başarısızlıkla sonuçlandı (Çalışkan, 2019). Bu dönemde iç politikada yaşanan başarısızlıklar dış politikayı da etkilemiş ve izolasyonist bir dış politika takip edilmişti. Her ne kadar izolasyon politikası izlenmiş olsa da ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte dış politika anlayışına uygun şekilde kabul edilen "tek bir tarafa yaslanma politikası"yla "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi ve Üç Dünya Kuramı gibi düşünceler benimsenerek politika hâline getirildi.

2.2.2.1. Tek Bir Tarafa Yaslanma Politikası ve Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkesi

ÇHC dış politikası oluşturulurken yeniden başlama, düzene sokma ve tek bir tarafa yaslanma politikaları benimsenmişti. Bu politikalarla önceki dönemde verilen ayrıcalıklar sonlandırılmış ve diğer devletlerle ilişkilerin yeniden tesis edileceği anlaşılmıştı (Pekcan, 2019, s. 10). Tek bir tarafa yaslanma politikası da daha çok ideolojik olarak Soğuk Savaş döneminde ABD ve kapitalizme karşı SSCB ve sosyalizme bağlılığı ifade etmekteydi.

Barış içinde bir arada yaşama ilkesiyse temelde ÇHC'yle Hindistan arasında 1954'te imzalanan antlaşmayla oluştu. Bu ilkenin beş kuralı devletlerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşı saygılı olmak, saldırmazlık, iç işlerine karışmamak, eşitlik ve ortak faydaydı (Ministry of External Affairs Government of India, 1954). Mao Zedong, kurulmasından sonra ÇHC'nin Batılı devletler tarafından zayıf bir devlet olarak görülmemesi için dış politikaya ve bu bağlamda ikili ilişkilere kendi kurallarına uygun biçimde dâhil olmak istemişti. ÇHC'nin ilk Dışişleri Bakanı Zhou Enlai'ye göre kapitalist devletlerle ilişkiler kurulmadan önce geçmişten kalan sömürgeci etkiler temizlenip ÇHC'deki devrim dünya halklarındaki devrimci isteği cesaretlendirmeliydi (Kissinger, 2011, s. 139). Bu ilkenin beş kuralı çerçevesinde politikalarını oluşturan ÇHC, 1950'lerin sonlarına doğru tek bir tarafa yaslanma politikasından ayrılmış ve hem SSCB hem de ABD ile ilişkiler kurarak dış politikasını çeşitlendirmişti.

2.2.2.2. Üç Dünya Kuramının ÇHC Dış Politikasına Yansıması

Hegemonya karşıtlığı üzerine kurulan politikalar ışığında yeni bir anlayış geliştirmeyi hedefleyen ÇHC, özellikle 1970'lerde ABD ile ilişkilerdeki yumuşama çerçevesinde tek bir

tarafa yaslanma politikasından vazgeçerek Üç Dünya Kuramını benimsemiş ve bu kuram, 1974'teki BM Genel Kurulu özel oturumunda ilan edilmişti (Kissinger, 2011, s. 376). Barış içinde bir arada yaşama ilkesini de kapsayan bu kuramda Bağlantısızlar Hareketi olarak da ifade edilen üçüncü dünya ülkeleri, kendilerini uluslararası sistem içerisinde egemenliklerini ve bağımsızlıklarını koruyan devletler şeklinde tanımlamıştır. Bu ülkeler arasında Asya, Afrika ve Latin Amerika devletleri yer almaktadır. Bu kuram çerçevesinde ÇHC, kendisini üçüncü dünya ülkeleri arasında tanımlayarak ve sömürgeci olmadığını ifade ederek ABD ile ilişkilerin düzeltilmesi konusunda önemli bir adım atmıştı (Pekcan, 2019, ss. 15-16). Üç Dünya Kuramının ilanıyla birlikte ÇHC, bu dönemde ideolojik bakış açısındaki iyileşme sayesinde küresel dünyada kendine yeni hareket alanı elde etmişti. Bu sayede hem kendi çıkarlarını koruma altına almış hem de iki süper gücü karşısına almayarak bağımsız ve bağlantısız bir devlet rolünü üstlenmişti (Kissinger, 2011, ss. 376-384).

2.2.3. Deng Xiaoping Dönemi: Reform ve Dışa Açılma

Mao Zedong'un 1976'da ölümünün ardından ÇKP Genel Sekreterliği makamını sırayla Hua Guafeng, Hu Yaobang ve Zhao Ziyang üstlenmiş olsa da hem Merkezî Askerî Komisyonu hem de Merkezî Danışma Komisyonunun yöneticiliğini yapan Deng Xiaoping kendi ideolojisini oluşturması yönüyle öne çıktı (Pekcan, 2019, s. 17). Deng Xiaoping, Mao Zedong'un çizmiş olduğu Marksizm ve Leninizmin devrimci ekollerinin aksine ÇHC'yi kapitalist ekonomik sistem içine dâhil edip reform ve dışa açılma politikalarına odaklanarak ÇHC'nin yükselişini başlattı (İnançlı ve Kamacı, 2010, s. 137). Deng Xiaoping, Mao Zedong döneminde uygulanmaya başlanan Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi'nin yarattığı ekonomik ve siyasal yıkımın yeniden yapımı modern dünyaya uyum sağlayarak gerçekleştirdiğinden izolasyonist politikadan uzaklaştı. Dörtlü modernleşme kavramını hayata geçiren Deng Xiaoping, tarım, sanayi, savunma ve bilimle teknolojiyi bu kavrama dâhil ederek sosyalizmde takılı kalmadı (Çalık, 2011, s. 193). Uygulanan politikalar sayesinde ÇHC, yabancı yatırımları kendisine çekerek ekonomik anlamda gelişti (Timurtaş, 2018, s. 56). Deng Xiaoping tarafından 1980'lerden itibaren gerçekleşen politikalar çerçevesindeyse dünya barışını koruma, Tayvan ile birleşme ve ÇHC'nin modernleşmesinin sağlanması hedeflendi (Pekcan, 2019, s. 20).

2.2.4. Jiang Zemin Dönemi: Üç Temsil Düşüncesi

1992'de ÇKP Genel Sekreteri olan Jiang Zemin, dış politika hedefleri ve uluslararası ilişkilerin yeni amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen reformlarla ülke ekonomisini güçlü duruma getirdi. Hatta ÇHC, ekonomik anlamda büyüme ve kapitalist sisteme uyum sağlama konusunda hızla gelişim gösterdi (Pekcan, 2019, s. 22). Jiang Zemin, serbest piyasa ekonomisini desteklerken merkezî otoritesini de güçlendirdi (Roskin, 2014, s. 530). Jiang Zemin uluslararası diplomasiyi ve devlet başkanları zirvelerini önemsemesiyle diğer başkanlardan farklı olarak öne çıktı. Bu zirvelerin başında Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEİ), Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN)+3 (ÇHC, Güney Kore, Japonya) gelmektedir. Bu toplantılara aktif katılmak ve yürütülen karşılıklı diplomasilerin meşruluğunu tesis etmek amacıyla 2008'de ÇHC Anayasası değiştirildi (Harris, 2014, s. 51).

Jiang Zemin döneminin dış politika ilkeleri, Üç Temsil Kuramı ve Yeni Güvenlik Konsepti olarak tanımlandı. Bu ilkelerle ÇKP'nin gelişmiş güçlü üreticinin, gelişmiş kültürünün ve geniş halk kitlelerinin çıkarlarının temsilcisi olması gerektiği vurgulandı. Bu sayede ÇKP kapitalist ekonomilere açılarak gelişiminin reform kısmına odaklandı (Pekcan, 2019, s. 23-24). Jiang Zemin, parti ideolojisini modern dünya düzenine uygun hâle getirerek değiştirmeyi amaçladı. Yeni Güvenlik Konseptindeyse Soğuk Savaş döneminde benimsenen sıfır toplamlı oyun kuramından kazan-kazan düzenine geçildi. ÇHC, ulusal güvenliğini sağlamanın yolunun karşılıklı güven ve iş birliğine dayalı barışçıl yollarla tesis edileceğini ifade etti (Kumar, 2012, ss. 2-4). Kısaca bu dönemde ÇHC, kavram çerçevesinde ABD'nin bölgedeki varlığına ve askerî ittifaklarından duyduğu güvensizliğe meşruiyet kazandırdı ve çok kutuplu uluslararası sistemi desteklediğini açıkladı (Pekcan, 2019, s. 26).

2.2.5. Hu Jintao Dönemi

Jiang Zemin döneminde 1992'den itibaren önemli idari görevler alarak Politbüro Daimî Komitesi üyeliğiyle ÇHC siyasi hayatında yerini alan Hu Jintao, 1996'da en genç ÇHC devlet başkan yardımcısı seçildi. 1999'daki Kosova müdahalesi esnasında gerçekleşen ÇHC Büyükelçiliğinin bombalanması olayında yaptığı basın açıklamasıyla ülkedeki politik gücü arttı (Ewing, 2003, ss. 24-28). 2003'teki UHK toplantısındaysa ÇHC'nin yeni devlet başkanı seçildi (Pekcan, 2019, s. 30).

Hun Jintao, Deng Xiaoping dönemindeki ÇHC'nin reform ve dışa açılma politikalarının olumlu sonuçlarını alarak ekonomik ve askerî anlamda hızlı bir büyüme trendi yakaladı. Bu sayede 1990'ların başında ABD tarafından ilk defa "Çin Tehdidi" kavramı ileri sürüldü. Bu kavrama göre statükodan hoşnut olmayan yükselen güç, bölgedeki hâkim güçle aynı konumda olmak için çaba sarf eder ya da sistemi yeniden şekillendirerek güvenlik ikilemini ortadan kaldırmak amacıyla güç kullanır. Buna rağmen ÇHC, "Çin Tehdidi" düşüncesine karşılık olarak "Barışçıl Yükseliş" kavramını ortaya atarak bir bakıma genişleme çabasında olmadığını ifade etti (Harris, 2014, s. 70).

2.2.5.1. Barışçıl Yükseliş ve Bilimsel Gelişim

Barışçıl Yükseliş, Hu Jintao'nun yeni dış politika düzeni olarak ifade edilmektedir. Hu Jintao'nun bu politikasına göre ÇHC'nin yeni bir dünya düzeni oluşturmak yerine uluslararası sisteme uyum sağlayarak politik, ekonomik, teknolojik ve ticari anlamda kalkınması gerektiği tanımlanmaktadır (Pekcan, 2019, s. 35). Barışçıl uluslararası düzenin tesisiyle ÇHC'nin halk olarak yeniden canlanması, çevre devletlerle ve ABD ile olan sorunların barışçıl yollardan çözümlenmesi ve çok taraflı ilişkilere uyum sağlayarak gelişmesi sağlandı. Bu sayede diğer devletlerle iş birliği derinleştirilerek kazan-kazan stratejisine uygun olarak bölgede ortak barış ve güvenin tesisinin sağlanması hedeflendi (Harris, 2014, s. 180). Bu hedefler doğrultusunda ÇHC, uluslararası örgütler aracılığıyla farklı devletlerle ticaret ve iş birliği antlaşmaları imzaladı (Pekcan, 2019, s. 37).

2.2.5.2. Uyumlu Toplum: Harmoni Politikası

Barışçıl Yükseliş politikasının gerçekleşmesinin sağlanması ve devletlerin küresel sistemde barışçıl bir biçimde yaşayabilmesi için Uyumlu Toplum stratejisi açıklandı (Wang ve Rosenau, 2009, s. 18). Hu Jintao'ya göre Uyumlu Toplum stratejisi için kurallarla yönetilen ve barışçıl dış politika izleyen bir düzenin sağlanması gerekmektedir. Uyumlu dünyanın oluşturulması içinse karşılıklı güven, eşitlik ve iş birliğine dayalı güvenlik, gelişmekte olan devletlerin desteklenmesi gerekliliğinden ve BM otoritesinin devamlılığının sağlanmasından geçtiği ifade edildi (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2005).

2.2.6. Xi Jinping Dönemi: "Çin Rüyası"

Xi Jinping, 18. Ulusal Kongre'yle hem ÇKP Genel Sekreteri hem de ÇHC devlet başkanı olarak seçildiği (China.org.cn, 2012) 2012'den itibaren Mao Zedong'dan sonra gelen en güçlü lider olarak ifade edilmesinin yanı sıra, Anayasa'yı kendi lehine değiştirerek görev süresini beş yıllık iki dönemle sınırlayan kuralı kaldırdı ve 2022'de üçüncü kez hem ÇKP Genel Sekreteri hem de ÇHC devlet başkanı olarak seçildi. Görev süresi boyunca Xi Jinping, hem askerî hem de güvenliğe dair alanlarda gerçekleştirdiği reformlarla uluslararası sistemde ÇHC'nin güçlü bir devlete dönüşmesini sağlamıştır. Dış politikada iki önemli ilke benimseyen Xi Jinping, "Çin Rüyası" ve "başarı için çabala" ilkeleriyle ÇHC'yi güçlü bir devlet hâline getirmiştir (Pekcan, 2019, s. 48).

İlk defa 2012'de Xi Jinping tarafından açıklanan "Çin Rüyası", sömürge ya da koloni geçmişi olan devletlere ilham vermek üzerine kurulmuştur. Bunu gerçekleştirmek için ÇHC'nin hedefi barışsever ÇHC halkının tüm gücünü ortaya koyup kazan-kazan stratejisi çerçevesinde barışçıl gelişim yoluyla ilerlemek olarak ifade edilmiştir. Bu rüya, millî güvenliğin ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesiyle mümkün olmasının yanı sıra ÇHC halkının büyük yenilenmesine de odaklanmıştır (Xiaosi, 2017, ss. 15-18). "Çin Rüyası"nın her ne kadar "Amerikan Rüyası"ndan etkilendiği düşünülse de "Çin Rüyası" ÇHC halkına, "Amerikan Rüyası"ysa bireylere vurgu yapmıştır (Pekcan, 2019, s. 51). "Başarı için çabala" ilkesiyse Deng Xiaoping döneminde uygulanan "düşük profil izleyerek kalkınma" ilkesinin yerini almıştır. Bu ilkeye göre ÇHC halkı güçlü, adil, yolsuzluktan uzak, bilim ve teknolojiyi destekleyen ve modernleşmeyi hedefleyen konuma gelmiştir (Xiaosi, 2017, s. 21).

3. BÖLÜM
İKİLİ İLİŞKİLER

3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER (1949-1991)

Bu başlık altında önce ikili ilişkilerin tarihi ele alınacak, daha sonra da 1949-1969, Richard Nixon, Jimmy Carter ve Ronald Reagan dönemlerinde ikili ilişkiler incelenecektir.

3.1.1. İkili İlişkilerin Tarihi

İkili ilişkilerin tarihi başlığı altında önce Afyon Savaşları ve Boxer Ayaklanması incelenecek, daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uyguladığı Açık Kapı Politikası ile Yeni Kültür Hareketi'nin ardından ABD'nin Çin Milliyetçi Partisine (Kuomintang-KMT) artan desteği değerlendirilecektir.

3.1.1.1. Afyon Savaşları ve Boxer Ayaklanması

1978'den itibaren planlı ekonomiden "sosyalist piyasa ekonomisi"ne geçiş sırasında yapısal ve kurumsal değişiklikler gerçekleştirerek kapitalist düzene uyum sağlayan Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) sürekli büyüyen ekonomisinin ve bu bağlamda 2023'e gelindiğinde dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olmasıyla birlikte bir ekonomik güç hâline gelmesinin temelinde aslında Çin tarihinin olması büyük önem taşımaktadır. Çin tarihine bakıldığında özellikle 19. yüzyılda gerçekleşen Afyon Savaşları'nda yaşadıkları yenilgiler, ÇHC halkının geçmişinde "aşağılanma yüzyılı" olarak ifade edilmiş ve bu savaşların yaşandığı dönem de "Utanç Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin temelindeyse Portekizliler ile İspanyolar tarafından 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleştirilen coğrafi keşifler yatmaktadır. Keşfedilen yeni ticaret yolları, özellikle de Ümit Burnu'nun keşfinden dolayı önemini kaybeden İpek ve Baharat Yolu, Çin İmparatorluğu'nu ekonomik olarak yeni çareler aramaya itmişti. Yeni yolların keşfedilmesiyle birlikte İngiltere, Fransa ve Hollanda yeni zenginliklere ulaşmıştı. Bu durum bölgede birbirleriyle koloni yarışına giren devletlerin ticaret yollarının sahibi olmak istemesine ve özellikle Uzak Doğu'da yayılmacı bir politika izlemek suretiyle nüfuz elde etmesine yol açtı. Bu politika çerçevesinde İngiltere 1600'de Doğu Hindistan Şirketini kurdu (Yılmaz, 2018, ss. 323-327).

Bölgede büyük güç elde eden ve ticaret limanlarını ele geçiren İngiltere, Çin İmparatorluğu ile olan ticari ilişkilerini geliştirerek çay, porselen, ipek ve baharat gibi ürünlerin ticaretine başladı. Bu ticaret karşılığında açık veren İngiltere, Çin İmparatorluğu'ndan imtiyazlı haklar elde etmek için elçiler yollasa da kapalı ekonomi politikası izleyen Çin İmparatorluğu'nu ikna edemedi. Hâl böyle olunca bölgede yasaklı madde olan Afyon ticaretine başlayan İngiltere, Çin İmparatorluğu'nu politik ve ekonomik anlamda zor duruma düşürdü. Bunun üzerine Çin İmparatorluğu, Afyon ticaretini yasakladı. Bu ticaretin yasaklanmasının nedeni ise İngilizlerin Çinlilerden aldığı ürünlerin karşılığını nakit olarak ödemek yerine afyon satarak ödemesiydi, yani nakit akışını engellemesiydi. Bu durum Çin İmparatorluğu'nun geleneksel ticaret anlayışına zarar vererek ekonomik sorunların baş göstermesine yol açtı. Artan istikrasızlık ve isyanlardan dolayı 1839'da Çin İmparatorluğu, İngiltere'ye karşı savaş ilan etti. Çin tarihine I. Afyon Savaşı olarak geçen savaşı kazanan İngiltere, ÇHC halkı tarafından "Utanç Dönemi" olarak adlandırıldığı kolonileşme dönemini başlattı. Savaş sonucu imzalanan Nanjing Antlaşması doğrultusunda Çin İmparatorluğu yarı sömürge hâline geldiğinden Hong Kong İngiltere'nin denetimi altına girdi. Yapılan antlaşmanın ardından ödenen yüklü miktardaki tazminat Çin İmparatorluğu'ndaki halkın aşağılanmışlık duygusunu körükledi (Dillon, 2016, s. 75). Bu aşağılanmışlık duygusu ve konulan ağır vergiler de bir dizi isyan zincirine neden oldu. Antlaşmadan dolayı konulan ağır vergi yükünü kaldıramayan halk, 1851'de başlayıp 1864'e kadar devam eden Taiping Ayaklanması ile toplumsal huzursuzluk ve istikrarsız düzene karşı baş kaldırdı. Taiping Ayaklanması, II. Afyon Savaşı'nın başlamasına ve birçok Çinlinin hayatını kaybetmesine neden oldu (Academia China, 2014).

Afyon Savaşlarının yenilgiyle sonuçlanması, Çin İmparatorluğu'nda reform ve yenilenme isteklerini teşvik etse de uzun vadede sınırlı başarılardan öteye gidemedi ve Çin İmparatorluğu yarı sömürge bir devlet hâline geldi. Çin İmparatorluğu 19. yüzyıl boyunca Qing Hanedanlığı tarafından yönetilmekle birlikte özellikle bu yüzyılın son çeyreğinde reform ve Batı karşıtı söylemlerin arttığı görüldü (Çakı ve Fidan, 2020, s. 187). Özellikle 1894-1895 döneminde Japonya'yla yaşanan savaş sonrasında daha da yükselen milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı Boxer Ayaklanması'na neden oldu. 1899-1901 döneminde temelde yabancı düşmanlığı motivasyonuyla başlayan isyan esnasında elçilikler basılıp elçilik görevlileri öldürüldü, yabancı dükkânlar yağmalandı. Boxer Ayaklanması, "Sekiz Devlet İttifakı" adı verilen ve

ABD'nin de dahil olduğu sekiz devletin ordusu tarafından bastırıldı. Sekiz Devlet İttifakı güçleri, isyanı bastırmakla kalmayıp 17. yüzyıldan kalma Çin İmparatorluğu'nun nadide eserlerini ve kitaplarını da yağmaladı. Boxer Ayaklanması'nın ardından yapılan Boxer Protokolü 1901'de Pekin'de kabul edildi (Dillon, 2016, s. 148). Nanjing Antlaşması ile Boxer Protokolü'nün ortak özelliğiyse kabul edilen antlaşmaların tek taraflı olması ve ağır tazminatlarla cezalar öngörmesiydi. Bu aşağılanma sonrası halk arasında tarihsel süreçte yaşanan başarısızlıklar sorgulandı ve reform hareketleri ekseninde yeni ideolojilere olan eğilim hızla yükseldi. Özellikle 1914'te Avrupa'da başlayan I. Dünya Savaşı, 1912'de kurulan Çin Cumhuriyeti'ndeki yabancı askerî varlığın ciddi oranda azalmasına yol açarak bölgedeki dengelerin yeniden oluşmasına olanak sağladı (Çakı ve Fidan, 2020, ss. 188-189).

3.1.1.2. Açık Kapı Politikası

ABD'nin 1899-1900 döneminde Asya-Pasifik'e yönelik politikasının temelini oluşturan Açık Kapı Politikası, tüm devletlerin Çin'de eşit ve serbest ticari haklarını korumayı amaçlamıştı. Aynı zamanda bu politika, Çin'in toprak bütünlüğünü ve siyasi egemenliğini de kabul etmişti. John Hay tarafından geliştirilen politika, Başkan William McKinley tarafından kabul edilerek 40 yılı aşkın bir süre boyunca uygulandı (Kissinger, 2011, s. 125). I. Afyon Savaşı sonrasında 1842'de imzalanan Nanjing Antlaşması'yla Çin İmparatorluğu, kıyı ticaretinin serbestçe gerçekleştirilebilmesini kabul etmiş ve ABD bölgedeki ticari haklarını korumuştu. Fakat 1895'te Çin İmparatorluğu'yla Japonya arasında yaşanan savaş sonrasında Avrupalı devletlerin Çin İmparatorluğu'nun bölünmesi ve sömürge hâline getirilmesi konusundaki istekleri çerçevesinde ABD, bölgedeki hâkimiyetini kaybetmemek için Açık Kapı Politikası'nı uyguladı (Longley, 2019).

Çin İmparatorluğu'nun yenilgisiyle sonuçlanan Afyon Savaşları sonrasında ABD'nin Asya-Pasifik'teki gücünü yitirdiği algısı ortaya çıkmıştı. Bu algıyı kırmayı amaçlayan ABD, Açık Kapı Politikası'nı izledi ve bu sayede Çin'i diğer devletlerin sömürüsüne karşı korudu (Cohen, 2022). Açık Kapı Politikası, Japonya'nın, özellikle 1915-1931 döneminde Çin Cumhuriyeti'yle gerçekleştirdiği savaşların ardından Çin Cumhuriyeti'nin sömürgeleştirilmesine yönelik adımlarından dolayı ABD tarafından güçlü ambargolar uygulansa da Japonya'nın 1941'deki Pearl Harbour Limanı saldırısı ve 1949'da Çin'de gerçekleşen devrim ile birlikte önemini kaybetti.

3.1.1.3. Yeni Kültür Hareketi ve Çin Milliyetçi Partisi

Yeni Kültür Hareketi, 4 Mayıs 1919 tarihinde Çin Cumhuriyeti'ndeki üniversite öğrencilerinin başlattığı bir kültürel değişim akımıdır (CRI Online Türkçe, 2019). Hareketin temelinde, 1917'de işgal altında bulunan topraklarını geri kazanmak için I. Dünya Savaşı'na girerek Versay Antlaşması'yla Almanya kontrolündeki toprakların Japonya'ya bırakılmasına Çin Cumhuriyeti hükûmetinin teslimiyetçi tavrının halk tarafından tepkiyle karşılanması bulunmaktadır. Tiananmen Meydanı'nda düzenlenen yürüyüş ve gösteriler, Çin Cumhuriyeti'nin 20. yüzyılını belirleyecek olan siyasi akım ve radikal düşünce ortamını yaratmış ve entelektüel bir dönüm noktası olmuştu (Clements, 2021, s. 16).

Qing Hanedanlığı yönetimindeki Çin İmparatorluğu 1912'deki devrimle birlikte dağılmış ve milliyetçi bir parti olan KMT, önceki adıyla Çin Devrimci Partisi (ÇDP) lideri Sun Yat Sen önderliğinde Çin'i tek bir devlet çatısı altında birleştirmiş ve Çin Cumhuriyeti'ni kurmuştu. 1921'de kurulan Çin Komünist Partisi (ÇKP) ise Bolşevik Devrimi'nden esinlenmiş ve sosyalist ideolojiyle bütünleşmiş bir parti olarak kurulmuştu. 1925'e kadar ittifak birliği içinde yürütülen ilişkiler, Sun Yat Sen'in ölümünün ardından yerine gelen Chaing Kai-Sheik tarafından sekteye uğratıldı. Chaing Kai-Sheik, KMT'nin ÇKP'yle ittifakına sıcak bakmadı. Bu nedenle 1925'ten itibaren KMT'yle ÇKP arasındaki ittifak birliği bozuldu. Chaing Kai-Sheik, sosyalistlere yönelik saldırgan eylemleri sonrasında ÇKP lideri Mao Zedong ile "Beyaz Terör" olarak adlandırılan iç savaşı başlattı (Çakı ve Fidan, 2020, s. 187).

1930'larda gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan ekonomik bunalımlar Çin Cumhuriyeti yönetimini zor durumda bıraktı. 1927'de başlayıp 1949'a kadar süren iç savaş ve dahası 1937-1945 döneminde Japonya'yla gerçekleşen savaş KMT'yi zor durumda bıraktı (Pekcan, 2019, s. 57). Bu dönemde ABD, özellikle zor durumdan çıkması için KMT'ye desteğini ve yardımlarını sürekli artırarak devam ettirdi. Çin Cumhuriyeti'nde yaşanan iç savaşta ABD'nin de desteğini ve yardımlarını alan KMT'li Chaing Kai-Sheik hükûmeti başarısız olunca Chaing Kai-Sheik, o dönemde Formoza Adası olarak adlandırılan Tayvan'a kaçmak zorunda kaldı. Bu savaşlar sırasında ÇKP ise Mao Zedong önderliğinde ÇHC'yi kurdu. ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte Yeni Kültür Hareketinin gerçekleştiği tarih

olan 4 Mayıs günü Gençlik Bayramı olarak kabul edildi ve bu hareketin ÇKP'nin kuruluşu açısından önemine yeniden dikkat çekildi (CRI Online Türkçe, 2019).

Bu dönemde ÇHC'nin, KMT'ye destek ve yardımlarını esirgemeyen ABD hakkındaki temel düşüncesi devletin ülkesel bütünlüğünün bozulmasında etkili olduğu yönündedir. Bu bağlamda ABD, II. Dünya Savaşı'nın ardından yeni dünya düzeniyle birlikte kurulan Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatında Çin'in yasal temsilcisi olarak Çin Cumhuriyeti adı ile Tayvan'da kurulan hükûmeti tanıdı ve Tayvan'ı Çin Cumhuriyeti adıyla BM Güvenlik Konseyine (BMGK) daimî üye olarak kabul etti. Bununla birlikte müttefik devletler de ikili ilişkilerini Çin Cumhuriyeti adıyla Tayvan'la kurdular (Pekcan, 2019, s. 65). Bu nedenle Soğuk Savaş döneminde ÇHC'yle ABD arasındaki ilişkiler neredeyse yok denecek kadar az seviyede seyretti. Bu durumun temel nedeniyse ÇHC'nin Mao Zedong döneminden itibaren belirlediği "tek bir tarafa yaslanma politikası"nın bir sonucu olarak Doğu Blokunda yer almasıydı (Pekcan, 2019, s. 59).

3.1.2. İkili İlişkilerde İlk Dönem: 1949-1969 Dönemi

II. Dünya Savaşı'nın ardından devletler yeni bir dünya düzeniyle tanıştı. II. Dünya Savaşı'nın önemli konferanslarından biri olan Yalta Konferansı sırasında BM'nin kurulmasına karar verilmesinin yanında aslında bu konferans savaş sonrası düzenin yeni liderlerini de ortaya çıkardı. Ayrıca Yalta Konferansı sırasında müttefik devletler arasındaki uzlaşı, savaşın ardından yerini Soğuk Savaş'a bıraktı. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu dönem aslında temelde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ABD arasında geçen güç mücadelesi ve iki kutuplu düzenin ortaya çıkışı olarak tanımlanmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca taraflar Batı Bloku ve Doğu Bloku olarak ikiye ayrıldı. Batı Bloku devletleri, ABD'nin yanında ve liberal sistemde yer alırken Doğu Bloku devletleri de SSCB'nin yanında sosyalist ideolojiyi benimsediler (Merdan, 2021, s. 1).

Siyasi bağlamdaki bu keskin çizgi savaşın ardından kurulan örgütlerde kendini hissettirdi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ve Varşova Paktı'nın kurulmasıyla askerî olarak sınırlar kalın çizgilerle belirlendi. ABD, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik olarak çökmüş olan devletlere yardım etmek amacıyla Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı hayata geçirdi. Doğu Bloku ise Marshall Planı'na karşı

oluşturulan Cominform (Information Bureau of the Communist and Workers' Parties) ile kendi ideolojini benimseyen ve savaştan etkilenen devletlere ekonomik anlamda yardım etti (Merdan, 2021, ss. 1-2).

Soğuk Savaş dönemi her ne kadar iki blok arasında doğrudan savaşın yaşanmadığı bir dönem olarak ifade edilse bile aslında bölgesel savaşların yaşandığı bir dönemdir. Bu savaşların bir kısmı da vekâlet savaşlarıdır. Bu durumun temel nedeniyse II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da görülen keskin blok ayrımının başta Asya-Pasifik olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde tam olarak belirlenememesiydi. Bu nedenle ABD, Asya-Pasifik'teki güvenlik politikalarını blok ayrımının tam olarak keskinleştirilmesi üzerine inşa etti. Ayrıca Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında nükleer gücü elinde bulunduran ABD, 1949'a gelindiğinde Avrupa'da ve 1964'e gelindiğinde de Asya-Pasifik'te bu üstünlüğünü kaybederek Soğuk Savaş döneminin "dehşet dengesi" içinde geçmesine neden oldu (Wallerstein, 2004, s. 21). Bu dönemde ABD, her ne kadar SSCB'yle nükleer silahların sınırlandırılmasını içeren antlaşmalar imzalasa da ÇHC'yle nükleer silahlarla ilgili hiçbir anlaşma olmadı. Bu da meydana gelebilecek herhangi bir yanlış anlaşılmada Asya-Pasifik'te nükleer savaşın eşiğine gelinmesi tehdidini ortaya çıkardı (Overholt, 2011, ss. 16-18).

Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında ABD, "çevreleme politikası"yla SSCB'nin politik genişlemesini azaltmaya çalıştı. Fakat Soğuk Savaş döneminin ilerleyen zamanlarındaysa politika hâline gelen idealizm ve realizm fikirleri arasındaki farkı harmanladı ve iki kutuplu dünyada denge politikasını benimseyerek dış politikanın sıfır toplamlı bir oyuna dönmesine yol açtı (Kissinger, 2002, s. 20). ABD'nin uluslararası sistemin devamlılığını sağlamak adına temel isteği, uluslararası hukuk kurallarının, iş birliğinin ve güvenliğin sağlanması adına faydacı ve esnek politikaları benimsemek üzerine kuruluydu (Turan ve Keskin, 2020, s. 492). Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki küresel stratejisi, güç dengesi ve silahlanma yarışının sonucu olarak askerî ve ekonomik ittifaklar aracılığıyla temel olarak öncelikli ve yüksek getirisi olan çıkarlara ve bu çıkarların uygulanmasına yönelik güvenlik politikalarına dayanmaktaydı (Overholt, 2011, ss. 16-18).

Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında sosyalist ideoloji en popüler çağındaydı (Wallerstein, 2004, s. 22). Özellikle bu dönemde ABD'nin Asya-Pasifik'teki varlığı da en popüler çağını yaşayan sosyalist ideolojinin temsilcisi SSCB'nin ABD'ye yönelik yıkıcı faaliyetlerine

karşılık askerî ve ideolojik hâkimiyetini güçlendirmekti. ABD'nin Asya-Pasifik'teki varlığının ÇHC'yle ilişkilerine yansımasıysa bu dönemde ikili ilişkilerin rakiplik ve müttefiklik çerçevesinde gelişim göstermesiydi. ABD, iç savaş sırasında komünistlere karşı milliyetçileri destekledi, 1949'da Mao Zedong'un iktidara gelmesiyle birlikte ilişkiler keskin bir biçimde sonlandırıldı (Güneş, 2009, s. 177). Ayrıca ÇHC'nin Doğu Blokunda olmasını engellemek, bölgede benzer askerî ve ideolojik çıkarları bulunan Japonya'yı desteklemek, sosyalist olmayan fakat ideolojik olarak bölünmüş olan Malaya, Filipinler, Endonezya, Tayland ve Burma'yı desteklemek amacını güttü. Zira Vietnam, Laos ve Kamboçya da dikkat edilmesi gereken devletlerdi (Overholt, 2011, s. 16). Dolayısıyla ABD Asya-Pasifik'te, SSCB'yi çevreleyip ÇHC'yi kontrol altına alarak sosyalizmin bölgede daha fazla yayılmasını durdurmayı hedefledi (Overholt, 2011, s. 3). Bu hedef çerçevesinde Asya-Pasifik devletlerinden çok daha etkin bir şekilde bölgenin kalkınmasını sağladı (Borthwick, 2007, s. 365). Bu doğrultuda Avrupa'daki iş birliği sistemine benzer şekilde Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN), Asya-Pasifik Konseyi (Asian and Pacific Council-ASPAC), Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (Southeast Asia Treaty Organization-SEATO) gibi iş birliklerini destekleyerek politikalarını güçlendirdi. Bu açıdan ABD'nin Asya-Pasifik hedefleri Avrupa'da olduğu gibi gelişim göstermedi (Kissinger, 2002, s. 100).

ABD'nin Asya-Pasifik'te belirlediği stratejinin teorik temeliyse ünlü teorisyen Halford Mackinder'in jeopolitik teorilerden olan Kara Hâkimiyeti Teorisi ile açıklanabilir. Halford Mackinder Kara Hâkimiyeti Teorisi'nde, teknolojik gelişmeyle üstünlüğün deniz devletlerinden zamanla kara devletlerine geçeceğini savunmuştu. Bu anlayış bağlamında Doğu Avrupa ve Sibirya'yı "pivot area" olarak ya da daha sonradan "heartland" olarak tanımlamıştı. Bu bölgedeki devletlerse iç hilal içinde kalan, Almanya, Türkiye, Hindistan ve ÇHC; dış hilal içinde kalan devletler olan İngiltere, Güney Afrika ve Japonya'nın yer aldığı bölgedir. Bu bağlamda Halford Mackinder'e göre Doğu Avrupa'yı ele geçiren Heartland'a, Heartland'ı ele geçiren Dünya Adası'na, Dünya Adası'nı ele geçiren dünyaya hâkim olur (Arı, 2013, s. 189). Bu çerçevede ABD'nin bölgedeki temel hedefi Dünya Adası'nda başat güç olarak dünya hâkimiyetini pekiştirmektir. Bu bağlamda ABD, Soğuk Savaş döneminde güvenlik politikalarını hâkimiyet sahası olarak tanımladığı Asya-Pasifik'te gerçekleştirdi. Bu dönemin ilk sıcak çatışmaları da Asya-Pasifik'te ABD'nin ilk müdahale alanı olan Kore ve Fransa'nın sömürgeliğinden ayrılan Vietnam'da gerçekleşti (Borthwick, 2007, s. 386).

3.1.2.1. Kore Savaşı

Kore, uzun dönem boyunca Japonya, ÇHC, SSCB ve ABD'nin arasında yaşanan Asya-Pasifik'teki güç dengesinin önemli noktalarından biri oldu (Overholt, 2011, s. 148). 1945'te Japonya'nın yenilmesiyle birlikte Kore, 38. paralel boyunca Kuzey Kore ve Güney Kore adıyla iki devlet olarak bölündü. 1950'ye kadar devam eden bölünmüşlük, Güney Kore'nin komünistler tarafından ele geçirilmesini engellemek amacıyla ABD'nin BM güçleriyle birlikte Güney Kore'ye asker çıkartmasıyla korundu (Kissinger, 2002, s. 113).

ABD'nin bu savaşı göze almasının temel nedeni, aslında müttefikleri olan Japonya'yla Güney Kore'nin güvenliğini sağlamak ve Asya-Pasifik'teki güç dengesini korumaktı. BMGK'den karar çıkmasına yol açan olayın başlangıcıysa II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Çin Cumhuriyeti'nde çıkan iç savaştı. 1949'da ülkedeki komünistlerin temsilcisi Mao Zedong önderliğindeki ÇKP, Çin Cumhuriyeti'ni yöneten milliyetçilerin temsilcisi Chaing Kai-Sheik önderliğindeki KMT'yi yenince ana karada ÇHC kuruldu. Bunun üzerine ABD'nin desteklediği milliyetçilerin temsilcisi KMT'li Chaing Kai-Sheik de yenilince Formoza Adası olarak adlandırılan Tayvan'a kaçtı ve Tayvan'da Çin Cumhuriyeti adıyla yeni bir devlet kurdu. Bu nedenle BM'de yasal temsilci olarak ABD'nin desteklediği Tayvan'da kurulan Çin Cumhuriyeti tanındı ve BMGK daimî üyeliği de Tayvan'da kurulan bu devlete verildi. Bu esnada SSCB de bu durumu protesto etti ve BMGK toplantılarına katılmadı. SSCB, BMGK toplantılarına katılmadığı için veto hakkını kullanamadı ve Kore'yle ilgili karar da BMGK'de bu şekilde çıktı (Çolakoğlu, 2009, s. 20). Bu kararın çıkmasında öncülük eden ABD'nin Kore'deki tek hedefiyse barış ve bağımsızlığı tesis etmek ve BM'nin bölgedeki varlığı vasıtasıyla da meşruluğunu sağlamaktı. ABD'nin Kore'de askerî anlamda bulunma amacı "saldırıyı durdurmak" şeklinde ifade edilse de belirsizlik politikası, barış ve adaleti sağlama isteği ABD'nin başlıca amacı oldu (Kissinger, 2000, ss. 533-534).

Kore Savaşı'nda SSCB, ABD'yle gerginliği körükleyecek bir savaşın içinde olmadı ve Kuzey Kore birliklerinin savunulması işini daha çok ÇHC'ye bıraktı. Bu durumun temel nedeniyse SSCB'nin o dönem askerî anlamda Asya-Pasifik'te çok küçük bir nükleer vuruş gücü olmasıydı. Dolayısıyla SSCB, Asya-Pasifik'te ABD'yle Kore özelinde bir savaş riskini

göze almadı (Kissinger, 2000, s. 535). Diğer bir ifadeyle SSCB bölgedeki askerî yetersizliğinin ve nükleer güç bakımından eşit olmadığının farkında olduğu söylenebilir. Bundan dolayı Kore Savaşı ÇHC ile ABD'nin her ikisinin de çok ağır kayıplarının olduğu Soğuk Savaş döneminin önemli savaşlarından biriydi.

1953'te ateşkes sağlanmasının ardından ABD'nin Güney Kore'de kalıcı olarak askerî üs edinmesinin yanında Güney Kore'nin liberal ekonomi sistemine geçişi de sağlandı (Çolakoğlu, 2009, s. 22). Aslında Kore Savaşı, Soğuk Savaş döneminde yaşanan ilk sıcak çatışmaydı. Aynı zamanda ABD'yle ÇHC'nin de karşı karşıya geldiği ilk savaştı. Bu savaş, ABD'yle ÇHC'nin müdahalesinden dolayı uluslararası bir boyut kazandı. Aynı dönemde SSCB'nin ÇHC'ye verdiği az miktardaki ekonomik destek de iki devletin arasındaki anlaşmazlığın başlangıcı oldu (Kissinger, 2000, s. 544). Savaşın sonunda ABD de ÇHC de hedeflerine ulaştı. Zira ABD denge politikasının önemli bir noktasında bulunan müttefiki durumundaki Güney Kore'yi korurken ÇHC'yse sınırında yaşanabilecek herhangi bir savaşa karşı kayıtsız kalamayacağını göstermesinin yanında askerî anlamda çevre devletlere gücünü de kanıtladı. ABD'nin Asya-Pasifik'teki siyasi varlığı ve askerî gücü bölgesel olarak da oturdu. Savaş sonrası Kuzey Kore'yse ÇHC ile SSCB tarafından desteklenerek sosyalist bir devlet hâline geldi. İlerleyen dönemde Kuzey Kore, ÇHC-SSCB rekabetinden yararlanarak her iki devletten de dış yardım ve kredi desteği aldı, yardım ve desteğe bağlı olarak da ekonomisini geliştirdi (Kissinger, 2016, s. 321). Kuzey Kore, Güney Kore'ye nazaran hem üretim kapasitesi hem de doğal kaynak bakımından üstün olmasından dolayı 1960'ların sonlarına kadar büyümeye devam etti. Fakat 1960'ların sonlarında ABD tarafından desteklenen Güney Kore, Asya-Pasifik'te önemli bir güç hâline gelerek Kuzey Kore'yi geride bıraktı. Kuzey Kore, 1967'den itibaren SSCB'den aldığı yardımların azalmasından dolayı daha önce yakaladığı büyüme hızını kaybetti. Buna ek olarak 1991'de SSCB'nin dağılmasının ardından yerine kurulan Rusya Federasyonu'nun (RF) Güney Kore'yle de ilişkilerini iyileştirmesi, bu iki devletin ilişkilerinin bozulmasına yol açtı (Çolakoğlu, 2009, s. 28).

Güney Kore, yaşanan savaştan dolayı 1960'ların başında politik ve ekonomik bakımdan çökmüş durumdaydı. İçinde bulunduğu bu çökmüş hâlinden çıkmak amacıyla ilk olarak Japonya'yla ilişkilerini normalleştirdi ve bu suretle başlayan ticari ilişkilerle ekonomisini canlandırdı. Ayrıca ABD'nin 1970'lerin sonlarına kadar devam eden ekonomik yardımları ve kredi desteği de Güney Kore'nin kalkınmasını sağladı (Çolakoğlu, 2009, s. 34).

ABD'nin askerî desteğini de alan Güney Kore, 1965'te çıkan Vietnam Savaşı'nın ardından yayımlanan Nixon Doktrini'yle bu destek çekildiğinde kendisi için bölge devletlerine karşı güvenlik kaygıları hissetti. 1970'lerde ÇHC ile ABD arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin ardından Güney Kore de Kuzey Kore ile ilişkilerini normalleştirdi. Fakat 1983'te gerçekleşen iki olay ABD'nin bölgedeki askerî varlığının devamını sağladı. Bu olayların ilki, Güney Kore hava yollarına ait uçağın casusluk yaptığı gerekçesiyle SSCB tarafından düşürülmesi ve diğeriyse uçak düşürülmesi olayının ardından Güney Kore Cumhurbaşkanı Chun Duhwan'a Burma gezisi sırasında Kuzey Koreli suikastçılar tarafından planlanan bombalı saldırılardı. Bu saldırılardan sonra yaşananlar ABD'nin müdahalesiyle yatıştırıldı ve taraflar arasındaki sorunun çözümlenmesi sağlandı. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte gergin ilişkiler karşılıklı olarak normalleştirildi ve Güney Kore'de yeniden istikrar tesis edildi (Çolakoğlu, 2009, s. 37).

3.1.2.2. Vietnam Savaşı

ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca Asya-Pasifik'teki önemli hedeflerinden bir diğeri de Vietnam'dı (Borthwick, 2007, s. 386). Vietnam Savaşı'ndan önce ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, sömürge olan toplulukların devlet kurma fikrini coğrafi endişelerden ve ulusal çıkardan uzak amaçlar dahilinde desteklediğini ifade etmiş ve ardından özgürlüğün savunmasını tek ve bölünmez olarak algıladığını, bu bağlamda tüm kıtalara ve ülkelere eşit gözle baktığını ve bir halkın başka bir halktan üstün tutulmasını reddettiğini açıklamıştı (Kissinger, 2000, s. 691). Soğuk Savaş döneminin politik belgeleri ve resmî açıklamaları da müttefik devletlerin bir bakıma ABD'nin bu görüşlerine katıldığını göstermekteydi. 1950'de ABD'nin Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından yayımlanan 68 numaralı raporda; ABD'nin, Kore'nin Asya-Pasifik ve Vietnam'ın da hem Asya-Pasifik hem de Güneydoğu Asya için kilit bir bölge olduğu ve ciddi tehditlerle karşı karşıya bulunduğu belirtilmişti (Kissinger, 2000, s. 694). 1954'teyse Fransız sömürgesinden çıkan Vietnam, ABD'nin "domino teorisi"ni kanıtlar nitelikte politikalar izledi. Dolayısıyla ABD'de, Güneydoğu Asya'daki dengenin büyük bir tehlikenin içine gireceği fikri hâkim oldu. Böyle bir durum da ABD'nin Güneydoğu Asya'daki güç dengesini değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda Asya-Pasifik'teki güç dengesini de değiştireceğinden bölgedeki müttefikleri Japonya ve Güney Kore'nin bölgesel çıkarları için de önem arz etmekteydi. Zaten 1952'de yayımlanmış olan ABD'nin Ulusal

Güvenlik Konseyi raporunda da bu durum öngörülerek bu rapor sayesinde domino teorisi resmî hâle getirilmişti (Kissinger, 2000, s. 698).

1954'te, ABD, SSCB ve ÇHC'nin müdahalesine gerek olmadan Fransız sömürgesinden çıkan Vietnam, Cenevre Konferansı'nda Kore'ye benzer bir şekilde 17. paralel boyunca Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam olarak ikiye bölündü (Borthwick, 2007, s. 387). Fakat Vietnam'da Kore'den farklı olarak birleşme yolunu açık tutmak için bölünme bir "politik sınır" olarak tanımlanmadı (Kissinger, 2000, s. 707). 1965'te şiddeti daha da artan ayaklanmayı bastırmak için Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'a saldırısı ABD tarafından kabul edilemez olarak nitelenince savaş başladı (Neale, 2004, s. 73). Bu durumun temel nedeni, ABD için aslında Vietnam'da olup bitenler değil dünyada ve ABD'de yaratacağı etkiydi (Neale, 2004, s. 53). Savaş başlamadan önce kurulan SEATO, ABD öncülüğünde İngiltere, Tayland, Filipinler, Avustralya, Pakistan, Yeni Zelanda ve Fransa'dan oluşuyordu. Fakat NATO gibi ortak bir politik hedef veya karşılıklı destek gibi amaçlar içermiyordu. Ayrıca Cenevre Antlaşması'yla Hindiçini bölgesindeki devletlerin de katılımı engellenmişti. Bu suretle ABD, bu devletlerden herhangi birine karşı gerçekleşebilecek komünist saldırının önlenmesinin yasal zeminini hazırlamış oldu. Fakat ABD ilk savaşını ve kendine ait dünya düzeni kavramının gücünü kaybetmişti (Kissinger, 2000, s. 711). Bu şartlar altında ABD, Vietnam'da yeni bir stratejiye ihtiyacı olduğuna karar verdi. Nixon Doktrini olarak da adlandırılan stratejiye göre politik ve askerî önlemler bir araya getirilerek bölgede barış tesis edilmeye çalışıldı. ABD bu stratejiye dayanarak Vietnam'dan ancak üç yöntemle çıkabilirdi. Bu üç yöntem; savaşa devam edilebilmesi için Kongreden onay alınması, Güney Vietnam komünistlere bırakılmadan taraflar arasında müzakereler gerçekleştirilmesi ya da askerî stratejinin değiştirilmesiydi. Bu strateji çerçevesinde 1972'de taraflar arasında uzlaşma sağlandı (Kissinger, 2000, s. 761). 1973'te ABD'nin Vietnam'dan çekilmesiyle Güney Vietnam zayıfladı. 1975'e gelindiğindeyse Kuzey Vietnam, savaş sonucunda Güney Vietnam'ı yendi ve "Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti" adıyla Vietnam yeniden birleşti. Vietnam'da bu gelişmeler yaşanırken ayrıca komünistler, Hindiçini bölgesindeki diğer devletler olan Laos ve Kamboçya'da da yönetimi ele geçirdiler (Neale, 2004, s. 173). Vietnam Savaşı, ABD'de düşünüldüğü gibi hem Asya-Pasifik'te hem de Güneydoğu Asya'da domino etkisi yaratarak bölgenin komünistleşmesine yol açtı. Ayrıca bu devletler ekonomik anlamda diğer bölge devletlerine göre fakirleşirken Batı Bloku tarafından desteklenen ve daha sonraları "Asya Kaplanları" olarak da adlandırılan Tayvan, Singapur,

Hong Kong ve Güney Kore bölgede ekonomik olarak daha da güçlendi (Borthwick, 2007, s. 388).

Soğuk Savaş dönemi boyunca devam eden kutuplar arasındaki askerî güç ve güvenlik dengesi, 1970'lerin sonlarına doğru küresel olarak benimsenen güvenlik sistemleri ihtiyacını karşılayamaz hâle geldi (Turan ve Keskin, 2020, s. 495). ABD, hem Asya-Pasifik'te hem de Güneydoğu Asya'da her ne kadar Hindiçini bölgesini kaybedip komünistlere karşı yenilse de 1970'ler tüm Asya-Pasifik ve Güneydoğu Asya devletleri açısından bir dönüm noktası oldu. ABD Vietnam Savaşı'nın ardından hem Asya-Pasifik ve hem de Güneydoğu Asya politikasında öncelikli olarak ÇHC-SSCB-ABD üçgeninin yeniden sağlanmasına odaklanarak Vietnam yenilgisini ÇHC-ABD yakınlaşmasıyla çözmeyi hedefledi (Gökyıldız, 2019). ABD Başkanı Richard Nixon'un ÇHC'yle normalleşme tutumu, yaklaşık yirmi yıldan beri diplomatik ilişkilerde bulunmayan ve hatta her fırsatta ABD'yi "emperyalizm" ile suçlayan bu devletle tekrar diplomatik ilişkilerin kurulması için temasa geçilmesiyle kendini gösterdi. ABD Başkanı Richard Nixon'un bu tutumu, ABD'nin II. Dünya Savaşı öncesinde benimsediği "realpolitik" dünyasına geri döndüğünün habercisi oldu (Kissinger, 2000, s. 809).

3.1.3. Richard Nixon Dönemi: İkili İlişkilerde Yakınlaşma

İkili ilişkilerde yakınlaşma dönemi başlığı altında önce Nixon Doktrini, Ping-pong diplomasisi ve ABD'nin uygulamaya başladığı Tek Çin Politikası incelenecek, daha sonra da ABD Başkanı Richard Nixon'un ÇHC'ye resmî ziyareti ve bu ziyaret esnasında imzalanan Şanghay Bildirisi'nin ikili ilişkilere katkısı değerlendirilecektir.

3.1.3.1. Nixon Doktrini

Asya-Pasifik'te devam eden uluslararası rekabet ortamının bir diğer ayağı olan ABD-ÇHC arasındaki soğuk savaş, yer yer sıcak çatışmaların yaşanmasına da neden olmuştu. Daha önce de anlatıldığı üzere, Kore ve Vietnam Savaşları sırasında karşı karşıya gelen iki devlet 1969'un başlarında Nixon Doktrini'nin ilan edilmesiyle beraber hızla normalleşme sürecine yöneldi. 1949 öncesinde ABD'nin Çin Cumhuriyeti'ne yönelik desteği ve ikili ilişkilerdeki müttefikliği, ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte yerini izolasyon politikasına bırakmıştı. 1949'dan

itibaren yok denecek kadar az seviyede seyreden ikili ilişkiler, Asya-Pasifik'te değişen güç dengesi çerçevesinde yeniden oluştu. 1969'da iki taraf arasında yakınlaşmaya başlayan ilişkilerin birçok sebebi vardı. Özellikle Vietnam Savaşı'nın ABD'nin aleyhine gelişmesi ve ÇHC'nin SSCB ile olan ilişkilerinin bozulmaya başlamasıyla beraber bölgede değişen konjonktür bu sebepler arasında gösterilebilir.

Nixon Doktrini, temelde büyük bir dış politika stratejisi veya bir dizi ana ilke ve kılavuz olarak bir dış politika doktrini oluşturmada yetersiz kaldı (Kimball, 2006, s. 61). Vietnam'daki savaş, ABD'nin bölgedeki varlığını zorlayarak kaynaklarını tüketmeye devam etmesinden dolayı Başkan Richard Nixon'un ABD dış politikasının söylemini ve uygulamasını yeniden şekillendirmesine yol açtı. ABD'nin dünya barışı ve istikrarı için "vazgeçilmez" olduğunu kabul etmesine rağmen ABD gücünün sınırlarını da çok iyi bilen Başkan Richard Nixon aynı zamanda diğer devletlerin, "bizimki kadar onların iyiliği için de daha büyük sorumluluklar üstlenmeleri gerektiğini" vurgulayarak ABD'nin bunu tek başına yapamayacağını açık bir şekilde itiraf etti. Bu bağlamda Nixon Doktrini, ABD dış politikasında arzu edilen "amaçlar" ile bunu ulaşmak için mevcut "araçlar" arasında Asya-Pasifik'te denge kurmayı hedefledi (American Foreign Relations, 2022). Bu hedef doğrultusunda Vietnam'dan çekilmeyi hızlandırarak Asya-Pasifik'teki askerî varlığını azaltacağını ifade etti. Çevreleme politikasını yeniden düzenleyeceğini ve Asya-Pasifik'te yeni ittifaklara yöneleceğini belirtti. 1970'ten itibaren özellikle ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger'ın ÇHC'ye gerçekleştirdiği gizli ziyaretler, ikili ilişkilerin yeniden kurulması için ilk adımların atılmasını sağladı (Kissinger, 2000, ss. 743-745).

3.1.3.2. Ping-Pong Diplomasisi ve ABD'nin Tek Çin Politikası

Başkan Richard Nixon döneminde ABD'nin Tek Çin Politikası'nın uygulanmasını sağlayan ve buna bağlı olarak da ABD'yle ÇHC arasındaki ilişkilerde yakınlaşmaya yol açan bir diğer faktör de Ping-pong diplomasisiydi. Japonya'da 1971'de otuz birincisi düzenlenen Dünya Masa Tenisi Şampiyonası'nın katılımcılarından olan ÇHC'nin şampiyona süreci boyunca ABD tarafıyla aralarındaki diyalogların ardından Mao Zedong, ABD'nin Ping-pong takımını ÇHC'ye davet etmesiyle ilk temas sağlandı. Ping-pong takımının gerçekleştirdiği bu ziyaretin ABD basınında yankı bulmasının yanında, ABD halkının ÇHC'ye bakış açısı da değişti (Hong ve Sun, 2000, ss. 432-444). Başkan Richard Nixon ise bu yakınlaşmaya

ABD'yle ÇHC arasında yirmi bir yıl boyunca devam eden ticari yasağı kaldırarak karşılık verdi (Pekcan, 2019, s. 69).

İki taraf arasındaki bu yumuşamanın ardından yaşanan yoğun lobi faaliyetlerinin sonrasında 25 Ekim 1971 tarihinde ABD ve Japonya'nın desteğiyle BM Genel Kurulu, ÇHC'nin BM üyeliğine alınmasını ve BMGK'de daimî üye olarak temsil edilmesini kabul etti (United States [U.S.] Department of State, 2021). Hatta Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti'nin değil ana karadaki ÇHC'nin "tek Çin" temsilcisi olarak kabul edilmesinden sonra ABD de Tek Çin Politikası'na geçti (Dillon, 2016, s. 374). Tek Çin Politikası'na geçilmesiyle de ÇHC uluslararası diplomaside yerini aldı. Bu durum da ABD'yle ÇHC arasındaki ilişkilerde yakınlaşmaya yol açtı.

3.1.3.3. ABD Başkanı Richard Nixon'un ÇHC'ye Resmî Ziyareti ve Şangay Bildirisi

ÇHC'nin BM üyeliğine alınmasının ve BMGK'de daimî üye olarak temsil edilmesinin ardından 1972'de ABD Başkanı Richard Nixon, eşi ve beraberindeki Dışişleri Bakanı William Rogers ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ile birlikte ÇHC'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirdi (Dillon, 2016, s. 374). Başkan Richard Nixon'un ÇHC başkenti Şanghay'a gerçekleştirdiği bu resmî ziyaret, ABD'nin Vietnam'dan çekilme sürecine denk gelmişti. Ayrıca ABD Başkanı Richard Nixon'un ÇHC'ye gerçekleştirdiği bu resmî ziyaret, tüm dünya basınında da geniş yer buldu.

Ziyaret esnasında ABD Başkanı Richard Nixon, ÇHC Başkanı Mao Zedong ile politik, ekonomik, askerî ve ticari ilişkilere dair konuları görüştü. Görüşme sırasında bu konular hakkında uzlaşı sağlandı ve bu uzlaşı sonucunda 28 Şubat 1972 tarihinde Şanghay Bildirisi imzalandı. Şanghay Bildirisi'nde her iki devlet de ilişkilerin karşılıklı olarak normalleştirilmesi konusunda hemfikir oldu. Bunun yanında askerî çatışmaların azaltılması ve Asya-Pasifik'teki etkinlik arayışına son verilmesi gerektiği konusunda da uzlaşıldı (Pekcan, 2019, s. 71). Ayrıca ikili ilişkilerde "öngörülebilirlik" kavramının önemi arz edildi, çıkarların uzlaşması konusunda hemfikir olundu. Tayvan konusundaysa Tek Çin Politikası'nın bir kez daha kabul edilmesi, Tayvan'ın iç işlerine karışılmaması ve ÇHC ile Tayvan arasındaki barışçıl çözümlerin desteklemesine dair anlaşma sağlandı (Kissinger, 2011, s. 328). Böylece Şanghay Bildirisi ile birlikte ÇHC uluslararası sisteme yeniden entegre oldu ve Batı Blokundaki devletlerin

benzer ziyaretleriyle bölgede ilişkiler yeniden normalleşti. Bu durum da başta ABD olmak üzere Batı Blokundaki devletlerle ÇHC arasındaki ilişkilerde yakınlaşmaya yol açtı.

3.1.4. Jimmy Carter Döneminde İkili İlişkiler

Bu başlık altında Deng Xiaoping'in ABD'ye gerçekleştirdiği resmî ziyaretin ve ÇHC'nin Vietnam'a yönelik askerî operasyonunun ikili ilişkilere etkisi incelenecektir.

3.1.4.1. Deng Xiaoping'in ABD'ye Resmî Ziyareti

ÇHC'nin ABD tarafından resmî olarak tanınması ve BMGK'ye daimî üye olarak dâhil edilmesiyle başlamış olan iki devlet arasındaki ilişkiler, ABD Başkanı Richard Nixon'un ÇHC'ye resmî ziyareti ve bu ziyaret esnasında imzalanan Şanghay Bildirisi'yle yakınlaşma sürecine girmişti. Jimmy Carter dönemindeyse iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler resmen kuruldu. Hemen ardından ÇHC'ye özgü ekonomik modernleşmenin fikir babası ve aynı zamanda başbakan yardımcısı olan Deng Xiaoping, reform ve dışa açılım politikaları kapsamında ABD'nin daveti üzerine resmî ziyarette bulundu. ÇHC ile ABD arasındaki ilişkilerin iş birliğine yönelmesinin ilk adımı olarak kabul edilen bu ziyaret, 1979'da gerçekleşti (Hu, 2018, ss. 41-49). Ziyaretin tarihî açıdan önemli olmasının nedeniyse ÇHC'li üst düzey bir yetkilinin ilk kez ABD'de bulunmasıydı. Deng Xiaoping'in ziyareti, ÇHC ile ABD arasındaki ilişkilerin iş birliğine yönelmesi bakımından yeni bir dönemin başlangıcı olmasının yanında ikili ilişkilere uzun vadeli politik ve stratejik bir perspektiften bakmanın önemini de ortaya çıkardı. Bu ziyaretle birlikte ayrıca ikili ilişkilerin sürdürülebilir ve istikrarlı şekilde gelişmesi için ileriye dönük olarak iktisadi ve ticari politikaların kurulması konusunda da anlaşma sağlandı (Global Times, 2021). Zaten Ocak 1979'da iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulduğunda üç ilkeyi kabul etmişlerdi. Bunlar; ABD'nin Tayvan'la olan ilişkilerini sonlandırması, ABD'nin iki devlet arasında yapılan Ortak Savunma Antlaşması'nı iptal etmesi ve Tayvan'dan askerlerini geri çekmesiydi (CRI Online Türkçe, t.y.). Fakat ABD her ne kadar ÇHC'nin taleplerini kabul etmişse de Tayvan'la olan ilişkilerini tamamen koparmayarak mevcut ilişkilerini devam ettirdi (Dillon, 2016, s. 385). Tayvan'la ilişkilerini "de facto" olarak devam ettirmek amacıyla 1979'da Tayvan İle İlişkiler Yasası'nı yürürlüğe koyan ABD, bu yasa bağlamında kültürel, ticari ve siyasi ilişkilerinin devamlılığını sağladı. Bu yasa ayrıca Tayvan hükûmetinin geleceğinin belirlenmesi konusunda barışçıl olmayan

her türlü müdahalenin karşısında olacağını ve Tayvan'ın güvenliğini tehdit eden her türlü sorunda Tayvan'ın tarafında olacağını da ifade etmekteydi (Pekcan, 2019, s. 73). Dolayısıyla ABD, ÇHC'yle diplomatik ilişkileri resmen kurduktan sonra da Tayvan yönetimine "de facto" olarak desteğini sürdürdü.

3.1.4.2. ÇHC'nin Vietnam'a Yönelik Askerî Operasyonu

ÇHC, ABD ziyaretinin ardından Vietnam'a karşı sınır hattını korumak ve kendini savunmak amacıyla bir askerî operasyon düzenledi. Bu askerî operasyonunun amacı, Vietnam Savaşı'nın başlangıcında uzun zaman politik, ekonomik, askerî ve ticari destekte bulunan ÇHC'nin hem Asya-Pasifik hem de Güneydoğu Asya'daki dengenin sağlanması hedefi çerçevesinde Vietnam'ın Kamboçya'dan çekilmesini sağlamaktı (Neale, 2004, s. 190). ÇHC'nin bu askerî operasyonundaki hedefiyse Vietnamlıların geleceğe yönelik siyasi tercihlerini dizginlemek ve dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan operasyonu tamamlamaktı. Yaklaşık olarak bir ay süren bu askerî operasyondan sonra geri çekilen ÇHC birlikleri, sınır boyunca işgalde bulunmasına rağmen Vietnam'daki hükûmete müdahale etmedi. Fakat bu askerî operasyon boyunca ÇHC'nin ABD'yle kurduğu yakın ilişkiler ve ilişkilerde iş birliğine yönelim, Soğuk Savaş döneminde ikili ilişkilerde yeni bir dönemi de başlattı. Yani ABD Başkanı Jimmy Carter ve yönetimi, SSCB'ye karşı oluşturduğu Asya-Pasifik ve Güneydoğu Asya politikalarını ÇHC'yle iş birliğine yönelerek dengelemeye çalıştı. Asya-Pasifik ve Güneydoğu Asya'daki bu dengeleme de aynı zamanda devam eden Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmelerinin (Strategic Arms Limitation Talks-SALT) ikinci turunun başarıyla tamamlanmasına ve SALT II Anlaşması'nın imzalanmasına katkı sağladı (Kissinger, 2011, ss. 456-460).

3.1.5. Ronald Reagan Döneminde İkili İlişkiler

Bu başlık altında önce üçüncü Tayvan Bildirisi ele alınarak bu bildiri sonucunda Asya-Pasifik'te oluşan yeni dengeler değerlendirilecek, daha sonra da SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte ÇHC'de meydana gelen Tiananmen olayları ve bu olayların ikili ilişkilere etkisi incelenecektir.

3.1.5.1. Üçüncü Tayvan Bildirisi ve Yeni Dengeler

Ronald Reagan ABD başkanı seçilmesiyle beraber seçim kampanyasında Tayvan konusunda diğer başkanlardan farklı bir politika izleyeceğinin sinyallerini vermiş ve hem Tek Çin Politikası'nı destekleyeceğini hem de müttefik devletlerle ilişkilerine sadık kalacağını ifade etmişti. Bu doğrultuda ABD, 1982'de Tayvan'la üçüncü Tayvan Bildirisi olarak adlandırılan bir antlaşma imzaladı. İmzalanan bu antlaşma sonucunda ÇHC ise ABD'ye Tayvan'ın kendi iç meselesi olduğunu ifade etti. Tayvan'la imzalanan bu antlaşmayla ABD, barışçıl çözüme dair ısrarlarını sürdürdü, çözümün olmadığı uyuşmazlıklardaysa güç kullanma hakkının saklı olduğunu ifade etti. Buna karşılık ÇHC'ye de Tayvan'a satacağı silahlarda azaltma sağlanacağını ve uzun vadeli bir silah satışı politikası uygulamayacağını taahhüt etti (Kissinger, 2011, ss. 465-467). Değişen konjonktür çerçevesinde ABD, Tayvan'la yeni bir antlaşma imzalayarak açık desteğini sürdürmekle birlikte ÇHC'yle de ilişkilerini geliştirerek Asya-Pasifik'te yeni dengeler kurmaya çalıştı. Bu doğrultuda ABD Başkanı Ronald Reagan'ın, 1984'te ÇHC'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmesi ve bu ziyaret esnasında iki devlet arasında nükleer iş birliği antlaşması imzalanması, ABD'nin Asya-Pasifik'te yeni kurmaya çalıştığı dengenin örneklerindendir (Pekcan, 2019, s. 75). Ronald Reagan dönemine dair Asya-Pasifik'te gelinen sonuçla ilgili kısaca şöyle söylenebilir: Bu dönemin, özellikle bölgede siyasi dengenin sağlandığı ve en üretken ekonomilerin bulunduğu coğrafya olma yolunda ilerleme kaydettiği bir dönem olarak değerlendirilmesi mümkündür.

3.1.5.2. Tiananmen Olayları

1989'un ilk çeyreğinde tüm dünyada başlayan komünist çözülme ve antikomünist hareketlerin yükselişi, SSCB'de Mihail Gorbaçov'un "perestroyka" olarak adlandırılan ekonominin yeniden yapılanması politikasıyla "glasnost" olarak adlandırılan siyasi açıklık veya şeffaflık politikasının küresel ölçekte etkili olmasıyla başladı. Ekonominin yeniden yapılanmasıyla siyasi açıklık veya şeffaflık düşüncesi, ÇHC'de ise Deng Xiaoping'in geniş halk kitlelerinin hükûmete yönelik eleştiride bulunmalarını destekleyen demokratik çözümler bulma konusunda attığı adımlarla karşılık buldu. Bu söylem çerçevesinde gelişen politikalar halk tabanında ifade özgürlüğü biçiminde algılandı. Bu durum ÇHC hükûmetine yönelik demokratik özgürlükleri temsil eden 4 Mayıs Hareketi'nin gerçekleştiği

Tiananmen Meydanı'nda protestocuların reformcu Hu Yaobang'ın ölümüne ilişkin yas tutma çağrısı yapmasıyla başladı (Clements, 2021, s. 51). Tiananmen olayları ülke çapında işçi, öğretmen ve öğrencilerin geniş katılımıyla gerçekleşen açlık grevleri ve oturma eylemleri şeklinde gerçekleşen protestolardır. Fakat protestolar, Deng Xiaoping tarafından Sıkıyönetim Yasası'nın geçirilmesiyle birlikte sert bir biçimde bastırıldı. Binlerce insanın ölmesine neden olan bu protestoların bastırılması, özellikle Avrupa kamuoyunda geniş yankı bularak tepkilere neden oldu. Ayrıca ABD ile de ilişkilerin bozulmasına yol açtığından ilişkiler olumsuz yönde ilerledi. ABD basınında geniş yer bulan protestolar, liberal çevreler tarafından ABD'nin özgürlüklerin savunuculuğu rolünün getirdiği sorumluluk çerçevesinde hareket etmeyi gerekli kıldı (Kissinger, 2011, s. 499).

3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE İKİLİ İLİŞKİLER (1991-2001)

Bu başlık altında Soğuk Savaş sonrası dönem olarak belirtilen ancak 1991'den 2001'e kadar olan zaman dilimini kapsayan ÇHC ile ABD arasındaki ilişkileri iki alt döneme ayırmak mümkündür. Bunlar; 1991'den 1996'ya kadar olan zaman dilimini kapsayan ve bu zaman diliminde üçüncü Tayvan Boğazı krizi yaşanan "belirsizlik" dönemi ile 1996'dan 11 Eylül 2001 tarihine kadar olan zaman diliminde ikili ilişkilerde yaşanan "canlanma" dönemidir.

3.2.1. İkili İlişkilerde Belirsizlik Dönemi (1991-1996): Üçüncü Tayvan Boğazı Krizi

1989'da yaşanan Tiananmen olayları, küresel anlamda yumuşayan ÇHC izleniminin yeniden bozulmasına neden oldu ve insan hakları konusunda ÇHC'nin aldığı ağır eleştiriler uluslararası sistemdeki imajını zedeledi. 1989'a kadar sürekli gelişen ÇHC'yle ABD arasındaki ilişkiler, yani 1971'de yakınlaşma dönemiyle başlayan ve iş birliği sürecine yönelen uzlaşmacı ve barışçıl çizgideki ilişkiler yerini yaptırım ve tereddütlerle dolu politikalara bıraktı. Fakat ilişkiler her ne kadar bozulsa da ÇHC'nin iç politikasında benimsediği ekonomik çıkarları ön planda tutan yaklaşımlar sonucunda olağan seyretti. 1989'da Asya-Pasifik devletleri arasında ekonomik ve ticari uyumun sağlanması, iş birliğinin derinleştirilmesi ve yatırımların serbestleştirilmesi amacıyla ABD'nin de kurucu üye olarak yer aldığı 21 devletin bir araya gelmesiyle Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation-APEC) örgütü kuruldu (Türkiye Cumhuriyeti [T.C.] Dışişleri Bakanlığı, 2022).

ÇHC, yaşanan olaylardan dolayı her ne kadar ilk toplantıya davet edilmese de 1991'de Güney Kore'nin başkenti Seul'de gerçekleşen toplantıdaki oturumda yerini aldı (Pekcan, 2019, s. 77). 1991'de APEC, ÇHC'nin sınırlı ekonomik pazar gücü ve insan hakları ihlallerine rağmen yükselen önemli bir bölgesel güç olarak üye olmasını destekledi. ÇHC, ekonomik konulara odaklanıp liberal ekonomik politikaları destekleyerek yapıcı bir ortaklık politikasını, APEC'in yapısını ve sürecini benimsedi. ÇKP Genel Sekreteri ve aynı zamanda ÇHC devlet başkanı olan Jiang Zemin beş toplantının hepsine katıldı ve her yıl APEC için temel ilke ve beklentileri açıkladı (Linjun, 1997, ss. 99-100).

1993'te ABD başkanı olarak göreve gelen Bill Clinton döneminde ABD'nin ÇHC'yle ilişkileriyse Bill Clinton'un benimsemiş olduğu demokratik rejimlerin küresel çapta yaygınlaştırılması ilkesi doğrultusunda ilerledi. ABD Başkanı Bill Clinton, BM Genel Kurulunda yapmış olduğu konuşmasında demokrasilere düşman olan rejimlerden kaynaklanan tehdidi azaltmak, barış içinde yaşamak ve demokratik olmayan devletlerin liberalleşmesini desteklemek için çalışacağını ifade etti. Hatta nükleer silah yapımında kullanılan malzemeleri kontrol etmek için yeni adımlar atacağını ve nükleer silah yapımında kullanılan malzemelerin üretimini sonsuza kadar yasaklayacak uluslararası bir anlaşma için çalışacağını açıkladı (U.S. Department of State, 1993). Bu hedef doğrultusunda ÇHC de SALT I Antlaşması'na taraf oldu ve 1993'te ABD'de gerçekleşen APEC toplantısıyla beraber normalleşme sağlanmaya çalışıldı (Linjun, 1997, ss. 104-105).

1991'de Güney Kore'nin başkenti Seul'de gerçekleşmiş olan toplantıdaki oturumda Tayvan ve Hong Kong'un ekonomik birimler olarak APEC'e üye olmasından ÇHC her ne kadar memnun olmamışsa da aslında bu durumu kabul etmişti. Bundan dolayı ABD Başkanı Bill Clinton, 1993'te ÇHC'ye yönelik "yapıcı angajman" politikasını başlattı ve bu politika doğrultusunda ticareti kullanarak ÇHC'yi liberalleşmeye teşvik etmek istedi. Fakat 1996'da Tayvan'da serbest olarak gerçekleşen ilk cumhurbaşkanlığı seçimlerini Milliyetçi Partisinden aday olan Lee Teng-hui büyük bir farkla kazandı (Council on Foreign Relations, 2023). Bunu ÇHC kesinlikle kabul edilemez bir durum olarak ifade etse de Tayvan hükûmeti uluslararası yaşam alanı olarak tanımlanan politikaları çerçevesinde büyük heyetler hâlinde gayriresmî geziler düzenledi. ABD Başkanı Bill Clinton'ın yaşananlara karşı tutumu ise Tayvan hükûmetinin lideri Lee Teng-hui'nin gayriresmî ziyaretine izin vermesi şeklindeydi. Bu tutum, ABD'nin ÇHC'yle ikili ilişkilerinin yeniden krize

girmesine neden oldu. ÇHC'yse karşılıklı olarak ilişkilerin askıya alınmasıyla karşılık verdiğinden sorunun barışçıl yollarla çözümü için harekete geçildi ve ilişkiler yeniden canlanmaya başladı (Kissinger, 2011, ss. 565-571).

3.2.2. İkili İlişkilerde Canlanma Dönemi (1996-2001)

APEC Zirvesi'nin hemen ardından yaşanan Tayvan krizi sonrası ÇKP Genel Sekreteri ve aynı zamanda ÇHC devlet başkanı olan Jiang Zemin, 1997'de Washington'a resmî ziyarette bulundu. Bu ziyaret sonrası 1998'de ABD Başkanı Bill Clinton da Pekin'e resmî bir ziyaret gerçekleştirdi ve bu ziyaret esnasında ABD'nin ÇHC'yle ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayacak ortak bir bildiri yayınlandı. Yayınlanan ortak bildiride, "yapıcı stratejik ortaklık" için uzlaşmacı politikalar izleyecekleri bildirildi (Kissinger, 2011, ss. 563-564). 1998'deki ziyaretin bir diğer dikkat çekici noktasıysa ABD'nin Tayvan hükûmetine karşı belirlenecek politikasında Tayvan'ın bir devlet olarak bağımsızlığının reddedildiği, ÇHC'ye Tek Çin Politikası'nın benimsendiğinin tekrar bildirildiği ve Tayvan'ın uluslararası örgütlere üyeliğinin desteklenmeyeceği ifade edildi (Pekcan, 2019, s. 79). 1999'da yeniden normalleşen ilişkiler Avrupa'da yaşanan Kosova olaylarına müdahale sırasında NATO'nun, Sırp güçlerinin Kosova müdahalesine karşı düzenlenen operasyon esnasında Belgrad'da bulunan ÇHC Büyükelçiliğinin yanlışlıkla bombalanması ilişkilerin yeniden sarsılmasına neden oldu. ABD ile NATO, ölümlere ve yıkıma yol açan bombalamadaki istihbarat hatasından dolayı özür dilemesine rağmen binlerce Çinli ülkenin genelinde protesto gösterileri yaparak ÇHC'de bulunan resmî ABD mülklerine saldırılar düzenledi (Council on Foreign Relations, 2023). ÇHC, yaşanan saldırıları kınadığını ifade eden açıklamalarda bulundu ve ekonomik çıkarlarını ön planda tutarak ABD ile ilişkilerin devam etmesine karar verdi. Bu gelişmelerin ardından ABD Başkanı Bill Clinton, aynı yılın ekim ayında ABD ile ÇHC arasında kalıcı normal ticari ilişkiler taahhüt eden ve ÇHC'nin 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) katılmasının önünü açan 2000 tarihli ABD-ÇHC İlişkileri Yasası'nı imzaladı (Council on Foreign Relations, 2023). Bu yasanın imzalanmasıyla birlikte ikili ilişkiler yumuşamaya başlayarak tekrar gelişim sürecine girdi. Özellikle de iki devlet arasındaki ticari ilişkiler gelişmeye başladı.

Bu dönemde ABD Başkanı Bill Clinton, her ne kadar ÇHC'nin insan hakları ihlalleri için tavır almak istediyse de hem ABD'nin ulusal çıkarların önceliği hem de ABD'li

şirketlerin ve yatırımcıların baskıları karşısında vazgeçmek durumunda kaldı (Dedekoca, 2017, s. 149). Sonuçta 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere ve Pentagon'a karşı gerçekleştirilen terörist saldırılarına dek normalleştirilen ABD-ÇHC ilişkileri için yaşanan bu saldırılar bir dönüm noktası oldu ve sonrasında ikili ilişkiler ve özellikle de ticari ilişkiler ivme kazanarak hızlı bir şekilde gelişti.

4. BÖLÜM
11 EYLÜL 2001 SONRASI İKİLİ İLİŞKİLER (2001-2021)

4.1. GEORGE WALKER BUSH DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER

4.1.1. 11 Eylül Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Değişen Güvenlik Anlayışı

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarihinin dönüm noktalarından biri olan 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırıları, hem ABD toplumunu hem de uluslararası toplumu etkiledi. Terör saldırıları sonrasında ABD toplumunda oluşan korku, ABD'nin genel olarak dış politikasını ve özel olarak da güvenlik politikasını keskin bir biçimde değiştirdi. Bu bağlamda ABD, ülke içinde halkın güvenliğini sağlamak için dış politikada tek taraflı ve müdahaleci politikalar uyguladı. Ayrıca daha sonrada gerçekleşebilecek terör saldırıları gibi tehditlere karşı iç politikada da güvenlik önemleri aldı.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin güvenlik stratejileri ve çıkarları açısından yeni düzenin başlangıcı olan İkiz Kuleler ile Pentagon'a karşı gerçekleştirilen saldırıların ardından başlayan "terörizmle mücadele" ve "kötü ile iyinin kutsal savaşı", ABD dış politikasının temeli hâline geldi (İzol ve Öztürk, 2016, s. 112). İkiz Kulelere ve Pentagon'a karşı gerçekleştirilen saldırıları tüm dünya medeniyetlerine ve demokrasiye yapılan saldırı olarak tanımlayan ABD, terörizme karşı küresel çapta bir savaş başlattı (Wallerstein, 2004, s. 179). 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından ABD, 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni yayınladı. Bu stratejiyle tehdit olarak gördüğü uluslararası terörizm ve uluslararası terörizme destek veren devletlere karşı gerekirse askerî operasyonlara başvurabileceğini ilan etti ve bir anlamda uluslararası toplumlara karşı yaşanan saldırıların yanıtsız kalmayacağını gösterdi. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından yeni güvenlik tanımlamaları çerçevesinde İç Güvenlik Bakanlığını kurdu ve Patriot Yasası'nı kabul etti, istihbarat reformuyla birlikte iç politikada daha sonra yaşanabilecek terör saldırılarını engellemeyi amaçladı. Kısaca, ABD'de yaşanan 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırıları, ABD iç ve dış politikasını önemli ölçüde etkilediğinden uluslararası terörizmle mücadele önemli bir konu hâline geldi.

Ulusal güvenlik, II. Dünya Savaşı'nın ardından girilen Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikasının belirlenmesi noktasında önemli bir kavramdır. Kavramsal olarak tanımlanırsa

ulus devletlerin dünya siyasal yapısında ortaya çıkan güvenlik endişelerini açıklamak için kullanılır (Erhan, 2001, s. 78). Bu tanım doğrultusunda 1947'den itibaren ulusal güvenlik kavramı üzerinde yoğunlaşmaya başlayan ABD'de, "Ulusal Güvenlik Yasası" çerçevesinde kurulan Savunma Bakanlığı tarafından dış politikada güvenlik stratejilerinin belirlenmesi kabul edilmişti (Erhan, 2001, s. 80). Bu doğrultuda ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca Ulusal Güvenlik Yasası çerçevesinde "caydırıcılık" ve "çevreleme" stratejilerini başarılı bir şekilde uygulamış ve gerektiğinde Birleşmiş Milletler (BM) güçleriyle birlikte operasyonlar düzenleyerek dünyanın çeşitli bölgelerinde sıcak çatışmalara da girmişti. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonraki ABD'nin güvenlik anlayışının temelleriyse aslında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının ardından "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırılan dönemde atıldı. 1991'de yayımlanan stratejiyle ABD, iki kutuplu sistemin fiilen sona ermesiyle beraber artık süper güç olduğunu, bu bağlamda dünyanın jandarması görevini bir kenara bırakıp uluslararası boyutta yaşanacak krizlerde seçici olduğunu vurguladı. Ayrıca 1997'de yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde "ABD'nin çıkarları" kavramının tanımlaması yapıldıktan sonra ek olarak "başarısız devletler" kavramı da tanımlanarak casusluk faaliyetleri ve bölgesel bunalımlar yaratmasından dolayı ABD açısından çıkarlarını tehlikeye atan her durum tehdit olarak tanımlandı (Erhan, 2001, s. 86). Bir dönem ABD Dışişleri Bakanlığında da çalışmış olan siyaset bilimci Francis Fukuyama'nın da bu konudaki temel düşüncesi, zayıf yönetimler ve yetersiz kurumların küresel ekonomik kalkınmayı engellediği ve bu aksaklıkların ulus devlet düzeyinde tüm dünyayı ilgilendiren bir husus olduğuyla ilgiliydi (Fukuyama, 2005, s. 111). Dolayısıyla 11 Eylül 2001 sonrası ABD dış politika tercihleri bu doğrultuda şekillendi.

4.1.1.1. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini

Dünyada hüküm süren iki kutuplu sistem SSCB'nin dağılmasının ardından yerini belirsizliğe bıraktığında ortaya çıkan klasik güvenlikle ilgili endişeler, ABD'ye düzenlenen 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarıyla birlikte yerini terörizm, etnik çatışmalar ve çevre sorunları temalı yeni güvenlik anlayışına bıraktı. 11 Eylül 2001 terör saldırıları gerçekleşince yeni güvenlik anlayışında bulunan tehditlere karşı alınacak önlemler, ABD Başkanı George Walker Bush döneminde 2002'de yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesiyle hayata geçirildi (Efegil, 2008, ss. 109-111).

Ulusal Güvenlik Strateji belgesi ilk olarak Goldwater-Nichols Yasası ile 1986'da kabul edilmişti. Çıkarılan bu yasaya göre ABD başkanının her yıl ulusal güvenlik stratejisini belirlemesi kararı verilmişti. O tarihten itibaren strateji belgesi, ABD dış politika tercihlerini belirlemede yararlanılan ana kaynaklardan biri olmuştur (Merdan, 2020, s. 47). Ancak 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından yayımlanan Güvenlik Stratejisi Belgesinin önemi diğerlerinden daha farklıydı. Bunun nedeniyse ABD gibi küresel bir gücün ekonomi ve askerî merkezine yapılan o tarihe kadarki en büyük terör eylemi olmasıydı. Bu bağlamda uluslararası sistemdeki değişimin yeni tanımlamasını Başkan George Walker Bush, ABD çıkarlarını önemseyen, tek kutuplu düzeni pekiştiren ve uluslararası sistemi ABD'nin tercihlerine göre şekillendiren tek merkezli bir istikrar düzeni olarak ortaya koydu (Ağır, 2006, ss. 79-80).

2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi üç önemli kavram üzerine inşa edildi. Bunlar; "önleyici savaş", "demokrasinin yayılması" ve "gönüllüler koalisyonu"dur (Türker, 2019, s. 235). Önleyici savaş, ABD'nin terörist örgütlerin doğrudan saldırıya geçmeden operasyonel saldırı hakkını meşru hâle getirerek önleyici tedbirlerin hayata geçirmesidir (Merdan, 2020, s. 49). Aynı zamanda stratejide, yeni ortaya çıkan terörizm tehdidiyle mücadele etmek için askerî güç, istihbarat ve uluslararası örgütler gibi unsurların da kullanılabileceği gönüllüler koalisyonu kavramına dikkat çekildi (Türker, 2019, s. 236). Ayrıca Soğuk Savaş döneminin önemli stratejisi olan "çevreleme politikası"ndan vazgeçilerek Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne (North Atlantic Treaty Organization-NATO) üye devletlerin çıkarlarının tehdit altında olduğu her bölgede demokrasinin yayılması kavramının yer alması gerektiği belirtildi (Merdan, 2020, s. 50).

2004'te yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesi de temelde 2002'de yayımlanan belgeyle aynı konuları içermekle birlikte ABD, terörizme kaynak olabilecek unsurların yerleşmesini engellemeye yönelik olarak özellikle Müslüman devletlerde ılımlı ve demokratik iktidarları destekledi. Özgür düşünce, demokrasi ve insan hakları kavramlarının terörü destekleyen devletlerde yayılmasını sağlayarak terörle mücadelenin nihai hedefe ulaşmasını sağlamaya çalıştı (Karakaya, 2010, s. 49). 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından küresel olarak devletlerin desteğini alsa da ABD tek taraflı politikalar sergileyerek NATO'nun güvenlik yaklaşımının sorgulanmasına neden olduğundan örgütün birleştirici faaliyetleri ve dayanışma özünü zedeledi (Türker, 2019, s. 240). Terör olayları sonrası

ABD'de gerçekleştirilen yeni reformlarsa değişen güvenlik algısının kurumsal temelini oluşturarak hem iç politikada hem de dış politikada teröre karşı mücadelenin önemli yansıması oldu. ABD'de ortaya çıkan üç temel reformsa İç Güvenlik Bakanlığının kurulması, Patriot Yasası'nın çıkarılması ve istihbarat reformuyla terörizmin engellenmesidir.

2002'de kabul edilen 22 kurumsal yapının dâhil olduğu ABD'nin en büyük federal kurumlarından biri olan İç Güvenlik Bakanlığının üç temel amacı vardır. İlki, ABD sınırları içinde yaşayan halkın güvenliğinin sağlanması için terör saldırısının tekrar yaşanmasını engellemektir. İkincisi de terör saldırılarına kapalı bir ABD inşa etmektir. Üçüncüsü ise ülke içerisinde yer alan kurumlara stratejik destekte bulunularak terör saldırılarının etkilerini minimuma indirmektir (Karakaya, 2010, s. 51).

Patriot Yasası ise terör ve terörle mücadele hedefleri doğrultusunda federal hükûmetin istihbaratını geliştirerek yürürlükteki yasaları caydırıcı hâle getirmeyi amaçlar. Ayrıca terörizm faaliyetleri konusunda araştırma yapan kurumları teknolojik açıdan güncelleyerek federal ve yerel güçlerin terör örgütü faaliyetlerinde bulunduğu tespit edilen kişileri dinleme ve takip etme imkânlarını kullanarak hızlı sonuçlar alınması hedeflenir (Karakaya, 2010, s. 52). İstihbarat reformu kapsamında da Ulusal İstihbarat Müdürlüğü kuruldu. Daha sonra ülkedeki tüm istihbarat birimleri, bu müdürlük kapsamında bir araya getirildi ve bu müdürlük ülke çapında faaliyet göstermeye başladı. Ayrıca Ulusal Terörle Mücadele Merkezi kuruldu ve stratejik operasyonel faaliyetlere kurumsal kimlik kazandırıldı (Karakaya, 2010, s. 53).

4.1.1.2. ABD'nin Güvenlik Politikası ve 2008 Ulusal Savunma Belgesi

2008 Ulusal Savunma belgesinde, ABD'nin karşı karşıya olduğu yeni tehditlerden olan bölgesel güçlerin yükselişleri, siber güvenlik tehlikeleri, salgın hastalıklar ve kitle imha silahları bulunan güçlere karşı temel sorumluluk ABD vatandaşlarını korumak olarak tanımlandı. Aslında ABD, bu yeni tehditlerin temel kaynağını 2006'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde tiran yönetimleri ve haydut devletler olarak belirtmişti (United States [U.S.] Department of Defense, 2008). ABD, tiran yönetimlere karşı açtığı savaş ve haydut devletlerde gerçekleşen demokrasi yanlısı hareketlere verdiği desteklerle insan onurunu ve demokrasiyi yüceltme amaçlarıyla emperyalizmi benimsemiştir.

2006 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde şiddete eğilimli aşırı ideolojileri benimseyen haydut devletler arasında sayılan İran, Kuzey Kore, Irak ve Afganistan gibi devletlerin uluslararası düzen için tehdit oluşturduğu ve bu ülkelerde gerçekleşebilecek demokratik hareketlere devletlerdeki yönetimler tarafından engel olunduğu belirtilmişti. Ayrıca belgede İran'ın da Orta Doğu için önemli bir tehdit unsuru oluşturan uranyum zenginleştirme ve nükleer çalışmalarının tehlike yarattığı vurgulanmıştı (U.S. Department of Defense, 2008).

Nitekim 2008 Ulusal Savunma belgesinde, 2006 Ulusal Güvenlik Strateji belgesine dayanarak stratejik çerçeve belirlenmeye çalışılıp ABD'nin çıkarları doğrultusunda uluslararası güvenliğin tesis edilmesi sağlanarak ABD halkını ve müttefiklerini saldırı ve tehditlerden korumak amaçlandı. Bu amaç doğrultusunda beş önemli hedef belirlendi. Bunlar; ana vatanın güvenliği, uzun savaşı kazanma, güvenliğin sağlanması, çatışmanın engellenmesi ve devletin savaşını kazanmaktı (U.S. Department of Defense, 2008). 2008'de yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesiyse 2006 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinden farklı olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni (ÇHC) de potansiyel rekabete girilebilecek güç olarak tanımlamasıydı. Ayrıca 2008 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde Rusya Federasyonu'nun (RF) askerî faaliyetleri, demokrasiden uzaklaşması ve nükleer silahlanmasının da Avrupalı müttefikler için güvenlik sorunu olarak tanımlanabileceği ifade edildi (Karakaya, 2010, s. 57).

4.1.2. ÇHC'nin Barışçıl Yükseliş Anlayışı Çerçevesinde Politik ve Ekonomik İlişkiler

ABD Başkanı George Walker Bush, göreve geldiği 2001'de herhangi bir ÇHC politikası benimsememişti. Nisan 2001'deyse ABD'nin keşif uçağıyla ÇHC'nin savaş uçağı çarpışmış ve ABD'nin keşif uçağı, ÇHC topraklarına acil iniş yapmıştı. ÇHC'nin Hainan Adası'nda bulunan ÇHC'li yetkililer, ABD'nin yirmi dört kişilik mürettebatını gözaltına almış ve on iki gün süren gergin müzakerelerin ardından yetkililer mürettebatı serbest bırakmıştı (Council on Foreign Relations, 2023). ABD Başkanı George Walker Bush, ÇHC'li bir pilotun ölmesi ve ABD'nin uçağının inişinden duyduğu üzüntüyü dile getirse de ilişkiler keskin bir değişim geçirmiş, hatta durma noktasına gelmişti. Daha önce de açıklandığı üzere 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının gerçekleşmesinin ardından değişen Asya-Pasifik politikasında ÇHC, uluslararası sistem için bir tehdit olarak algılanmıyordu, hatta 11 Eylül 2001 tarihi sonrası kınama mesajı yayınlayıp istihbarat ve diplomasi desteğinde bulunmayı teklif etti (Kissinger, 2011, s. 594). Gelişmelerin ardından ABD, ÇHC ile üst düzey ilişkilerine

yeniden başlayarak güçlü bağların oluşmasına zemin hazırladı. Dışişleri Bakanının Yardımcısı olan Robert Zoellick Eylül 2005'te yaptığı bir konuşmada, ÇHC'nin yükselen bir güç olduğunu kabul ederek ÇHC'yle stratejik bir diyalog başlatmak istediklerini belirtti. Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Zoellick konuşmasında ayrıca ÇHC'nin "sorumlu bir paydaş" olarak hizmet etmesini ve haydut devlet olarak tanımlanan İran, Kuzey Kore, Sudan gibi devletlerin uluslararası sisteme dâhil olmaları için destek vermesini istedi. Aynı yıl Kuzey Kore, nükleer faaliyetlerini engellemeye yönelik oluşturulan müzakerelerden uzaklaşmasının ardından ilk nükleer denemesini gerçekleştirdi. Bunun ardından ÇHC, Kuzey Kore'yi müzakere masasına geri getirmek için arabuluculuk görevi yürüttü (Council on Foreign Relations, 2023). Bu gelişmeler uluslararası sisteme yaptığı katkılar açısından stratejik bir fırsat olarak yorumlandı ve diğer devletlerin de ÇHC'ye yönelik tutumlarının pozitif yönde şekillenmesine olanak sağladı.

4.2. BARACK HUSSEIN OBAMA DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER

George Walker Bush'un başkanlık döneminin sona ermesiyle Kasım 2008 seçimlerini kazanan ve ilk siyahi ABD başkanı olma özelliğini taşıyan Barack Hussein Obama, ABD'nin 44. devlet başkanı seçildi. Fakat George Walker Bush döneminden ulusal ve uluslararası anlamda Barack Hussein Obama'ya saygın bir miras bırakılmaması, bunun yanında 2008'de yaşanan ekonomik kriz ABD'nin dünya liderliğine dair duyulan güveni sorgulanır hâle getirdi. Bunun üzerine Başkan Barack Hussein Obama, ABD'nin dünya liderliğine dair duyulan güvenin tekrar kazanılması için değişim ve iş birliğinin mimarı sloganlarıyla ABD dış politikasında yeni ve çok taraflı karar mekanizmalarını hayata geçirmeye başladı. Bu bağlamda Barack Hussein Obama, George Walker Bush döneminden alınan dersler sayesinde uluslararası politikada uzlaştırmacı ve ötekileştirmeyen bir tutum sergiledi.

4.2.1. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi: Barack Hussein Obama'nın Güvenlik Anlayışı

Strateji belgeleri tanımsal olarak devletlerin iç ve dış politika tercihlerinin yöntem, hedef ve hangi imkânlar dâhilinde sağlanacağını açıklar. Belirlenen hedef doğrultusunda hangi usul ve yöntemlerin izleneceği bir stratejinin temel özelliğidir (Clausewitz, 1989, s. 177). Dolayısıyla Başkan Barack Hussein Obama'nın 2010'da ilan ettiği Ulusal Güvenlik Strateji belgesi bu nitelikleri taşımaktadır. Belgede, "uzun dönemli askerî operasyonlar"ın yerine

"yerel ve konvansiyonel güçlere dayalı müdahale sistemi" kabul edilmekle birlikte terörizm, iklim değişikliği gibi uluslararası konularda iş birliği ve çok taraflılık vurgusu yapıldı (Kepsutlu, 2020, s. 226). Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde dış politika ve güvenlik konularında askerî gücün ötesinde bir yaklaşım belirlendikten sonra küresel iş birliği ve güvenlik ortaklıklarına vurgu yapılarak hem yöntem hem de hedeflerinin sınırı çizildi. Belgede uluslararası örgütlerin etkinliğinin güçlendirilmesi ve şekillendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği ve nükleer silahların yayılmasına dair konularda küresel bir ortak bakış açısı hedeflendi. Ayrıca belgede güvenlik başlığı altında ulusal güvenliğin temel yapı taşlarının açıklamasına ve ulusal direncin artırılmasına yönelik konulara yer verilerek öncelikle ABD halkının güvenliğinin sağlanması hedeflenmekteydi (The White House, 2010).

2010 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde uluslararası sistemde askerî üstünlüğün ve geniş çaplı askerî operasyonların planlanmasına öncülük etmeye devam edileceği ve ABD'nin küresel liderliği yeniden inşa eden politikalara yönlenmesi gerektiği belirtildi. Ayrıca çok taraflı diplomasi yaklaşımıyla uluslararası sorumluluğun diğer devletlerle paylaşılarak iş birliği yapılması vurgusu da yapıldı (The White House, 2010). 2010 Ulusal Güvenlik Strateji belgesi dört ana unsur etrafında şekillendi. Bu unsurlar; güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen olarak belirlendi. Bu açıdan dört unsurun sıralamasında öncelikli olarak Başkan Barack Hussein Obama'nın hangi hedef ve amaçları benimsediği açıkça ortaya konulmaktaydı (Yalçın, 2015, s. 66).

4.2.2. Hillary Clinton'ın Dış Politika Yaklaşımı: ABD'nin "Pasifik Yüzyılı"

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından 2011'de Foreign Policy dergisinde yayınlanan makalesinde, ABD'nin yeni dış politika tercihlerini ilan etti. Yayınlanan bu makalede Hillary Clinton, ABD'nin yeni yüzyılda Irak, Afganistan ve genel olarak da Orta Doğu'daki hedef ve amaçlarını gerçekleştirdiklerini, bu bağlamda küresel liderlerini sürdürmek, çıkarlarını güvence altına almak ve değerlerinin diğer bölgelerde yayılmasını sağlamak amacıyla yeni yatırım gücünün ve siyasetin geleceğinin Asya'da olduğuna işaret etti ve politikalarını Asya-Pasifik'te şekillendireceğini ifade etti (Clinton, 2011).

Makalede Hillary Clinton, ABD'nin bölgede ekonomik ve stratejik olarak aktif rol alacağını belirterek Asya'da yükselen güçleri takip edeceğini ve güvenlik açısından iki taraflı

ittifaklarını kuvvetlendireceğini açıkladı. Ayrıca ÇHC de dâhil olmak üzere Japonya, Tayland, Güney Kore, Avustralya ve Filipinler gibi Asya'nın yükselen güçleriyle bölgesel ve çok taraflı ilişkiler kurarak hem askerî varlığını sağlamlaştırmak hem de ticari yatırımlarını artırmayı hedefledi. Dahası insan hakları ve demokrasi amaçlarıyla bölgede faaliyet göstereceğini ekledi ve Japonya'yla ittifakına ayrı bir parantez açarak bölgedeki müttefikliğinin önemine dikkat çekti (Clinton, 2011).

4.2.3. ÇHC Başkanı Hu Jintao'nun ABD Ziyareti ve İkili İlişkilerin Gelişimi

4.2.3.1. ÇHC Başkanı Hu Jintao'nun Resmî Ziyareti

ÇHC Başkanı Hu Jintao, daha önce George Walker Bush döneminde iki kez başbakan yardımcısı sıfatıyla ABD'yi ziyaret etse de ilk resmî ziyaret Ocak 2009'da gerçekleşti. 21. yüzyılın başlarındaki bu resmî ziyaret, iki devlet arasındaki temasın yeniden başlamasının 40. yıldönümünde gerçekleşen önemli bir gezi olma özelliğini taşımaktaydı. ÇHC Başkanı Hu Jintao'nun ziyareti, ABD ile ÇHC arasındaki ilişkilerin büyümesine yeni ve güçlü bir ivme kazandırdı ve ikili ilişkileri ilerletmek için karşılıklı öneriler kabul edildi. Ziyaret esnasında iki devlet arasında ortak bir bildiri imzalandı. İmzalanan ABD-ÇHC Ortak Bildirisi'nde; dünya ekonomisinin sürdürülebilir büyümesini teşvik etmek; Asya-Pasifik'in ve genel olarak dünyanın refahını artırmak; nükleer silahların yayılmasını önlemek amacıyla üst düzey temasları güçlendirmek; kitle imha silahları, küresel çevre ve iklim değişikliği sorunlarıyla mücadele etmek; stratejik olarak karşılıklı güveni artırmaya ve iş birliğini geliştirmeye istekli politikalar benimsemek gibi konularda ortak bir tutum takınılacağı yer aldı. Ayrıca ziyaret esnasında ikili ilişkileri ve iş birliğini geliştirmek amacıyla gelecekteki rotalar da belirlendi ve her iki taraf da karşılıklı saygı ve yarara dayalı bir iş birliği ortaklığı kurma taahhütlerini beyan etti (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2011a).

4.2.3.2. ABD-ÇHC Stratejik ve Ekonomik Diyaloğu

9-10 Mayıs 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen ABD-ÇHC Stratejik ve Ekonomik Diyaloğu çerçevesinde düzenlenen toplantıda her iki taraf da önemli ikili, bölgesel ve küresel meseleleri tartıştı. ÇHC Başkanı Hu Jintao'nun Ocak 2011'de ABD'ye gerçekleştirdiği resmî bir ziyaretten

sonra düzenlenen toplantıyla birlikte ABD'nin ÇHC'le arasındaki ilişkilerinin gelişmesinde yaşanan ivme, ikili stratejik güveni beslemeye ve derinleştirmeye dayalı karşılıklı saygı ve faydaya dayalı bir iş birliği ortaklığı oluşturmaya yöneldi. Bu çerçevede taraflar, iş birliği ortaklığının kurulmasına dair birlikte çalışmaya karar verdiler. Ayrıca ABD-ÇHC Stratejik ve Ekonomik Diyaloğu çerçevesinde düzenlenen toplantıdaki tartışmalar sonucunda bazı konularda da uzlaşı sağlandı. Bu konular; Asya-Pasifik'teki barış, istikrar ve refahın korunması için ortak hedefler; iklim değişikliği, çevre ve enerji hususlarında iş birliğini geliştirecek fikirlerin desteklenmesi; yenilenebilir enerji ve biyoyakıt kullanımı; deniz hukuku ve kutup meselelerine ilişkin ABD-ÇHC toplantılarının yeniden düzenlenmesine dair ortak karara vardılar (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2011b). Bu diyalog sonrasında taraflar, küresel uluslararası alanda gelişen ilişkilerini destekleyeceğini ifade ettiler.

4.2.4. ABD'nin 2012 Ulusal Savunma Belgesi ve ÇHC

Ulusal Savunma belgesi, 2012'de ABD Başkanı Barack Hussein Obama tarafından Pentagon'da ilan edilen "yeni bir düzene geçiş" ya da "stratejik bir dönüm noktası" olarak tanımlanabilir. Belgede on yıldır devam eden Irak ve Afganistan Savaşlarına vurgu yapılarak savaş dönemlerinin bitirildiği ifade edildi. Belgede, ekonomik gelişim ve güce değinilerek savaşların ardından yenilenme ihtiyacı duyulan ekonominin savunma harcamalarından yapılan kesintilerle toparlanacağı vurgulandı. Bu bakımdan "aynı anda iki büyük savaş" doktrini bırakılarak asker sayısının azaltılması hedeflendi. Ayrıca orduda yaşanan küçülmeye rağmen ABD'nin küresel askerî üstünlüğünün büyümeye devam edeceği belgede ilan edilerek yaşanan sorunların müttefiklerle birlikte iş birliği çerçevesinde çözüleceği belirtildi (U.S. Department of Defense, 2012).

2012 Ulusal Savunma belgesinde, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un ABD'nin "Pasifik Yüzyılı" makalesinde belirtildiği gibi yeni güvenlik merkezinin Asya-Pasifik olduğu ifade edildi. Bu bakımdan ÇHC'ye karşı Hindistan, Japonya ve Güney Kore ile ilişkilerin derinleşmesi hedeflendi (U.S. Department of Defense, 2012). Bu hedef çerçevesinde ABD'nin dört sütunla desteklenen "Asya-Pasifik'te yeniden dengelenme" stratejisi olarak ifade edilen Asya Pivot Politikası da açıklandı. Bu dört sütundan ilki, hava kuvvetleri ile donanmanın %60'ının Asya-Pasifik'te konuşlandırılmasıydı. Bu hedef Soğuk Savaş döneminde donanma ve hava kuvvetlerinin %60'ını Kuzey Atlantik'te konuşlandıran, %20'sini kendi

toprakları için ve kalan %20'sini de stratejik hareketlilik için tutan ABD politikasına benzer özellik taşıması yönünden önemlidir. İkincisi, ÇHC'yi dışlayan bir ticaret çerçevesi olan Trans-Pasifik Ortaklığının (Trans-Pacific Partnership-TPP) oluşturulması; üçüncüsü, diplomaside ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un "akıllı güç" olarak açıkladığı "Pasifik Yüzyılı"nda ifade ettiği politikaları kullanılmasıydı. Bu husus, aslında ÇHC'nin çevresindeki devletlerle yaşadığı çatışmalarından ve anlaşmazlıklarından faydalanmak ve aralarında anlaşmazlık oluşturmak için kullanılmasıydı. Son olaraksa ÇHC ile ilişkilerin devamlılığının sağlanmasıydı (Canrong, 2016). Ayrıca 2012 Ulusal Savunma belgesinde siber güvenlik ve uzay da dâhil olmak üzere her alanda yapılacak yatırımların destekleneceği de ifade edildi (U.S. Department of Defense, 2012).

4.2.5. ABD'nin 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi ve ÇHC

ABD Başkanı Barack Hussein Obama'nın 2015'te yayımladığı Ulusal Güvenlik Strateji belgesi, ikinci başkanlık döneminde ilan edildi. Yayımlanan 2015 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde yeni güvenlik tehditlerinin tanımlamasında Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD), siber saldırılar, iklim değişikliği ve RF'ye dikkat çekildi. Kısaca bu belgeyle Başkan Barack Hussein Obama, Irak ve Afganistan Savaşlarından dolayı zarar gören Orta Doğu'daki çıkarlarını yeniden sağlayarak kazanmayı ve RF-ÇHC eksenli Asya-Pasifik ilişkilerini dengelemeyi hedefledi. Ayrıca 2010'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde yer alan güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen unsurları yeniden tanımlanarak kapsamı genişletildi (The White House, 2015).

Belgede, güçlü ve sürdürülebilir ABD liderliğiyle küresel anlamda refah ve barışın tesis edileceği vurgulanarak Amerikan ulusunun çıkarlarını, evrensel değerlerini ve kurallara dayalı uluslararası düzeni sağlamaya yönelik ilkeler hedeflendi. Bu ilkeler, kalıcı uluslararası çıkarları ve değerleri geliştirmeye öncülük etmek, ABD halkının desteğiyle yeniden canlanan ekonomi ve enerji güvenliğine liderlik etmek, yurt içinde ve yurt dışında ABD'nin sahip olduğu değerleri korumak, uluslararası alanda ortak güç kapasitesi oluşturmaya liderlik etmek şeklinde ifade edildi. Devamında ise stratejik ve teknolojik olarak ABD gücüyle liderlik etmek ve gelecekteki ulusal çıkarlarını korumak adına uzun vadeli hedefler belirlemek şeklinde tanımlandı (The White House, 2015).

2015 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde ayrıca özel operasyon kavramı belirlenerek uzun vadeli askerî operasyonlar yerine kısa vadeli ve müttefik devletlere destek olmak amacıyla savunma gerekçeleri sıralandı. NATO ittifakının modernize edilmesinin ardından terörizmin ve kitle imha silahlarının azaltılması hedeflenerek Orta Doğu'daki istikrarın sağlanması amaçlandı (The White House, 2015).

4.2.6. ABD Başkanı Barack Hussein Obama'nın ÇHC'ye Resmî Ziyareti ve ÇHC Başkanı Xi Jinping'le Görüşmesi

2015'te yayımladığı Ulusal Güvenlik Strateji belgesinden önce aslında ABD Başkanı Barack Hussein Obama, 12 Kasım 2014 tarihinde ÇHC'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmişti. Ziyaret esnasında ÇHC Başkanı Xi Jinping'le görüşen ABD Başkanı Barack Hussein Obama, ABD'nin ÇHC'yle arasındaki ikili ilişkilerinin yanı sıra önemli bölgesel ve uluslararası sorunlar hakkında derinlemesine görüş alışverişinde bulunmuştu. ÇHC Başkanı Xi Jinping, bu yılın ÇHC'yle ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasının 35. yıldönümü olduğuna dikkat çekerek iki küresel güç arasındaki ilişki modelinin inşasıyla birlikte ikili ilişkilerde olumlu ilerlemeler sağlandığını, bölgesel ve uluslararası konularda iki devlet arasında koordinasyon ve iş birliğinin teşvik edildiğini belirtmişti. Bu bağlamda iki devlet; iklim değişikliğiyle başa çıkmak, Ebola salgınıyla mücadele etmek, terörizme karşı çıkmak ve İran'ın nükleer silah sorununu, Kuzey Kore'nin nükleer sorunu, Suriye sorununu ve diğerlerini diyalog yoluyla çözüme ulaştırmak amacıyla ortak çaba sarf ederek uluslararası barışın devamlılığı konusunda katkı sağlamışlardı (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2011b).

Görüşmede, iki küresel güç olan ÇHC'yle ABD arasındaki ilişki modelinin inşasının altı temel ilke üzerinde geliştirilmesi konusunda fikir birliğine varılmıştı. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir: Karşılıklı güveni teşvik etmek için üst düzey iletişimi ve değişimleri güçlendirmek ve ikili ilişkileri karşılıklı saygı temelinde ele almak öncelikli olarak ifade edilmişti. Farklı koşullara sahip iki küresel güç olan ÇHC ile ABD, birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeli, bunun yanında kendi ideallerini diğerine dayatmak yerine birbirlerinin politik ve ekonomik sistem tercihlerine saygı göstermelidir. Bu ilkeler, ikili ilişkilerin sağlam ve istikrarlı gelişimini sürdürmesi için önemli bir ön koşul ve temeldir. Bir diğer ilkeyse tüm alanlarda iş birliğini derinleştirerek kapsamlı ortak çıkarlar dâhilinde

ilişkilerin desteklenmesi onaylanmıştı. Asya-Pasifik'te kapsayıcı iş birliğini yürütme hususunda ise bölgesel barış, istikrar ve refah konusunda ortak ve yapıcı bir rol üstlenmek için kapsayıcı diplomasiyi teşvik etmeye dayalı politikaların karşılıklı olarak yürütülmesine karar verilmişti. Son olarak da bölgesel ve küresel sorunlara ortaklaşa çözümler üreterek barış ve huzurun sağlanması hedeflenmişti. İran ve Kuzey Kore'nin nükleer silah sorununun çözümü ve Afganistan sorunu gibi bölgesel sıcak sorunların yanı sıra terörle mücadele, iklim değişikliği, Ebola salgınını önleme ve kontrol etme gibi küresel meselelerde iletişim, koordinasyon ve iş birliğini güçlendirerek ortaklaşa dünya barışını korumaya ve insanlığın gelişimini teşvik etmeye olumlu katkılarda bulunmayı taahhüt etmişlerdi. İki devlet başkanı çok sayıda önemli başarıya imza atarak ikili, bölgesel ve küresel iş birliğinin geliştirilmesine dair fikir birliği sağlamış ve yatırım anlaşması müzakerelerinin ilerlemesini hızlandırma konusunda anlaşmaya varmışlardı (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2011b). Bu nedenle ABD, 2015'te yayımladığı Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde ÇHC tarafından iki küresel güç arasındaki ilişki modeli ileri sürüldükten sonra Asya-Pasifik'te ÇHC'yi bir tehdit olarak algılamaya başladı ve Asya-Pasifik'te olası ÇHC-RF yakınlaşma, iş birliği gibi ilişkiler eksenine karşı dengelemeyi hedefledi.

4.2.7. ÇHC'nin Küresel Güç Olma Mücadelesi

4.2.7.1. "Çin Rüyası"

"Çin Rüyası", 18. Ulusal Kongre'yle hem ÇKP Genel Sekreteri hem de ÇHC devlet başkanı olarak seçilen Xi Jinping'in 15 Kasım 2012 tarihinde kongrede yaptığı kapanış konuşmasının bir politika ve ideal hâline gelmesidir. "Çin Rüyası", ÇHC halkının yüzyıllık aşağılanma duygusundan sıyrılıp yenilenme hayalinin resmî hâlidir. Kongrede, "Çin Rüyası"nı gerçekleştirmek için küresel barışın ve dayanışmanın tesis edilmesi, kazan-kazan stratejisi ekseninde dışa açılma ve karşılıklı faydanın gözetilmesi konularına odaklanılacağı ifade edilmişti (Xiaosi, 2017, s. 21). Bu bağlamda "Çin Rüyası", Konfüçyüslük ile bağlantılı şekilde bir düşünce ürünü olarak ideal düzen arayışının yansımasıdır.

"Çin Rüyası"nı gerçekleştirmek amacıyla somut adım on yıllık stratejik hedeflerin tanımlanmasıyla atılmıştı. İlk olarak, eğitim sisteminin geliştirilmesi; bilim, kültür ve sanatta meslek etiği, adil olmayı ve dürüstlüğü benimseyen toplumun inşa edilmesi olarak

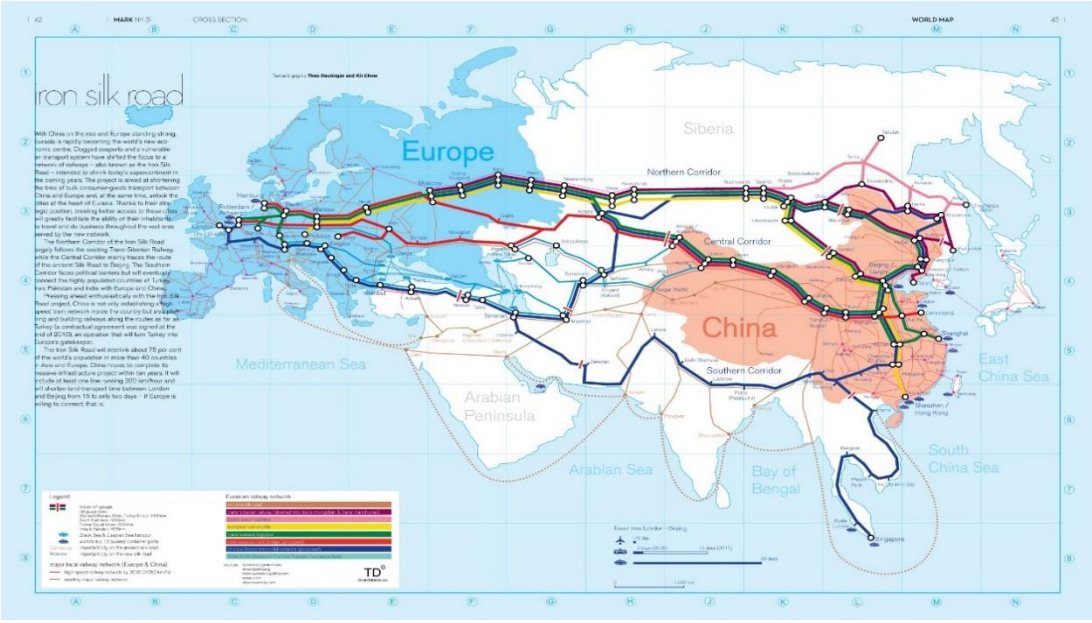
tanımlanmıştı. Gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH), ÇHC'nin gerçek ekonomik büyümesini yansıtmadığı düşünüldüğünden artan adaletsiz gelir dağılımını çözmek ve dengelemek en büyük meselelerden biri olarak ifade edilmişti. Ayrıca devletin enerji ve ekonomik ihtiyaçlarının temin edilmesi için barışçıl ve esnek bir dış politika izlenmesi olarak belirtilmişti (Xiaosi, 2017, s. 23). Bu bağlamda "Çin Rüyası" her Çinlinin ortak isteği ve hayalidir. Son olarak diplomatik çalışmalarda yeni ilerlemeler sağlamak için diplomatik teori ve pratikteki yeniliklerin başarıları ciddiyetle incelenmeli ve uygulama konularına odaklanılmalıdır. Stratejik politikalar hususunda gelişmeye devam ederken liderlik diplomasisinin öncülüğü rolüne daha fazla ağırlık verilmeli, diğer küresel güçlerle ilişkiler güçlü bir şekilde geliştirilmeli, hem komşu devletlerle hem de diğer gelişmekte olan devletlerle dostluk ve kazan-kazan çerçevesinde iş birliği artırılarak uluslararası düzeni daha adil, barışçıl ve dürüst bir yöne taşıma konusunda çaba gösterilmelidir. ÇHC diplomasisinin yeni düşüncesini ve yeni fikirlerini yaygınlaştırmak, insan odaklı diplomasi uygulamak ve diplomatik çalışmalarda yeni ilerlemeler kaydetmek amacıyla çalışılmalıdır. Böylece kongrede, "Çin Rüyası"nı gerçekleştirmek için daha elverişli bir dış ortam yaratılacağı ifade edilmişti (Jiechi, 2013).

4.2.7.2. "Bir Kuşak, Bir Yol" Projesi

2013'te ÇHC Başkanı Xi Jinping'in Kazakistan'a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında açıkladığı "geniş kalkınma ve yatırım girişimleri" politikası, "Çin Rüyası"nın bir ekonomik yansıması olup Doğu Asya'dan Avrupa'ya uzanacak ve ÇHC'nin hem ekonomik hem de politik etkisini önemli ölçüde genişletecek devasa büyüklükte ve maliyette bir projeydi. Tarihî İpek Yolu, Orta Asya devletleri olan Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan ve Türkmenistan'la beraber küresel anlamda ticaret ağları oluşturan ÇHC'nin Batı'ya doğru genişlemesi sırasında ortaya çıkmıştı. Bu ticari yollar Doğu ve Batı pazarlarını birbirine bağlayan, muazzam zenginliği teşvik eden ve hem kültürel hem de dinî gelenekler arasında etkileşim sağlayan ilk küreselleşme dalgalarından birinin merkez üssü olmuştu. Bu geleneği devam ettirme fikriyle yola çıkan ÇHC Başkanı Xi Jinping'in gerçekleştirmek istediği ve aynı zamanda devasa büyüklükte ve maliyette bir proje olan "geniş kalkınma ve yatırım girişimleri" politikası büyük bir yankı uyandırdı. Bu yeni projenin planı da iki yönlüydü: Kara İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve Deniz İpek Yolu. İkisi toplu olarak önce "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi şeklinde anıldı ancak en sonunda "Kuşak ve Yol Girişimi" adını aldı (McBride ve diğerleri, 2020).

"Bir Kuşak, Bir Yol" projesi, küresel kazan-kazan stratejisini karşılamak ve güzergâh üzerindeki devletlerin kalkınmaya dair stratejilerini bütünleştirmek amacındaydı. Bu proje, Asya'dan başlayarak Avrupa ile Afrika ve bu kıtalara komşu kıyıların birbirleri arasında kara yoluyla ulaşımını artırmayı, proje üzerinde bulunan devletlerin aralarında ortaklıklar kurarak ilişkileri güçlendirmeyi, sürdürülebilir kalkınmalar gerçekleştirmeyi hedeflemekteydi. "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi, BM Şartı'ndaki amaç ve ilkeleri desteklediği gibi "barış içinde bir arada yaşama" ilkesinin beş kuralını da desteklemekteydi. Bu kurallar; birbirlerinin toprak bütünlüğüyle egemenliğine saygı duyulması, karşılıklı olarak saldırmazlık, birbirlerinin iç işlerine müdahaleden kaçınma, karşılıklı olarak çıkarları gözeterek barış içinde yaşama ve eşitliktir (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2015). Ayrıca "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi açıklık ve karşılıklı müzakere anlayışını benimseyerek güzergâh dâhilinde olmayan devletleri de kapsamaktaydı. Bu proje daha sonraları "Kuşak ve Yol Girişimi"ne dönüşmesiyle birlikte güzergâhlar üç rota üzerinden çizilmiştir: Pekin'den başlayarak RF, Almanya ve Kuzey Avrupa'ya uzanan Avrasya Kara Köprüsü şeklinde de adlandırılan Kuzey Rotası; petrol ve doğal gaz boru hatlarını da kapsayan Pekin'den başlayarak Xi'an, Urumçi, Afganistan, Kazakistan, Macaristan, Paris'e uzanan Orta Rota ve son olarak ulus aşırı kara ve demir yollarını kapsayan Pekin'den başlayarak Kuzey Sincan, Pakistan, İran, Irak, Türkiye, İtalya, İspanya'ya ulaşan Güney Rotasıdır (Yiwei, 2019, s. 5).

Şekil 4.1: "Kuşak ve Yol Girişimi"ndeki Kara ve Demir İpek Yolunun Üç Rotası

Kaynak: Stratejik Ortak, 2019.

"Bir Kuşak, Bir Yol" projesi üç temel hedef üzerine inşa edildi. Bunlar; küresel ölçekte yaşanan finans krizinin ardından ekonomik büyüme için bir çözüm bulmak, yeniden güç dengesini gerçekleştirmek ve 21. yüzyılda bölgesel iş birliğini sağlamak için yeni bir sistem oluşturmaktır. Bu açıdan proje karşılıklı fayda ve kazan-kazan iş birliği içerisinde ilerlemeyi hedeflemekteydi. Böylece ÇHC'nin Batı'ya açılmaya dair hedefi tarihî İpek Yolu'nu canlandırmak suretiyle hayata geçirilmiştir (Clements, 2021, s. 115).

4.3. DONALD TRUMP DÖNEMİNDE İKİLİ İLİŞKİLER

Donald Trump, 2017'de Başkan Barack Hussein Obama'dan görevi devraldığı andan itibaren seçimler sırasında ifade ettiği gibi "Make America Great Again (Amerika'yı yeniden harika yap)" söylemiyle politikasını inşa etti. Başkan Donald Trump, diğer ABD başkanlarından farklı olarak milliyetçi ve popülist söylemlerle ABD çıkarlarını ön plana alan ve müttefik devletlerin çıkarlarını önemsemeyen bir tutum sergileyerek ABD tarihinde daha önce görülmemiş bir politikayla göreve geldiği ilk andan itibaren dikkat çekti. Görevde bulunduğu süre boyunca "Pax Americana (Amerikan Barışı)" düzeninin tehlikeye girdiği düşüncesi küresel sistemde hâkim olurken müttefik devletlerin güvenliğe dair endişeleri arttı (Stewart, 2017, s. 52). ABD Başkanı Donald Trump'ın yol açtığı güvenlik endişeleri küresel çapta ilginin ÇHC, İran ve RF'ye yönelmesiyle birlikte uluslararası sistemde bu devletler güçlü aktörler olarak ortaya çıktı (Stewart, 2017, s. 53).

ABD Başkanı Donald Trump uluslararası güvenlik ve dış politika tercihlerinde de geleneksel dış politikadan ziyade, ABD'nin uluslararası sistemdeki konumunu eleştirerek dünyanın jandarması görevini yapmayacağını ifade etti. Hatta ABD'nin müttefikleriyle ilişkilerini ve örgütlere sağladığı ekonomik yardımlarını sorgulayarak müttefik devletlerin de üzerlerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiğine dair ifadeler kullandı. Bu bağlamda Başkan Donald Trump dönemi, diğer ABD başkalarına nazaran daha inişli çıkışlıydı (Yalçın ve İlhan, 2020, s. 555).

ABD Başkanı Donald Trump, göreve geldikten sonra ÇHC Başkanı Xi Jinping'le telefonla gerçekleştirdiği görüşmede Tek Çin Politikası'na saygı göstereceğini söyledi. Fakat başkanlık seçimlerini kazandıktan sonra Tayvan hükûmetinin lideri Tsai Ing-wen'le gerçekleştirdiği

telefon konuşmasında ABD'nin Tek Çin Politikası'na bağlılığını sorgulayarak Tayvan'la da ilişkilerini sürdürdü. Bu dönemde ABD, ÇHC'yle resmî ilişkilerini sürdürürken Tayvan'la savunmaya dair yardım sağlanmasını da kapsayacak şekilde gayriresmî ilişkilerini sürdürdü (Council on Foreign Relations, 2023).

4.3.1. ABD'nin 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi ve ÇHC

2017'de yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesi, küresel güç olan ABD'nin uluslararası sistemdeki kurucu rolünü geri getiren bir belge olarak ifade edilebilir. Başkan Donald Trump, göreve geldikten kısa bir süre sonra yayımladığı 2017 Ulusal Güvenlik Strateji belgesiyle ABD'nin dünyadaki avantajlarını geri getirecek yeni bir dönemin inşa edilmeye başlandığını belirtti (The White House, 2017).

2017 Ulusal Güvenlik Strateji belgesi, küresel bir güç olarak uluslararası sistemdeki kurucu rolünü geri getiren ABD'ye karşı duyulan saygıyı yeniden tesis etmek ve içeride duyulan güveni sağlamlaştırmak üzerine kuruluydu. Bu bağlamda belge, dört temel faktör üzerine inşa edildi. Bunlar; ABD halkının ve sınırlarının güvenliğini tesis etmek, ABD halkının refah seviyesini artırmak, gerektiğinde güç kullanarak barışı korumak ve küresel çapta ABD gücünü ve etkinliğini artırmaktır (The White House, 2017).

2017 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde küresel olarak ABD'nin karşılaştığı sorunlar tanımlandı. Tanımlanan bu sorunlardan en önemlisi, ABD çıkarlarıyla örtüşmeyen bir dünya oluşturmayı hedefleyen ve hem teknoloji hem de propaganda yoluyla zor kullanan revizyonist güçler olarak belirtildi. Belgede her ne kadar revizyonist güçlerin hangi aktörler olduğu belirtilmese de ÇHC ve RF gibi devletlerin kastedildiği değerlendirilebilir. Ayrıca terörü yayan, kitle imha silahlarıyla komşularını tehdit eden otoriter rejimler ve cihatçı teröristler de bu kapsamda nitelendirilebilir. Uluslararası sistemde başat gücün varlığını kabul eden devletler için barışçıl bir dünyayı tesis etmek isteyen ABD, belgede bu sorunlara karşı mücadeleyi kendi ulusal çıkarı olarak kabul etti. Hatta belgede, dünyaya barışı ve refahı yayan ABD'nin ideallerini geliştirmeyi prensip edindiği fakat dış politikadaysa ABD'nin gerçekçi ve ilkeli bir politika izleyeceği belirtildi (The White House, 2017).

2017 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde Başkan Donald Trump'ın temel sorumluluğunun, ABD halkını ve sınırlarını korumak, ulus ötesi tehditler ülke sınırlarına ulaşmadan kaynağında müdahale etmek olduğu belirlendi. Ayrıca belgede, ABD'nin uluslararası sistemdeki gücünün yeniden tesis edilmesi için tüm kaynakların kullanılacağı belirtilip uluslararası sistemdeki diğer aktörlerle ekonomik ve özellikle de ticari ilişkilerin geliştirilmesinin destekleneceği ifade edildi. ABD halkının çıkarlarının korunması için gerektiğinde güç kullanmak suretiyle barışın korunacağına dikkat çekilerek stratejik rekabet çağında hem uzay hem de siber alan dâhil olmak üzere teknolojik olarak gelişimin güçlendireceği vurgulandı. Son olarak denizaşırı ülkelerde etkinliği artırmaya yönelik politikalar izleneceği ve küresel olarak oyun kurucu devlet olma özelliğinin devam ettirileceği ifade edildi (The White House, 2017).

4.3.2. ABD'nin 2018 Ulusal Savunma Belgesi ve ÇHC

Ulusal Güvenlik Strateji belgesinin belirlediği hedefler ve amaçlar doğrultusunda hazırlanan Ulusal Savunma belgesi, temel olarak Ulusal Güvenlik Strateji belgesinin belirlediği yol haritasıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda 2018'de ilan edilen Ulusal Savunma belgesinin, 2017'deki Ulusal Güvenlik Strateji belgesinin belirlediği yol haritasıyla bağlantılı olup iki ana hedefi vardı. Bunlar; belgede küresel rakip olarak ilan edilen RF ile ÇHC'nin ABD ve müttefikleriyle mücadelesini engellemek, ABD'nin bir başat güç olarak rekabet üstünlüğünü yeniden tesis etmektir. Belgede, küresel güçler olan rakiplerin mevcut uluslararası düzenin dengesini bozan eylemlerine karşı aktif mücadele edilmesi gerektiği ifade edilirken İran'la da küresel terörizmin merkez ülkesi ilan edildiğinden aktif mücadele edilmesi gerektiği belirtildi (U.S. Department of Defense, 2018). Ayrıca 2018 Ulusal Savunma belgesinde küresel güç dengesinin korunması hedeflenmekle birlikte ABD'nin askerî gücünü aktif şekilde kullanacağı ve barışı gerektiğinde güç kullanmak suretiyle koruyacağı ifade edildi. Bu bağlamda savunma stratejisinin üç önceliğinin; daha etkili ve aktif operasyonel gücü inşa etmek, mevcut ittifakları sağlamlaştırarak yenilerini eklemek ve askerî modernizasyonu sağlamak olduğu vurgulandı (U.S. Department of Defense, 2018).

4.3.3. Nükleer Durum İnceleme Belgesi ve ÇHC

ABD'nin askerî komuta merkezi Pentagon tarafından hazırlanan 2018 Ulusal Savunma belgesini destekler nitelikte Nükleer Durum İnceleme belgesi yayımlandı. Pentagon

tarafından 2018'de yayımlanan Nükleer Durum İnceleme belgesinde, uluslararası güvenlik ortamında yaşanan gelişmeler dikkate alındığında ABD nükleer silahları azaltmaya yönelik politikalar izlerken RF ve ÇHC'nin de içinde bulunduğu bazı devletlerin aksi yönde politikalar izlediği belirtildi. Bu belge temel olarak ABD'nin nükleer kapasitesinin nükleer olan ve olmayan saldırılar karşısındaki caydırıcılığını artırmayı, hem ortak hem de müttefiklere güven sağlamayı, caydırıcılık azaldığı takdirde ABD hedeflerine ulaşarak belirsiz olan geleceği garanti altına almayı içermekteydi (Office of the Secretary of Defense, 2018).

2018 Nükleer Durum İnceleme belgesinin temel amacı, uluslararası sistemin güvenliğinin tesisi için bütün tehditlere karşı meydan okunması ve güçlü bir güvenlik ortamının sağlanmasıydı. Bu amaç doğrultusunda RF, ÇHC ve Kuzey Kore örneğine dikkat çekildi ve bu devletlerin nükleer güçlerini artırdıkları, askerî donanımlarını modernize ettikleri vurgulanarak bölge devletleri bağlamında güvenlik ikilemi algılamalarıyla ilişkilendirildi. Hatta ABD ve müttefiklerinin de ortak güvenliğini tehdit ettiği ve yeni yetenekler peşinde oldukları belirtildi. Bu bağlamda belgede, ABD'nin nükleer silahların kullanılması konusunda caydırıcılıktan yararlanacağı ve etkili olmaması durumundaysa belirsizliğe karşı ortak güvenliği korumak amacıyla müdahalede bulunacağı ifade edildi (Office of the Secretary of Defense, 2018). Esnek askerî kapasite ve nükleer stratejinin güçlü caydırıcılığını uygun hâle getirilerek askerî sistemlerin, kabul edilemez risklere ve belirsizliklere karşı uyarlandığı ve nükleer politika ve stratejilerin öncelik hâline geldiği açıklandı. Ayrıca Soğuk Savaş dönemindeki balistik füzelerin, denizaltıların, stratejik bombardıman uçaklarının modernize edildiği belgede ayrıntılı bir biçimde belirtildi (Office of the Secretary of Defense, 2018).

4.3.4. İkili İlişkilerde Güvenlik Faktörü

ABD'nin Asya-Pasifik'teki güvenlik politikası beş temel unsur üzerinde şekillenmiştir. Bu unsurlar; ÇHC'nin yükselişi, küresel sistemde güç dağılımındaki temel değişiklikler, çoklu güç merkezlerinin ortaya çıkması, Asya devletlerinin sadece Asyalı devletlerle yaptığı ortalıklar, bölgesel dinamiklere göre oluşturulan ortaklıklar şeklinde sıralanabilir (Yıldırım, 2018, s. 21). Avrasya'daki güç hâkimiyeti çerçevesinde gelişen ABD-ÇHC ilişkilerinin temel unsuru her iki tarafın da karşılıklı olarak hissettiği güvenlik kaygılarıdır. Aslında ABD, ÇHC'yle yaşadığı ikili diyaloglar sonucunda Tek Çin Politikası'nı benimsemiş ve ardından BM'de yasal temsilci olarak ÇHC'nin tanınmasıyla birlikte ilişkilerde normalleşme

sağlanmıştı. Bu sayede küresel olarak diğer devletlerin de ÇHC ile diplomatik düzeyde ilişki kurmasının önü açılmıştı. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından itibaren 1989'a kadar iyi gelişen ilişkiler, Tiananmen olaylarıyla yeniden çıkmaza girdi. Böylece iki devlet arasındaki ilişkilerin tekrar bozulmasıyla ilişkilerde birbirlerine karşı güvenlik faktörü ortaya çıktı.

11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ÇHC tarafından kınanmasıyla birlikte yeniden temas sağlandı. ÇHC'nin Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üye olmasının ardından ilişkiler ekonomik olarak da normalleşti ve ÇHC'nin dünyaya açılma süreci başladı. Tiananmen olaylarından normalleşme dönemine kadar iç politika değişiklikleriyle gelişen ÇHC, Batılı devletler tarafından tehdit olarak algılanmıştı. Ancak ÇHC, 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarına karşı duruşuyla ilişkiler yeniden tesis edildi. Bu bağlamda ÇHC'nin temel hedefi küresel bir güç olmaktan ziyade uluslararası sistem ve statüko içinde Barışçıl Yükseliş politikasıyla Uyumlu Toplum stratejisini (Harris, 2014, s. 27) gerçekleştirmek üzerine kuruluydu. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırıları sonrasında gelişmeye başlayan ikili ilişkiler, dış politika tercihleri bağlamında ortak çıkar noktasında birleşmelerinin ardından hız kazanarak "stratejik ortak" noktasına doğru ilerlemekteydi. Fakat yine de artan nüfus ve ekonomik büyümeden dolayı "Çin Tehdidi" söylemi belirginleşmeye başlasa da George Walker Bush döneminde ABD'nin temel politikası karşılıklı yarar üzerine kuruldu (Köksoy, 2016, s. 566).

ÇHC, güvenlik algılarının yeniden tanımlanması sürecinde iki taraflı bir dış politika benimsedi. Bunlar; Hazar Denizi ve Orta Asya enerji bölgelerinin bulunduğu Avrasya ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) devletlerinin bulunduğu Pasifik coğrafyasıdır. Özellikle 1990'dan itibaren ÇHC'de artan üretimle birlikte enerji güvenliği sorunu dış politikada önemli hâle geldi. Bu bağlamda Orta Doğu ve Hazar Denizi bölgesi ÇHC açısından önem arz ettiğinden bölgede iş birliğini artırmak adına 2001'de Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) kuruldu (Karakaya, 2010, s. 176). ÇHC, George Walker Bush döneminde yaşanan karşılıklı diyalogların ardından oluşturduğu güvenlik politikasının ana unsurlarından olan ekonomik kalkınma ve askerî modernleşmesini bölge devletleri açısından güvenlik ikilemi yaratmadan yükselişini devam ettirme üzerine kurdu. Bu amaç doğrultusunda dış politika öncelikleri, küresel istikrarın tesisine katkıda bulunarak ABD ile yaşadığı rekabeti sürdürmek üzerineydi (Türker, 2019, s. 264).

ÇHC'nin Barack Hussein Obama döneminde belirlediği politikanın temel öğretileriyse Konfüçyüs felsefesiyle bütünleşik bir dış politika ve uluslararası düzen oluşturmaktı (Sayın, 2013, ss. 225-234). Hatta ÇHC, Barack Hussein Obama döneminde hayata geçirilen Asya Pivot Politikası'nı destekleyerek bölge devletleriyle ilişkilerin normalleşmesine ve tehdit olarak algılanmasının önüne geçmesine çalıştı. ABD'yse bu sayede ÇHC'nin yükselişini kontrol altına alarak bölgesel güvenliği tesis etti (Mearsheimer, 2012). Bu bağlamda ÇHC, dış politika tercihlerindeki uyumunu ekonomik büyümeyle devam ettirdi.

ÇHC, özellikle Barack Hussein Obama döneminde ekonomide yaşadığı büyümeye rağmen başat güç olan ABD'yi tehdit edebilecek düzeyde değildi. Bu durum ÇHC'nin askerî kapasite ve teknolojik olarak yeterli düzeyde olamaması ve ekonomik büyümenin temel itici gücü olmasından kaynaklanmaktaydı. Aynı zamanda dış politika geçmişi ve siyasi modelinin olmaması da ABD'ye karşı duruşundaki eksik kaldığı yanları olarak ifade edilebilir (Örmeci, 2013, s. 3). ÇHC, özellikle stratejik bakımdan teknolojik olarak üstün olan ABD'nin elinde bulundurduğu güçten dolayı kendini savunma mekanizmalarını güçlendirmeye ihtiyaç duydu (Harris, 2014, s. 123).

4.3.4.1. Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Denemeleri ve ABD-ÇHC İlişkileri

ABD'nin Asya-Pasifik'teki güvenliğini tehdit eden ve "başarısız devletler" arasında nitelendirdiği ülkelerden biri olan Kuzey Kore, benimsediği devlet politikası doğrultusunda dışa kapalı bir ülke olmasının yanında sahip olduğu kitle imha silahlarıyla bölge devletlerini tehdit etmektedir. Soğuk Savaş döneminin önemli çatışmalarından biri olan Kore Savaşı'nın ardından Kuzey Kore, ÇHC'yle SSCB tarafından desteklenerek sosyalist ve örgütlü bir devlet hâline geldi. Kuzey Kore, Soğuk Savaş dönemi boyunca ÇHC-SSCB rekabetinden de yararlanıp her iki devletten de dış yardım ve kredi desteği alarak ekonomisini geliştirdi (Kissinger, 2016, s. 321).

Kuzey Kore, üretim kapasitesi ve doğal kaynak bakımından üstün olmasından dolayı 1960'lara kadar büyümeye devam etti fakat 1960'lardan sonra ABD tarafından desteklenen Güney Kore, Asya Pasifik'te önemli bir güç hâline gelerek Kuzey Kore'yi geride bıraktı. Kuzey Kore, 1967'den itibaren SSCB'den aldığı yardımların azalmasıyla yakaladığı büyüme hızını kaybederek hantallaştı ve 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla kurulan RF'nin ilişkilerini

Güney Kore'yle de iyileştirmesinden dolayı bu iki devletin ilişkileri bozuldu (Çolakoğlu, 2009, s. 28). Kuzey Kore, 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından yaşanan güvensizlik ortamından faydalanarak Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan çekildi ve Japon Denizi'nde görev yapan ABD casus uçağının faaliyetlerini önleyince bölgedeki gerginliği tırmandırarak artırdı (Türker, 2018, s. 62). Altı Taraf Görüşmeleri adıyla Kuzey Kore, ÇHC, RF, Japonya ve ABD öncülüğünde nükleer silah hedefinden anlaşma yoluyla vazgeçirildi. Fakat görüşmelerin hemen ardından nükleer silah denemelerine devam eden Kuzey Kore'den bölge güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle bölge devletlerince faaliyetlerini sonlandırması talep edildi. Kuzey Kore uyarılara rağmen ABD'yi ve bölge devletlerini tehdit etmeye devam ettiğinden sorun karmaşık ve çok aktörlü bir gelişim sergilemiştir (Türker, 2018, s. 63). Kuzey Kore bölge devletlerinin güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle de ABD ve ÇHC birlikte hareket ederek Kuzey Kore'yi nükleer silah hedefinden vazgeçirmeye çalışmışlardır.

4.3.4.2. Ticaret Savaşları ve Ambargolar

Son dönemde ABD'nin ÇHC'yle ilişkileri giderek daha rekabetçi hâle gelmiştir. ABD Başkanı Donald Trump döneminde Asya-Pasifik bölgesi çatışma alanlarının yoğunlaştığı, iş birliği alanlarının daraldığı ve her iki devletin de sorunları çözme veya rekabet hâlindeki çıkarları yönetme kapasitesinin zayıfladığı bir süreç yaşadı. Donald Trump döneminde ABD'nin ÇHC'ye yönelik politikası, diğer dönemlerden farklı olarak üç önemli ilkeyle şekillendirildi. İlk olarak, ikili ilişkilerdeki ekonomi, ticaret ve yatırım gibi konularda karşılıklılık ilkesi doğrultusunda hareket edildi. İkincisi, ABD Başkanı Donald Trump döneminde yayımlanan 2017 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde ifade edildiği üzere ABD'nin ÇHC politikasının yeniden dengelenmesi için balans ilkesi benimsendi. Son olarak Başkan Donald Trump döneminde ABD'nin bölgedeki güç dengesinin sağlanması temel çalışma ilkesi olarak benimsendi ve bu bağlamda ÇHC'yle ortak hareket edildi (Örmeci, 2017, s. 144).

ABD Başkanı Donald Trump döneminde ABD'yle ÇHC arasındaki ikili ilişkiler, ÇHC'nin adil olmayan ekonomik faaliyetlerine karşı bir ticaret savaşıyla başladı ve zamanla farklı ideolojiler tarafından yönlendirilen sözde bir soğuk savaşa dönüştü. Bu bağlamda ikili ilişkiler, 2018'de ABD Başkanı Donald Trump'ın ticaret açığına karşı verdiği önem çerçevesinde ÇHC'yi cezalandırıcı tarifeler uygulamasıyla şekillendi. Tarifeleri, hem ÇHC'nin yüksek

teknolojili ABD ürünlerine erişimi hem de güvenlik endişeleri içeren yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamalarına ve ÇHC'nin adil olmayan ticari uygulamalarına dair iddialar izledi (Huang, 2021). Ticaret savaşlarıysa ABD'nin 1974 tarihli Ticaret Yasası çerçevesinde ÇHC'nin fikri mülkiyet haklarının soruşturulması isteğinden kaynaklandı (Pekcan, 2019, s. 107). ABD Başkanı Donald Trump ve yönetiminin, ÇHC'nin ABD'den teknoloji ve fikri mülkiyet hırsızlığı yaptığına dair iddialarına karşılık olarak ÇHC menşeli ürünlerin ithalatı için en az elli milyar dolarlık kapsamlı tarifeler uygulanacağını duyurdu. Alüminyumla çeliğin ithalatında uygulanan tarifelerin hemen ardından gelen tedbirler, elektronik, giyim ve ayakkabı gibi ürünleri hedef almasının ardından ÇHC'nin ABD'de bulunan kimi yatırımlarını da kısıtladı. ÇHC'yse bu gelişmelerin ardından bir dizi ABD menşeli ürüne karşı misilleme yaparak tedbir uygulayınca dünyadaki en büyük iki ekonomi arasında gerçekleşecek ticari bir savaşın endişelerini körükledi. Böylece 2017'nin Nisan ve Kasım aylarında ÇHC Başkanı Xi Jinping ile gerçekleştirilen önemli zirvelerden sonra ABD Başkanı Donald Trump'ın ÇHC'ye yaklaşımının sertleştiği dikkat çekti. ABD, toplam 34 milyar dolar değerindeki ÇHC ürününe yeni tarifeler uygulamakla birlikte sanayi ve ulaşım sektörlerindeki sekiz yüzden fazla ÇHC ürününün yanı sıra televizyon ve tıbbi cihazlar gibi malları da %25 ithalat vergisiyle karşı karşıya bıraktı (Council on Foreign Relations, 2023).

ABD, ÇHC'nin aynı zamanda fikri mülkiyet hırsızlığı suçlarını işlediğini de öne sürdüğünden Çinli elektronik ve telekomünikasyon şirketi Huawei'de finans müdürü olan Meng Wanzhou, ABD'nin talebiyle Kanada'da tutuklandı. ABD Adalet Bakanlığı, Huawei şirketinin ve finans müdürü Meng Wanzhou'nın İran'a uygulanan ticari yaptırımları ihlal ettiği ve dolandırıcılık yaptığı iddiasıyla iadesini talep etti. Misilleme olarak ÇHC yetkilileri ise ÇHC'nin ulusal güvenliğini baltalamakla suçladığı iki Kanada vatandaşını gözaltına aldı ve Meng Wanzhou'nın tutuklanmasını siyasi olay olarak nitelendirip derhâl serbest bırakılmasını talep etti. Eylül 2021'de ABD savcılarıyla bir anlaşmaya varan Meng Wanzhou'nın ÇHC'ye dönmesine izin verilince ÇHC hükûmeti de iki Kanadalıyı serbest bıraktı. Fakat Huawei, ABD federal kurumlarının telekomünikasyon donanımlarının kullanmasını engellemek amacıyla ABD'ye dava açtı. Teknolojik üstünlüğü yeniden kazanmak için ÇHC hükûmetinin bu şirketi casusluk amacıyla kullanabileceği iddiasıyla diğer devletleri 5G ağları kurarken Huawei kullanmamalarına dair uyaran saldırgan bir kampanya başlattı (Council on Foreign Relations, 2023).

Karşılıklı restleşmelerin ardından taraflar arasında birinci aşama olarak nitelendirilen ikili ticaret anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla ÇHC, ithalatta ABD'ye yönelik bazı tarifeleri gevşeterek iki yıl içinde tarım ürünleri ve arabalar da dâhil olmak üzere 200 milyar dolarlık ek ABD malı satın almayı taahhüt etti. ÇHC ayrıca fikri mülkiyet korumalarını uygulama taahhüdünde bulununca ABD de ÇHC'yi kur manipülatörü olarak tanımlamaktan vazgeçti (Council on Foreign Relations, 2023).

ABD Başkanı Donald Trump her ne kadar seçim kampanyaları sırasında Tek Çin Politikası doğrultusunda hareket edeceğini ifade etse de seçilmesinin ardından Tayvan hükûmetinin lideri Tsai Ing-wen'le telefonla görüşmesi, Doğu Çin Denizi'nde Japonya'yla da anlaşmazlığı bulunan ÇHC'nin güvenlik kaygıları duymasına neden oldu (Türker, 2018, s. 60). İkili ilişkiler, özellikle Kuzey Kore'yle yaşanan füze krizi ve ticaret savaşlarıyla birlikte ABD Başkanı Donald Trump döneminde gerginliğin ve rekabetin en üst seviyeye çıktığı bir dönemin ardından Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) virüsünün ortaya çıkmasıyla kopma noktasına geldi.

4.3.4.3. "Çin Virüsü" Söylemi Olan COVID-19 ve Sonrası İkili İlişkiler

Aralık 2019'da ÇHC'nin Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde tespit edildiği bildirilen yeni bir koronavirüs dünya çapında yayıldı ve 2020'nin ilkbaharına kadar neredeyse dünyadaki tüm ülkelere ulaştı. COVID-19 virüsünün üç ay gibi çok kısa bir sürede dünyanın 213 ülkesini etkisi altına alarak çok hızlı bir yayılım göstermesi (Börke Tunalı, 2020, s. 26) üzerine Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 12 Mart 2020 tarihinde pandemi, yani bir hastalığın bir kıta ya da birkaç ülke üzerinde aynı anda yaygın şekilde görülmesi, büyük salgın ilan edildi (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 62). Bunun üzerine neredeyse dünyadaki tüm devletler, COVID-19 virüsünün yayılmasını sınırlamak için ulusal karantinalar, sınırların kapatılması ve hızlandırılmış tıbbi araştırmalar dâhil olmak üzere sert önlemler almaya başladı. Virüsü kontrol altına almaya yönelik önlemler tedarik zincirlerini bozduğu, işletmeleri durma noktasına getirdiği ve işsizliği artırdığı için birçok ülkenin ekonomisi baskı altında kaldı. Dahası okullar kapanmak zorunda kalırken dinî toplantılar iptal edildi ve Olimpiyatlar da dâhil olmak üzere büyük etkinlikler ertelendi (Klobucista ve Maizland, 2020). 2022'ye gelindiğindeyse dünyada yarım milyardan fazla kişiye COVID-19 olarak bilinen yeni koronavirüs hastalığı teşhisi kondu ve beş milyondan fazla kişi öldü (Veri Kaynağı, 2022).

COVID-19 salgını, ABD ve ÇHC'yi her açıdan etkilediği gibi ikili ilişkilerdeki süreci de derinden etkiledi. ABD, salgın sürecinde ÇHC'yi ziyaret eden ABD dışındaki tüm vatandaşların ABD'ye girmesini yasakladı. Salgın sürecinde hem ÇHC hem de ABD'nin önde gelen yetkilileri, pandemi için birbirlerini suçladılar. Bu bağlamda ÇHC Dışişleri Bakanlığı sözcüsü kanıt olmadan virüsü ÇHC'ye ABD ordusunun getirdiğini iddia ederken ABD Başkanı Donald Trump ise ÇHC hükûmetinin başarısızlıkları nedeniyle yayıldığını iddia ettiği COVID-19 salgını için "Çin virüsü" ifadesini kullanarak dikkat çekti (Council on Foreign Relations, 2023). Büyükelçi Cui Tiankai'nin ABD-ÇHC İlişkileri Forumu'nda yaptığı açıklamadaysa ÇHC'nin, kimseye meydan okuma amacının olmadığını, bölgesel veya küresel hegemonyayla hiçbir ilgilerinin olmadığını ifade etti. İki devlet iş birliğine giderse sorunların karşılıklı olarak çözüleceğini açıkladı (China.org.cn, 2021).

ABD Başkanı Joe Biden'ın 20 Ocak 2021 tarihinde göreve başlamasıyla birlikte önceki Başkan Donald Trump'a kıyasla genel olarak ABD dış politikasında ve özel olarak da ABD'nin ÇHC'ye yönelik politikasında yöntem farklılığı olmuştur. Başkan Donald Trump döneminde ABD'nin ÇHC'ye yönelik ilişkileri daha sert yaptırımlar ve söylemlerle ilerlerken ABD Başkanı Joe Biden dönemindeyse daha uzlaşmacı bir şekle evrildi (Çiçek, 2021). Fakat COVID-19 salgınının bitimine yakın olduğu dönemde, ABD Başkanı Joe Biden'ın ÇHC'ye karşı tavırlarında sertlik politikasının devamı yönünde gelişmeler olduğu görülmüştür. Bunun temel nedeniyse ABD'nin dünya ekonomisindeki liderlik pozisyonunu kaybetmek istememesidir. Zira ABD'nin, yeni dönemde küresel sistemin güç odağı olan ekonomideki en önemli rakibinin ÇHC olacağını, ÇHC'nin son dönemdeki hızlı ekonomik yükselişini onu dünyanın en önemli ekonomik gücü hâline getireceğini çok iyi bildiği söylemek mümkündür.

5. SONUÇ

Tezde; Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Çin Halk Cumhuriyeti'yle (ÇHC) ilişkileri kronolojik olarak tarihsel yaklaşım ve dış politika kavramları çerçevesinde incelenmiş, ikili ilişkileri belirleyen faktörlerle ABD'nin Asya-Pasifik'e yönelik çıkarları da göz önünde bulundurularak ele alınmaya çalışılmış, özellikle ikili ilişkilerdeki önceleri politik olmasına rağmen daha sonraları ekonomik olan rekabetin hem iki devlete hem de bölgeye yansıması çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Buradan hareketle ikili ilişkilerdeki rekabetin, ABD'nin farklı dönemlerde uyguladığı realist ve idealist politikalarla örtüştüğü görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ÇHC'yle ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde ABD, hem realist politikalar doğrultusunda askerî ve güvenlik konularına odaklanarak ÇHC'yi çevreleme politikası uygulamış hem de idealist politikalar doğrultusunda serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasi geleneklerine uygun olarak ÇHC'nin ekonomik reformlarını desteklemiştir.

ÇHC, 1949'da Mao Zedong tarafından ilan edildiğinde hem II. Dünya Savaşı'ndan hem de iç savaştan dolayı bitkin bir ülkeydi. Ancak ilan edildikten birkaç yıl sonra ÇHC'nin bürokratik yapısı oluşturulurken itici güç olarak Marksizm ve Leninizm ideolojilerinin temel alınması, ABD tarafından bu devletin uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak tanınmasına yol açmıştı. Bu dönemde ÇHC dış politikasında da tek bir tarafa yaslanma politikası benimsenmişti. Bu politika daha çok ideolojik olarak Soğuk Savaş döneminde ABD ve kapitalizme karşı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve sosyalizme bağlılığı ifade etmekteydi. Bu politikanın, ÇHC-ABD ilişkilerine yansıması da 1949-1969 döneminde ikili ilişkilerin rakiplik çerçevesindeki gelişimi olarak değerlendirilebilir.

ÇHC'nin tek bir tarafa yaslanma politikasından vazgeçmesi ve ABD'nin Ping-pong takımını ÇHC'ye davet etmesiyle ikili ilişkiler özellikle 1970'lerde yumuşayarak yakınlaşma dönemine girdi. ABD'yse bu yakınlaşmaya iki devlet arasında yirmi bir yıl boyunca devam eden ticari yasağı kaldırarak ve ÇHC'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) daimî üye olarak temsil edilmesine destek vererek karşılık verdi. Hatta Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti'nin değil ana karadaki ÇHC'nin "tek Çin" temsilcisi olarak kabul edilmesinden sonra ABD de Tek Çin Politikası'na geçti. Tek Çin Politikası'na geçilmesiyle de ÇHC uluslararası diplomaside yerini aldı. Bütün bu gelişmeler de ABD'yle ÇHC arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına zemin hazırladı.

Ocak 1979'da iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra ABD, ÇHC'deki ekonomik reform ve dışa açılım politikalarına destek verdi. Bu da ikili ilişkilerin iş birliğine yönelmesi bakımından yeni bir dönemin başlangıcı olmasının yanında ikili ilişkilere uzun vadeli politik ve stratejik bir perspektiften bakmanın önemini de ortaya çıkardı. Bu bağlamda iki devlet, ikili ilişkilerin sürdürülebilir ve istikrarlı şekilde gelişmesi için ileriye dönük olarak iktisadi ve ticari ilişkilerin kurulması konusunda da anlaştı.

ABD'yle ÇHC arasındaki ilişkiler iş birliği sürecine yönelmişken ÇHC'de 1989'da gerçekleşen Tiananmen olayları, ikili ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Özellikle ABD basınında geniş yer bulan Tiananmen olayları, liberal çevreler tarafından ABD'nin özgürlüklerin savunuculuğu rolünün getirdiği sorumluluk çerçevesinde hareket etmesini gerekli kıldı. Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse başlangıçta ABD Başkanı Bill Clinton'un benimsemiş olduğu demokratik rejimlerin küresel çapta yaygınlaştırılması ilkesi doğrultusunda ilerlediği için ikili ilişkiler belirsizlik olarak değerlendirilen 1991-1996 döneminde asimetrik bir görüntü çizdi. Fakat daha sonra ABD Başkanı Bill Clinton'ın Pekin'e resmî bir ziyaret gerçekleştirmesi ve bu ziyaret esnasında ABD'nin ÇHC'yle ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayacak ortak bir bildiri yayınlayarak "yapıcı stratejik ortaklık"a vurgu yapması, 1996'dan 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarına kadar ikili ilişkilerde canlanma döneminin yaşanmasını sağladı.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin güvenlik stratejileri ve çıkarları açısından yeni düzenin başlangıcı olan İkiz Kuleler ile Pentagon'a karşı gerçekleştirilen saldırıların ardından başlayan terörizmle mücadele, ABD dış politikasının temeli hâline geldi. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının tüm dünya medeniyetlerine ve demokrasiye karşı yapılan saldırı olarak tanımlayan ABD, terörizme karşı küresel çapta bir savaş başlattı ve hemen ardından da 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni yayınladı. Bu stratejiyle tehdit olarak gördüğü uluslararası terörizme ve uluslararası terörizme destek veren devletlere karşı gerekirse askerî operasyonlara başvurabileceğini ilan etti ve bir anlamda uluslararası toplumlara karşı yaşanan saldırıların yanıtsız kalmayacağını gösterdi. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından kınama mesajı yayınlayıp istihbarat ve diplomasi desteği veren ÇHC, bu dönemde sorumlu bir paydaş olarak hizmet etti ve haydut devletler olarak değerlendirilen İran, Kuzey Kore, Sudan gibi devletlerin uluslararası sisteme dâhil olmaları için destek verdi. Hatta Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetlerini engellemek amacıyla oluşturulan müzakerelerden uzaklaşmasının ardından ÇHC, Kuzey Kore'yi müzakere

masasına geri getirmek için arabuluculuk görevini yürüttü. Bu gelişmeler uluslararası sisteme yaptığı katkılar açısından stratejik bir fırsat şeklinde yorumlanarak ÇHC'ye karşı sergilenen tutumların pozitif bir yönde şekillenmesine olanak sağladı. Kısaca 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırılarının ardından değişen güvenlik anlayışında ABD, ÇHC'yi uluslararası sistem için bir tehdit olarak algılamadı, hatta stratejik diyalog başlatarak üst düzey ilişkiler kurdu ve güçlü bağların oluşmasına zemin hazırladı.

George Walker Bush döneminden ulusal ve uluslararası anlamda Barack Hussein Obama'ya saygın bir miras bırakılmaması, bunun yanında 2008'de yaşanan ekonomik kriz ABD'nin dünya liderliğine dair duyulan güveni sorgulanır hâle getirdi. Bunun üzerine Başkan Barack Hussein Obama, ABD'nin dünya liderliğine dair duyulan güvenin tekrar kazanılması için değişim ve iş birliğinin mimarı sloganıyla ABD dış politikasında yeni ve çok taraflı karar mekanizmalarını hayata geçirmeye başladı. Bu bağlamda Barack Hussein Obama, George Walker Bush döneminden alınan dersler sayesinde uluslararası politikada uzlaştırmacı ve ötekileştirmeyen bir tutum sergiledi. Bunun ABD dış politikasına somut yansıması da 2010'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde görüldü. Bu belgede çok taraflı diplomasi yaklaşımıyla uluslararası sorumluluğun diğer devletlerle paylaşılarak iş birliği yapılması vurgusu yapıldı. Ayrıca belgede uluslararası sistemde askerî üstünlüğün ve geniş çaplı askerî operasyonların planlanmasına öncülük etmeye devam edileceği ve ABD'nin küresel liderliği yeniden inşa eden politikalara yönlenmesi gerektiği belirtildi. Bu belge dört ana unsur etrafında şekillendi. Bu unsurlar; güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen olarak belirlendi. Bu açıdan dört unsurun sıralamasında öncelikli olarak Başkan Barack Hussein Obama, her ne kadar Asya-Pasifik'te ekonomik olarak yükselen bir güç olan ÇHC'ye yönelmek istese de Orta Doğu'da ortaya çıkan Arap Baharı ayaklanmalarıyla politikalarını inşa ederek istikrar ve barışa katkı sağlamaya çalıştı.

Son olarak Donald Trump döneminde ABD dış politikası "Make America Great Again (Amerika'yı yeniden harika yap)" söylemiyle inşa edildi. Başkan Donald Trump, diğer ABD başkanlarından farklı olarak milliyetçi ve popülist söylemlerle ABD çıkarlarını ön plana alan ve müttefik devletlerin çıkarlarını önemsemeyen bir tutum sergileyerek ABD tarihinde daha önce görülmemiş bir politikayla göreve geldiği ilk andan itibaren dikkat çekti. Zaten Donald Trump, uluslararası güvenlik ve dış politika tercihleri konusunda geleneksel dış politikadan ziyade ABD'nin uluslararası sistemdeki konumunu eleştirerek dünyanın

jandarması görevini yapmayacağını başkanlık seçimleri sırasında ifade etmişti. Hatta müttefiklik ilişkilerini ve ABD'nin uluslararası örgütlere ekonomik yardımlarının varlığını sorgulayarak müttefik devletlerin de üzerlerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiği ifadelerini kullanmıştı. Başkan Donald Trump dönemi; ABD'nin özellikle Asya-Pasifik'te ÇHC'yle çatışma alanlarının yoğunlaştığı, iş birliği alanlarının daraldığı ve her iki devletin de sorunları çözme veya rekabet eden çıkarları yönetme kapasitesinin zayıfladığı bir sürece sahne oldu. ABD'nin dünya ekonomisindeki liderlik pozisyonunu kaybetmek istememesinden dolayı bu sürecin ABD Başkanı Joe Biden döneminde de devam ettiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak her ne kadar iki devlet arasındaki ilişkiler başlangıçta ÇHC'nin uyguladığı tek bir tarafa yaslanma politikasından dolayı rakiplik çerçevesinde gelişim göstermişse de 1970'lerde yumuşayarak yakınlaşma dönemine girmiş ve 1980'lerde de özellikle ÇHC'de ekonomik reformların gerçekleştirilmesi gibi olumlu gelişmelerle yakınlaşmadan iş birliği sürecine yönelmiştir. Fakat ÇHC'de gerçekleşen Tiananmen olayları, ikili ilişkilerin bozulmasına ve 1990'larda belirsizlik döneminin yaşanmasına neden olmuştur. 2000'lere gelinirken de ikili ilişkiler olumlu gelişmelerle tekrar canlanma dönemine girmiş ve 2010'lardaysa ticaret savaşlarıyla daha rekabetçi bir hâle gelmiştir. Bu durum, hem ÇHC'nin yürüttüğü ekonomi politikasıyla hem de ABD'nin Asya-Pasifik'e ve özellikle de ÇHC'ye yönelik politikasıyla açıklanabilir. Böylece ÇHC'nin yürüttüğü ekonomi politikasının etkisi, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü hâline gelerek ABD'ye rakip olmasına yol açmıştır. ABD'nin Asya-Pasifik'e ve özellikle de ÇHC'ye yönelik politikasıysa çıkarlarına ve hedeflerine uygun olarak inşa ettiği ve yürüttüğü söylenebilir.

KAYNAKÇA

ABD'deki ulusal hükûmetlere, eyalet hükûmetlerine ve yerel yönetimlere genel bakış: ABD Yönetim Şekli. (2005, Eylül). *USInfo.* http://www.usemb-ankara.org.tr/About_America_Government/overview.htm adresinden 27 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Academia China. (2014, 21 Aralık). 1851-1864: Taiping ayaklanması. http://tr.academia china.org/392/ adresinden 16 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Ağır**,** B. S. (2006). Bush doktrini: Küresel bir hegemonik istikrar arayışı mı?. *Uluslararası İlişkiler,* 3(12), 71-100.

American Foreign Relations. (2022, 18 Eylül). The nixon doctrine. *Doctrines.* https://www.americanforeignrelations.com/A-D/Doctrines-The-nixon-doctrine.html adresinden 29 Ocak 2023 tarihinde erişildi

Antonini, C. D. (1999). Definition of stability in international relations. *IFAC Proceedings Volumes,* 32(2), 6344-6346.

Arı, T. (2015). *Amerika'da siyasal yapı lobiler ve dış politika.* Bursa: Dora Yayıncılık.

Arı, T. (1996). *Uluslararası ilişkilere giriş.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri.* Bursa: MKM Yayınları.

Art, R. J. (2003). *A grand strategy for America.* New York: Cornell University Press.

Atatüre, S. (2017). *Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi yapısı.* İstanbul: Beta.

Booth, K. ve Smith, S. (2015). *Uluslararası ilişkiler kuramları*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Borthwick, M. (2007). *Pacific century: The emergence of modern Pacific Asia*. Boulder: Westview Press.

Börke Tunalı, Ç. (2020). COVID-19 pandemisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorğun (Ed.), *COVID-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri* içinde (ss. 25-34). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

British Broadcasting Corporation News Türkçe. (2019, 18 Ekim). ABD'de yeni din araştırması: Kendini Hristiyan olarak tanımlayanların sayısı 10 yılda yüzde 12 azaldı. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50095828 adresinden 10 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

British Broadcasting Corporation News Türkçe. (2021, 29 Ocak). ABD ekonomisi 2020'de yüzde 3,5 küçüldü. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55850142 adresinden 11 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,* 1(1), 62-79.

Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., Reus-Smit, C. ve True, J. (2012). *Uluslararası ilişkiler teorileri*. İstanbul: Küre Yayınları.

Bureau of Economic Analysis. (2022). Gross domestic product. https://www.bea.gov/data/gdp/gross-domestic-product adresinden 11 Mart 2023 tarihinde erişildi.

Canrong, J. (2016, 14 Aralık). How America's relationship with China changed under Obama. *World Economic Forum.* https://www.weforum.org/agenda/2016/12/america-china-relationship/ adresinden 31 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Central Intelligence Agency. (2023, 28 Mart). Explore all countries: United States (North America). *The World Factbook.* https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/united-states/ adresinden 1 Nisan 2023 tarihinde erişildi.

China.org.cn. (2021, 16 Kasım). Remarks on the occasion of meeting with the Chinese and foreign press by members of the standing Committee of the Political Bureau of the Eighteenth Central Committee of the Communist Party of China. http://www.china.org.cn adresinden 26 Mart 2022 tarihinde erişildi.

China.org.cn. (2012, 15 Kasım). Xi Jinping's remarks to the press. *The 18th National Congress of the Communist Party of China*. http://www.china.org.cn/china/18th_cpc_congress/2012-11/16/content_27130032.htm adresinden 24 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Clausewitz, C. V. (1989). *On war*. Princetion: Princeton University Press.

Clements, J. (2021). *Çin nasıl Çin oldu?*. İstanbul: Metropolis.

Clinton, H. (2011, 11 Ekim). America's Pasific century. *Foreign Policy*. https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ adresinden 23 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Cohen, W. (2022). The open door policy and the Boxer war: The US and China. *US History Study Guide from the Gilder Lehrman Institute of American History*. https://ap.gilderlehrman.org/history-by-era/empire-building/essays/open-door-policy-and-boxer-war-us-and-china adresinden 10 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Collins, A. (2017). *Çağdaş güvenlik çalışmaları*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Combatant Commands. (2021, 4 Ekim). *U. S. Department of Defense*. https://www.defense.gov/About/Combatant-Commands/ adrsinden 31 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Constitution of the People's Republic of China. (2018, 11 Mart). *The National People's Congress of the People's Republic of Chine*. http://en.npc.gov.cn.cdurl.cn/constitution.html adrsinden 19 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Council on Foreign Relations. (2023). 1949-2023 U.S.-China relations. https://www.cfr.org/timeline/us-china-relations. adrsinden 13 Şubat 2023 tarihinde erişildi.

Cox, M. ve Stokes, D. (2012). *US foreign policy*. New York: Oxford University Press.

CRI Online Türkçe. (2019, 7 Mayıs). Çin'in kaderini değiştiren gün: 4 Mayıs. China Radio International. https://turkish.cri.cn/1781/2019/05/07/1s197748.htm adrsinden 12 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

CRI Online Türkçe. (t.y.). Taiwan sorununun kaynağı. *China ABC*. https://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter10/chapter100601.htm adrsinden 19 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Çakı, C. ve Fidan, Y. (2020). Çin propagandasında Çin-Tayvan ilişkilerinin sunumu: Mao Zedong dönemi üzerine inceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 185-202.

Çalık, Ü. (2011). Çin ekonomisi (Mao ve Mao sonrası dönem). *Liberal Düşünce*, (64), 185-206.

Çalışkan, Z. (2019, 25 Şubat). Çin'in ekonomi-politik stratejisi: Tarihsel bir bakış. *İNSAMER*. https://insamer.com/tr/cinin-ekonomi-politik-stratejisi-tarihsel-bir-bakis_2026.html adresinden 11 Kasım 2022 tarihinde erişildi.

Çiçek, M. (2021, 8 Nisan). Yeni Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu medeniyeti arasındaki rekabet: Joe Biden dönemi ABD-Çin ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Politika Akademisi*. http://politikaakademisi.org/2021/04/08/yeni-soguk-savas-donemminde-bati-ve-dogu-medeniyeti-arasindaki-rekabet-joe-biden-donemi-abd-cin-iliskile ri-uzerine-bir-degerlendirme/ adresinden 29 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Çolakoğlu, S. (2009). *Uluslararası ilişkilerde kuzeydoğu Asya*. Ankara: USAK Yayınları.

Dedekoca, E. (2017). ABD-Çin ilişkilerinde kriz yönetimi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi,* 1(3), 141-168.

Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin'in tarihi*. (E. Ümit Atılgan ve A. Atılgan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Efegil, E. (2008). Bush doktrini ve dünya güvenliğine etkileri. *Türkiyat Araştırmaları*, (8), 103-122.

Erhan, Ç. (2001). ABD'nin ulusal güvenlik anlayışı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(4), 77-93.

Ewing, R. D. (2003). Hu Jintao: The making of a Chinese general secretary. *The China Quarterly*, (173), 17-34. https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/15995942.pdf adrsinden 19 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Franke, U. ve Hellmann, G. (2017, 26 Eylül). American pragmatism in foreign policy analysis. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. https://doi.org/10.1093/ACREFORE/9780190228637.013.356 adrsinden 27 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Fukuyama, F. (2005). *Devlet inşası*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Gilderhus, M. T. (2006). *History and historians: A historiographical introduction (6th edition)*. Hoboken: Prentice Hall.

Global Times. (2021, 20 Temmuz). The cowboy-hat and "Deng whirlwind"-the first visit to the United States by a leader of new China. *Global Times*. https://www.globaltimes.cn/page/202107/1229100.shtml adrsinden 19 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Gökyıldız, F. (2019, 21 Haziran). Richard Nixon dönemi ve grand strateji. *Akademik Araştırma Enstitüsü*. http://akademikarastirma.org/richard-nixon-donemi-ve-grand-strateji/ adrsinden 4 Mayıs 2022 tarihinde erişildi.

Güneş, E. (2009). Yeni yüzyıldaki Çin-Amerika rekabeti. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6), 175-188.

Gürdal, E. (2021). ABD ulusal güvenlik strateji belgesinde Çin'in yeri ve hegemonik düzen. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi,* 23(2), 200-219.

Harris, S. (2014). *Çin dış politikası*. İstanbul: Matbuat Yayın.

Hong, Z. ve Sun, Y. (2000). The butterfly effect and the making of 'Ping-Pong Diplomacy'. *Journal of Contemporary China*, 9(25), 429-448.

Hooft, P. (2017, 23 Ağustos). Grand strategy. *Oxford Bibliographies.* https://doi.org/10.1093/OBO/9780199743292-0218 adrsinden 28 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Hu, Y. (2018). The case study of Deng Xiaoping's US visit in 1979. J. Zhou ve G. Zhang (Ed.), *A study of diplomatic protocol and etiquette* içinde (ss. 39-51). Singapur: Springer Nature Singapore.

Huang, Y. (2021, 16 Eylül). The U.S.-China trade war has become a cold war. *Carnegie Endowment for International Peace.* https://carnegieendowment.org/2021/09/16/u.s.-china-trade-war-has-become-cold-war-pub-85352 adrsinden 16 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Hunt, M. H. (1994). Traditions of American diplomacy: From colony to great power. G. Martel (Ed.), *American foreign relations reconsidered* içinde (ss. 1-20). Londra: Routledge.

Ikenberry, G. J. (2013). Liberal internationalism 3.0: America and the dilemmas of liberal world order. T. Dunne ve T. Flockhart (Ed.), *Liberal world orders* içinde (ss. 23-52). Londra: British Academy.

İnançlı, S. ve Kamacı, A. (2010). Küreselleşme sürecinde Çin ekonomisi ve Türkiye ile dış ticaretin yapısal ve sektörel analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 1(2), 135-162.

İzol, R. ve Öztürk, T. (2016). *21. yüzyılda Orta Doğu: Bölgesel politikalar, uluslararası sorunlar, küresel aktörler.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Jiechi, Y. (2013, 10 Eylül). Implementing the Chinese dream. *Embassy of the People's Republic of China in the United States of America.* https://www.mfa.gov.cn/ce/ceus//eng/zmgxs/zxxx/t1075846.htm adrsinden 23 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Karabulut, B. (2014). Birinci dünya savaşı ve uluslararası ilişkilerde idealizmin yükselişi. *Gazi Akademik Bakış*, 8(15), 57–72.

Karakaya, İ. (2010). *11 eylül 2001 sonrası ABD'nin değişen güvenlik algılamaları ve politikaları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karaosmanoğlu, A. L. (2020). Büyük strateji'nin anlamı ve işleyişi. E. Aydınlı ve A. L. Karaosmanoğlu (Ed.), *Strateji düşüncesi: Kuram, paradoks, uygulama* içinde (ss. 7-41). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kepsutlu, B. (2020). *Amerika'nın Orta Doğu politikası.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Kimball, J. (2006). The Nixon doctrine: A saga of misunderstanding. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 59-74.

Kissinger, H. (2002). *Amerika'nın dış politikaya ihtiyacı var mı?*. Ankara: METU Press.

Kissinger, H. (2000). *Diplomasi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kissinger, H. (2016). *Dünya düzeni.* İstanbul: Boyner Yayınevi.

Kissinger, H. (2011). *On China*. New York: Penguin Press.

Klobucista, C. ve Maizland, L. (2020, 27 Mart). What you need to know about the coronavirus pandemic. *Council on Foreign Relations.* https://www.cfr.org/backgrounder/what-you-need-know-about-coronavirus-pandemic adrsinden 29 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Köksoy, F. (2016). George W. Bush döneminde ABD ve ÇHC arasındaki siyasi ilişkilerin analizi. *3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic* 27 October-30 October 2016, Antalya, Turkey içinde (ss. 563-574). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Kumar, A. (2012). *New security concept of China: An analysis* (Rapor No: 125). New Delhi: Institute of Peace and Conflict Studies.

Linjun, W. (1997). The PRC and APEC: A planned excursion for conciliation. *Issues & Studies,* 33(11), 95-111.

Longley, R. (2019, 29 Ağustos). What was the open door policy in China? Definition and impact. *Thoughtco.*. https://www.thoughtco.com/open-door-policy-definition-4767079 adrsinden 21 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

McBride, J., Berman, N. ve Chatzky, A. (2020, 2 Şubat). China's massive belt and road initiative. Council on Foreign Relations. https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative adrsinden 1 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Mearsheimer, J. (2012, 17 Ekim). Why China cannot rise peacefully. *Centre for International Policy Studies.* https://www.cips-cepi.ca/podcasts/john-mearsheimer-why-china-cannot-rise-peacefully/ adrsinden 13 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Merdan, A. S. (2021). *Avrupa Birliği'nin Kafkasya politikası (1991-2006).* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Merdan, A. S. (2020). *Azerbaycan-ABD ilişkileri ve Azerbaycan'da ABD imajı (1991-2010).* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Ministry of External Affairs Government of India. (1954, 29 Nisan). *Agreement on trade and intercourse with Tibet region.* https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?

dtl/7807/Agreement+on+Trade+and+Intercourse+with+Tibet+Region. adrsinden 11 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2005, 16 Eylül). Hu Jintao delivers an important speech at the UN summit. *Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN*. https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceun/eng/zt/shnh60/t212614.htm adrsinden 28 Kasım 2022 tarihinde erişildi.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2011a, 22 Ocak). Foreign Minister Yang Jiechi talks about President Hu Jintao's state visit to the United States. *Embassy of the People's Republic of China in the United States of America*. https://www.mfa.gov.cn/ce/ceus//eng/zmgxs/zxxx/t789351.htm adrsinden 30 Kasım 2022 tarihinde erişildi.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2011b, 11 Mayıs). Full text of outcomes of strategic track of 2011 China-U.S. Strategic and Economic Dialogue. *Embassy of the People's Republic of China in the United States of America*. https://www.mfa.gov.cn/ce/ceus//eng/zmgxs/zxxx/t821591.htm adrsinden 30 Kasım 2022 tarihinde erişildi.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2015, 28 Mart). Vision and actions on jointly building silk road economic belt and 21st-century maritime silk road. *National Development and Reform Commission.* https://www.fmprc.gov.cn/eng/topics_665678/2015zt/xjpcxbayzlt2015nnh/201503/t20150328_705553.html adrsinden 3 Aralık 2022 tarihinde erişildi.

Monteiro, N. (2011). Unrest assured: Why unipolarity is not peaceful. *International Security*, 36(3), 9-40.

Morgenthau, H. J. (1978). *Politics smong nations: The struggle for power and peace.* New York: Alfred A. Knopf.

Neale, J. (2004). *Amerikan savaşı Vietnam 1960-1975.* İstanbul: Metis Yayınları.

Nufusu.com. (2023). Ülkelere göre dünya nüfusu. *Dünya Nüfusu.* https://www.nufusu.com/dunya-nufusu adrsinden 20 Mart 2023 tarihinde erişildi.

Office of the Historian. (t.y.). *Milestones: 1801-1829 (Monroe doctrine, 1823).* https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe. adrsinden 20 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Office of the Secretary of Defense. (2018). *Nuclear posture review*. Washington: Office of the Secretary of Defense. https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872877/-1/-1/1/EXECUTIVE-SUMMARY.PDF adrsinden 9 Ocak 2020 tarihinde erişildi.

O'Sullivan, J. (1845). America's manifest destiny. *The American Yawp Reader*. https://www.americanyawp.com/reader/manifest-destiny/john-osullivan-declares-americas-manifest-destiny-1845/ adrsinden 16 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Our American Government. (2003, 20 Haziran). 108th congress 1st session. https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-108hdoc94/pdf/CDOC-108hdoc94.pdf adrsinden 14 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Overholt, W. H. (2011). *Asya, Amerika ve jeopolitiğin dönüşümü.* Ankara: Efil Yayınevi.

Örmeci, O. (2017). *Amerikan iç ve dış politikası*. İstanbul: Cinius Yayınevi.

Örmeci, O. (2013). 21. yüzyılda ABD-Çin rekabeti. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 1-14.

Özcan, G. (2019). Çevreleme politikası. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 1(41), 1-6. https://tr guvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1.pdf adrsinden 24 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Pekcan, C. (2019). *Çin dış politikası ve ABD ile ilişkiler*. Bursa: Dora Yayınevi.

Potyemkin, V. (2009). *Uluslararası ilişkiler tarihi-1*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Remond, R. (2018). *ABD tarihi.* Ankara: Dost Yayınevi.

Roskin, M. G. (2014). *Çağdaş devlet sistemleri siyaset, coğrafya, kültür.* Ankara: Adres Yayınları.

Sander, O. (2010). *Siyasi tarih (İlkçağlardan 1918'e).* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sander, O. (2012). *Siyasi tarih (1918-1994).* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sayın, Y. (2013). Konfüçyüs'ün yeniden keşfi ve Çin'in dış politikasında dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (29), 223-237.

Stewart, P. (2017). Trump and world order: The return of self-help. *Foreign Affairs,* 96(2), 52-57.

Stratejik Ortak. (2019, 15 Kasım). Bir kuşak bir yol: 5 başlıkta merak edilen modern ipek yolu. https://stratejikortak.com/2019/11/bir-kusak-bir-yol-5-baslikta-merak-edilen-modern-ipek-yolu.html adrsinden 29 Mart 2023 tarihinde erişildi.

Sümer, G. (2008). Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 5(19), 119–144.

Tago, A. (2017, 22 Ağustos). Multilateralism, bilateralism, and unilateralism in foreign policy. *Oxford Research Encyclopedias of Politics.* https://doi.org/10.1093/ACREFORE/9780190228637.013.449 adrsinden 9 Aralık 2022 tarihinde erişildi.

Targonski, R. (2000). *Ana hatları ile ABD devlet yapısı.* Washington: ABD Dışişleri Bakanlığı.

Telatar, G. (2012). Barack Obama'nın dış politikasında demokrasinin yayılması misyonu. *Alternatif Politika,* 4(1), 54-83.

The American Yawp Reader. (t.y.). https://www.americanyawp.com/reader/ adrsinden 16 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

The White House. (2021). From the president, to the vice president, to the cabinet, learn more about the executive branch of the government of the United States. *The Executive Branch*. https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-executive-branch/ adrsinden 1 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

The White House. (2010). *National security strategy*. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf adrsinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

The White House. (2015). *National security strategy*. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/02/06/fact-sheet-2015-national-security-strategy adrsinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

The White House. (2017). *National security strategy*. https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-announces-national-security-strategy-advance-americas-interests/ adrsinden 2 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

The World Bank. (2022, 21 Şubat). *China data*. https://data.worldbank.org/country/china adrsinden 28 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

The World Bank. (2023, 19 Şubat). World development indicators. *DataBank*. https://databank.worldbank.org/country/USA/556d8fa6/Popular_countries adrsinden 13 Mart 2023 tarihinde erişildi.

Timurtaş, M. E. (2018). Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik ve siyasi geçmişinin bugünkü gelişim sürecindeki rolü. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 52-69.

Tocqueville, A. D. (2016). *Democracy in America*. Indianapolis: Liberty Fund.

Turan, İ. ve Keskin, Y. B. (2020). Pasifik'te küresel rekabet: Çin'in yükselmesi ve ABD'nin Çin'i dengeleme politikası. O. Köse (Ed.), *İlkçağlardan modern döneme tarihten izler* içinde (ss. 487-502). Ankara: Berikan Yayınevi.

Türker, H. (2018). Kartal ve ejderin dansı: Güvenlik bağlamında ABD-Çin ilişkileri. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 50-73.

Türker, H. (2019). *Yeni soğuk savaşa doğru: Yükselen Çin, ABD ve NATO*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). Asya-Pasifik ekonomik işbirliği forumu (APEC). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.* https://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-forumu.tr.mfa. adrsinden 8 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2022). *ABD ülke profili,* 1-17. https://ticaret.gov.tr/data/5f0d8c1313b8769ff0574a81/ABD%20%C3%9Clke%20Profili-2022.pdf adrsinden 18 Şubat 2023 tarihinde erişildi.

United States Census Bureau. (2021, 26 Nisan). 2020 census apportionment results. https://www.census.gov/data/tables/2020/dec/2020-apportionment-data.html adrsinden 10 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

United States Department of Defense. (2008). *2008 national defense strategy*. https://archive.defense.gov/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf adrsinden 21 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

United States Department of Defense. (2012). *2012 national defense strategy*. https://archive.defense.gov/news/defense_strategic_guidance.pdf adrsinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

United States Department of Defense. (2018). *2018 national defense strategy*. https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf adrsinden 9 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

United States Department of Defense. (2021). https://www.defense.gov/ adrsinden 29 Aralık 2022 tarihinde erişildi.

United States Department of State. (1993, 27 Eylül). Address by president Bill Clinton to the UN general assembly. *Archived Content.* https://2009-2017.state.gov/p/io/potusunga/207375.htm adrsinden 21 Aralık 2022 tarihinde erişildi.

United States Department of State. (2021, 12 Mayıs). U.S. relations with china. https://www.state.gov/u-s-relations-with-china/ adrsinden 28 Aralık 2022 tarihinde erişildi.

United States Indo-Pacific Command. (2022). USINDOPACOM area of responsibility. https://www.pacom.mil/About-USINDOPACOM/USPACOM-Area-of-Responsibility/ adrsinden 4 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Veri Kaynağı. (2022). https://www.verikaynagi.com/ adrsinden 21 Ocak 2023 tarihinde erişildi.

Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2016). *Uluslararası ilişkiler teorisi.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Wallerstein, I. (2004). *Amerikan gücünün gerileyişi: Kaotik bir dünyada ABD.* İstanbul: Metis.

Waltz, K. (2015). *Uluslararası politika teorisi.* Ankara: Phoenix Yayınevi.

Wang, H. ve Rosenau, J. N. (2009). China and global governance. *Asian Perspective*, 33(3), 5-39.

Xiaosi, R. (2017). *Çin rüyası: Çin ve dünya'nın geri kalanı için ne anlama geliyor?.* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Yalçın, H. B. (2015). Obama stratejisi ve Orta Doğu. *Akademik Orta Doğu*, 9(2), 55-74.

Yalçın, H. B. ve İlhan, B. (2020). Tek kutuplu sistemde süper güç davranışı: Soğuk savaş sonrası Amerikan dış politikası ve Trump dönemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, 21(2), 545-560.

Yıldırım, S. (2018). *Uluslararası ilişkilerde Asya: Kuşak-yol'un jeo-ekonomisi ve güvenliği.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Yılmaz, Y. (2018). Sömürgecilik bağlamında İngilizler'in Çin'i inşa etme süreci: I. afyon savaşı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 322-329.

Yiwei, W. (2019). *Çin'in kazan-kazan projesi: Çağdaş ipek yolu bir kuşak bir yol.* İstanbul: İpekyolu Kültür ve Edebiyat.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0001-7246-1170
Adı Soyadı	Süeda ÖZDEMİR ÇİMEN
Doğum Yeri	Yenimahalle/ANKARA
Doğum Tarihi	13.06.1995
e- posta	sueda.ozdemr@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	**Eğitim Derecesi**	**Bölüm**	**Yıl**
Çankırı Karatekin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	2020-2023
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Lisans	Uluslararası İlişkiler	2013-2018
Pursaklar Lisesi	Lise	Türkçe-Matematik	2009-2013

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	C-1 Seviyesi

PROFESYONEL VE KİŞİSEL YETENEKLER

Profesyonel	**Kişisel**
Yabancı Diller	İletişim Yetenekleri
Bilgisayar Yetenekleri	Problem Çözme
Uluslararası İlişkiler	Liderlik Özellikleri
Öğretim	Takım Çalışması